

ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

На основу члана 38. ст. 1, 4. и 5. Закона о планском систему („Службени гласник РС“, број 30/18) и члана 45. став 1. Закона о влади („Службени гласник РС“, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – одлука УС, 44/14 и 30/18 – др. закон), Влада усваја:

СТРАТЕГИЈУ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И ЗАШТИТУ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ЗА ПЕРИОД ОД 2021. ДО 2030. ГОДИНЕ

1. УВОД

1.1. Правни основ

Начело једнакости представља једно од основних начела под којима се уживају људска права и слободе. Једнакост представља основну вредност сваког савременог друштва и универзални морални и правни принцип.. Традиционални приступ једнакости полази од концепта формалне једнакости, који подразумева једнакост свих пред законом и једнаку примену права. Ипак, формална једнакост није довољна да би припадници и припаднице свих група у друштву заиста и уживали једнак третман, већ је потребно обезбедити суштинску једнакост.

У Републици Србији спроводе се опсежне реформе у различитим областима, укључујући и област недискриминације, у циљу усклађивања правног оквира са релевантним међународним и европским стандардима. Последњу деценију и по, донет је Устав Републике Србије, усвојено је неколико антидискриминационих закона и унапређени су механизми заштите од дискриминације. Ипак, и поред значајних помака, у друштву и даље постоје бројни ризици који доводе до социјалне искључености припадника и припадница одређених група, што захтева мултидисциплинарни и мултисекторски приступ како би се ови ризици смањили и елиминисали. Зато је циљ, чијем остварењу држава тежи, успостављање стварне, фактичке једнакости, предузимањем одговарајућих додатних мера како би се припадници и припаднице група који су изложенији ризику од дискриминације оснажили и били у позицији да на једнак начин уживају људска права и слободе.

Правни основ за доношење Стратегије за превенцију и заштиту од дискриминације од 2021. до 2030. године налази се у одредби члана 45. став 1. Закона о влади,¹ којим је прописано да стратегијом развоја Влада утврђује стање у области из надлежности Републике Србије и мере које треба предузети за њен развој. Одредбама члана 38. Закона о планском систему Републике Србије² регулисано је да документ јавних политика на републичком нивоу усваја Влада, осим ако је другачије прописано посебним законом. Чланом 10. став 2. истог закона дефинисани су документи јавних политика, међу којима су стратегија и акциони план.

1.2. Разлози за доношење стратегије

Постоје бројна истраживања која показују да је дискриминација и даље веома присутна у Републици Србији, те да се друштво и даље суочава са бројним изазовима на плану унапређења равноправности и сузбијања дискриминације.³ Такође, перцепција грађана и грађанки о присутности дискриминације у друштву и даље је висока, на шта указује и истраживање јавног мњења које је 2019. спровео Повереник за заштиту равноправности.⁴

Имајући у виду потребу за унапређењем превенције и заштите од дискриминације у Републици Србији, чињеницу да је истекло важење претходног стратешког документа, као и потребу даљег усаглашавања националног правног оквира са међународним и европским антидискриминационим стандардима, процењено је да је неопходно приступити изради новог свеобухватног стратешког документа за наредни временски период. То је и препорука Европске комисије садржана о Извештају за 2020. годину, у којем се указује на потребу да држава усвоји и започене са применом нове стратегије против дискриминације ради заштите права лица која се суочавају са дискриминацијом.⁵

Начело једнакости и забрана дискриминације гарантовани су бројним међународним, универзалним и регионалним инструментима, које је Република Србија прихватила и обавезала се на њихово пуно поштовање. Унапређење равноправности у друштву може бити остварено само заједничким радом свих релевантних актера – органа државне управе, територијалне аутономије и локалне самоуправе, јавним сектором (систем образовања и васпитања, систем здравствене заштите, систем социјалне заштите, безбедности, унутрашњих послова и др), правосуђем, цивилним друштвом, медијима и

¹ „Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – одлука УС, 44/14 и 30/18 – др. закон.

² „Службени гласник РС”, бр. 30/18.

³ Видети, између осталог, Повереник за заштиту равноправности, *Редован годишњи извештај за 2020. годину*, март 2021; Заштитник грађана, *Редован годишњи извештај за 2020. годину*, 15. март 2021; Европска комисија, Република Србија, *Извештај за 2020. годину*, стр. 42.

⁴ Повереник за заштиту равноправности, *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Републици Србији*, новембар 2019.

⁵ Европска комисија, Република Србија, *Извештај за 2020. годину*, стр. 33-34.

појединцима. Сви поменути актери имају обавезу да обезбеде начело једнакости, спрече неједнак третман и пружи заштиту од дискриминације. Обим и врста подршке и помоћи коју институције појединих система спроводе зависе од надлежности датих институција, дефинисаних релевантним законима и подзаконским актима, као и од организационих капацитета, људских и финансијских ресурса којима институција располаже.

Превенција и заштита од дискриминације представља један од приоритета националне политике Републике Србије. Република Србија је 2009. године усвојила општи, системски антидискриминациони закон, чиме је конкретизовала уставне норме о забрани дискриминације и поставила правне темеље заштити од дискриминације. Ради потпуног усаглашавања закона са антидискриминационим законодавством ЕУ, што је у више наврата препоручила и Европска комисија, маја 2021. године усвојен је Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације.

Поред Закона о забрани дискриминације, донети су и други антидискриминациони закони којима је успостављен систем заштите од дискриминације у односу на припаднике и припаднице појединих група. Такође, општи оквир политика Влада је поставила у првом стратешком документу, Стратегији превенције и заштите од дискриминације за период од 2013. до 2018. године, као и бројним другим стратешким документима којима се ближе дефинишу политике у одређеним областима или у односу на одређене групе лица.

Овај документ јавне политике доноси се други пут, након истека важења претходног стратешког документа. Влада Републике Србије је 2013. године, по препоруци Повереника за заштиту равноправности, а на предлог Канцеларије за људска и мањинска права, усвојила Стратегију превенције и заштите од дискриминације за период од 2013. до 2018. године, уз који је донет Акциони план за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године. Доношењем ове стратегије, Србија је показала опредељеност за системску изградњу институционалног оквира и унапређење механизма борбе против дискриминације. У Стратегији су биле формулисане идеје, опредељења и планирани исходи јавних политика у области борбе против дискриминације. Поменути стратешки документ представљао је суштински део Акционог плана за Преговарачко поглавље 23 у процесу придруживања Републике Србије Европској унији. Заједно са усмеравањем и ангажовањем јавних политика, Влада Републике Србије унапредила је одређене законе којима је уводила јасније и прецизније антидискриминационе норме у областима које регулишу. Годину дана пре истека периода њеног важења, спроведена је анализа примене Стратегије превенције и заштите од дискриминације, која представља свеобухватни документ у којем су утврђени одређени недостаци у областима: 1) унапређења политика и прописа; 2) системске превенције дискриминације и побољшања праксе антидискриминационог поступања и 3) унапређења компетенција државних, односно, јавних службеника.⁶ У анализи су идентификоване мере које су планиране али нису реализоване, као и мере које су делимично реализоване.

⁶ Владан Јовановић и Косана Бекер, *Анализа примене Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године*, Београд, 2017.

1.3. Методологија израде стратегије

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, уз подршку Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије и Тима Уједињених нација за људска права у Србији, израдило је Нацрт стратегије превенције и заштите од дискриминације. У те сврхе, Министарство је решењем од 5. новембра 2018. године формирало Радну групу за израду предлога Стратегије у чијем саставу су се нашли представници Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику, Министарства правде, Министарства унутрашњих послова, Министарства омладине и спорта, Министарства културе и информисања, Министарства привреде, Министарства спољних послова, Министарства државне управе и локалне самоуправе, Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Министарства одбране, Канцеларије за људска и мањинска права, Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом и Републичког завода за статистику. У састав радне групе именовани су и представници цивилног сектора: Комитета правника за људска права, Националне организације особа са инвалидитетом и Геј стрејт алијансе.

Полазне основе за израду нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације сачињене су под координацијом Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Тим УН за људска права/ОНСНР и Канцеларија за људска и мањинска права организовали су израду Анализе примене Стратегије, а током 2018. године формиран је тим стручњака за израду Полазних основа. У оквиру израде Полазних основа, 16. октобра 2018. године, одржан је састанак са организацијама цивилног друштва које се баве људским правима, као и превенцијом и заштитом од дискриминације, на којем су представљени резултати анализе примене Стратегије и Акционог плана. Предмет дискусије били су структура и садржај новог стратешког документа, као и планирање припремних корака у његовој изради. Од организација цивилног друштва, на основу припремљеног упитника, прибављени су предлози у вези са правцима развоја, областима деловања, мерама и структуром новог стратешког документа. На основу прибављених мишљења организација цивилног друштва, резултата анализе примене Стратегије и Акционог плана, као и коришћењем других доступних извора, израђене су Полазне основе за израду нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације. У складу са заједничким ставом да се нови стратешки документ конципира по областима, Полазне основе садрже: кратак опис стања и предлоге праваца деловања по областима, завршне закључке и предлоге; предлог назива, броја и структуре области превенције и заштите од дискриминације и предлог структуре акционог плана.

Са израдом нове Стратегије застало се због околности везаних за епидемију болести COVID–19. Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог основало је у јуну 2021. године Посебну радну групу за израду Предлога стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2021. до 2030. године са Предлогом

акционог плана за спровођење наведене стратегије. Посебну радну групу чинили су представници и представнице следећих институција и организација: Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог; Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; Министарство просвете, науке и технолошког развоја; Министарства за бригу о селу; Министарства привреде; Министарства трговине, туризма и телекомуникација; Министарства за бригу о породици и демографију; Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде; Министарства рударства и енергетике; Министарства културе и информисања; Министарства правде; Министарства државне управе и локалне самоуправе; Министарства спољних послова; Министарства заштите животне средине; Министарства за европске интеграције; Министарства унутрашњих послова; Министарства одбране; Министарства здравља; Министарства омладине и спорта; Републичког завода за статистику; Републичког секретаријата за законодавство; Повереника за заштиту равноправности; Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности; Координационог тела за родну равноправност; Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU); Националног савета црногорске националне мањине; Координације националних савета националних мањина у Србији; организација цивилног друштва: Регионалне алијансе за церебралну парализу, Центра за посебно способне, Савеза глувих и наглувих Београда, Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије, Регионалног инфо центра, Бугарско–српског центра „Врање”, Центра за демократију, Центра за истраживање и развој друштва IDEAS; Немачке организације за међународну сарадњу (GIZ), као и посматрача из Тима Уједињених нација за људска права.

Полазне основе су упућене државним органима и институцијама, чији су коментари и сугестије узети у обзир приликом израде текста стратегије. У периоду од ___ до ___ трајала је јавна расправа о Нацрту стратегије. На основу резултата јавне расправе, сачињен је Предлог Стратегије и упућен Влади на усвајање.

2. ПЛАНСКИ ОКВИР И ПРАВНИ ОКВИР РЕЛЕВАНТНИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И ЗАШТИТУ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

У јануару 2014. године, у Бриселу, одржана је прва међувладина конференција између Републике Србије и Европске уније, чиме је означен почетак приступних преговора. Овај процес захтева даље усклађивање националног законодавства са стандардима и прописима Европске уније, као и њихово пуно спровођење. То се односи и на област превенције и заштите од дискриминације, у којој су већ спроведене бројне и значајне активности, са којима треба наставити и у наредном периоду. Република Србија је у јулу 2016. године отворила поглавље 23 у процесу приступања Европској унији. У склопу обавеза у овој области примена *Акционог плана за Поглавље 23* је један од приоритета Владе. Овај план предвиђа израду нове Стратегије, а Европска комисија је

свом извештају за 2020. годину такође изразила очекивање да ће нови стратешки документ бити усвојен.⁷

2.1. Плански документи

Иако Стратегија превенције и заштите од дискриминације представља кровну стратегију у овој области, она се ослања на многе друге планске документе који се односе на групе које су у већем ризику од дискриминације или се њима унапређује стање у одређеним областима. У питању су следећи плански документи:

Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године⁸ има за циљ побољшање свеукупног друштвеног и економског положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији и њихово равноправно учешће у друштву, путем уклањања препрека у области приступачности, партиципације, једнакости, запошљавања, образовања и обуке, социјалне заштите, здравства и других аспеката који доприносе изједначавању њихових могућности и остваривању инклузивне једнакости. Стратегија поставља три главна стратешка циља: 1) повећану друштвену инклузију особа са инвалидитетом; 2) обезбеђено уживање права особа са инвалидитетом на пословну способност и породични живот на равноправној основи са другима и ефикасна заштита од дискриминације, насиља и злостављања и 3) системско увођење перспективе инвалидитета у доношење, спровођење и праћење јавних политика. За сваки посебан циљ, прописане су мере чија реализација доприноси остваривању посебног циља, а све мере заједно доприносе остваривању општег циља стратегије.

Акциони план за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године, у периоду од 2021. до 2022. године. усвојен је 2021. године. Акционим планом је утврђено да ће у периоду 2020-2021 бити реализовано 27 активности ради повећања друштвене инклузија особа са инвалидитетом у свим областима друштвеног живота, у оквиру пет мера: Обезбеђивање пуне приступачности објеката, јавних површина, информација, услуга и производа особама са инвалидитетом ради; Укључивање особа са инвалидитетом у политички, јавни, културни, образовни и спортски живот у заједници; Побољшање квалитета живота особа са инвалидитетом и усвајање програма деинституционализације, уз обезбеђивање адекватне подршке за живот у заједници и породици, укључујући и развој услуга подршке за самостални живот у заједници, Јачање партнерства са организацијама особа са инвалидитетом у свим областима и на свим нивоима, и подизање степена информисаности јавности о правима особа са инвалидитетом и баријерама са

⁷ Европска комисија, Република Србија, *Извештај 2020*, стр. 33-34.

⁸ „Службени гласник РС”, бр. 44/2020.

којима се суочавају у остваривању права и унапређивање позитивне слике о особама са инвалидитетом као титуларима свих људских права. За обезбеђење уживање права особа са инвалидитетом на пословну способност и породични живот на равноправној основи са другима и ефикасна заштита од дискриминације, насиља и злостављања, планирано је 19 активности у оквиру четири мере: реформа законског оквира у области пословне способности која обезбеђује да особе са инвалидитетом уживају сва права на равноправној основи са другим грађанима и успостављање система одлучивања уз подршку који замењује старатељску заштиту; Унапређење услова за заснивање брачне/ванбрачне заједнице и подршка родитељству особа са инвалидитетом; Унапређење превенције и заштите од дискриминације особа са инвалидитетом, Унапређење услова за остваривање права на приступ правди и правично суђење особа са инвалидитетом на равноправној основи са другим грађанима, и унапређење превенције и заштите особа са инвалидитетом од насиља и злостављања, посебно превенције и заштите жена са инвалидитетом од насиља. За системско увођење перспективе инвалидитета у доношење, спровођење и праћење јавних политика предвиђено је 27 активности у оквиру осам мера.

– **Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године,**⁹ усвојена је са циљем унапређења положаја Рома и Ромкиња и односи се на следеће области: образовање, становање, запошљавање, здравље и социјалну заштиту. Како су Роми и Ромкиње група која је посебно изложена ризику од дискриминације, све мере и активности садржане у овом стратешком документу од значаја су и за Стратегију за превенцију и заштиту од дискриминације. Циљеви по приоритетним областима су: 1) потпуно укључивање деце и младих из ромске заједнице у квалитетно предшколско, основно и средње образовање и делотворни и ефикасни механизма за борбу против дискриминације и стварање услова у којима Роми могу да остварују сва мањинска права у образовном систему; 2) подстицање учешћа радно способних припадника ромске националне мањине на формалном тржишту рада; 3) унапређење здравље Рома и Ромкиња, приступа здравственим услугама и омогућавање пуног остваривања права на здравље у здравственом систему Републике Србије; 4) остваривање високих стандарда у области заштите људских права и предузимање мера којима се регулише принудно расељавање, као и 5) унапређење приступа услугама социјалне заштите и доступности новчаних давања ради смањења сиромаштва и повећања социјалне укључености Рома и Ромкиња у локалној заједници. Приликом израде овог стратешког документа, узети су у обзир извештаји о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња који садржи детаљне информације о реализованим активностима.¹⁰

⁹ „Службени гласник РС”, бр. 26/2016.

¹⁰ Видети: Интеграција Рома 2020, *Извештај о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији 2016-2025 у 2016. години*; Интеграција Рома 2020, *Извештај о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији 2016-2025 за период од 2017. до 2018. године*; Заштитник грађана, *Посебан извештај Заштитника грађана о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња са препорукама*, новембар 2019.

Такође, узето је у обзир и да је Акциони план уз ову Стратегију донет за период 2017-2018. године,¹¹ док Акциони план за период 2019-2020. годину није усвојен, што има негативан утицај на спровођење мера. Неки од најважнијих налаза активности које нису реализоване су следећи: капацитете локалних самоуправа треба даље оснажити ради ефикасног спровођења мера; радно-правни статус ромских координатора и критеријуми за обавезу њиховог ангажовања и даље нису уређени; неопходна је подршка локалним самоуправама у области становања и упућивања смерница за израду докумената и процедура приликом расељавања насеља; не води се прецизна евиденција о броју ромске деце у образовном систему, а проблем сегрегације опстаје, са тенденцијом пораста броја школа које похађају искључиво ромска деца; мере у области социјалне заштите нису усклађене са посебним мерама у области запошљавања; послови који се нуде корисницима и корисницама новчане помоћи преко Националне службе за запошљавање нису адекватни; филијале/исповесте Националне службе за запошљавање не креирају мере активне политике запошљавања већ их само спроводе; предрасуде послодаваца према ромској заједници и даље су значајна препрека запошљавању; није решен статус здравствених медијаторки, а недовољан је и њихов број у домовима здравља; здравствени радници често не препознају значај посебно креираних мера за побољшање здравственог стања ромске популације; центри за социјални рад раде са веома ограниченим капацитетима и немају могућности да ефикасно спроводе мере, нити да планирају додатне активности подршке женама и деци; социо-економски положај ромске заједнице и даље је веома тежак, а нарочито интерно расељених Рома и Ромкиња са АП Косова и Метохије који у одређеним ситуацијама не могу да остваре ни право на новчану социјалну помоћ уколико им је обезбеђен смештај у колективном центру.¹²

– **Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године**¹³ утврђује основне принципе за унапређење друштвеног положаја младих и стварање услова за остваривање њихових права и интереса у свим областима. Стратегија посебно препознаје групе младих који су у ризику од социјалне искључености и сиромаштва, као вишеструко дискриминисане, а као специфичан циљ стварање системских предуслова да млади у ризику од социјалне искључености буду адекватно препознати и подржани у укључивању у економске, друштвене и културне токове. У Стратегији су предвиђене као активности реализације: 1) развијање мера запошљавања и смањења дискриминације младих жена на тржишту рада у сарадњи са приватним сектором; 2) подршка програмима вршњачке едукације и интеркултуралног учења који промовишу толеранцију, разумевање и антидискриминацију; 3) подршка активности подизања свести младих о узроцима и

¹¹ Текст Акционог плана за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2017-2018. доступан је на https://ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/akcioni_plan_za_primenu_strategije_za_socijalno_ukljufivanje_roma_i_romkinja_u_rs_2016-2025_za_period_od_2017._do_2018._godine.pdf.

¹² *Посебан извештај Заштитника грађана о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња са препорукама*, новембар 2019, стр. 73-74.

¹³ „Службени гласник РС”, бр. 22/2015.

последницама ирегуларних миграција у сврху јачања превенције и смањења дискриминације, узимајући у обзир перспективе миграната. Стратегијом се промовише и унапређивање могућности равноправног приступа образовању за све и подршка младима који долазе из група у повећаном ризику од дискриминације. Узета је у обзир и евалуација¹⁴ стратегије за период од 2015. до 2017. године. На основу ових, али и других доступних извора, може се сматрати да ове активности још увек нису у потпуности реализоване.¹⁵

- **Акциони план за остваривање права националних мањина**,¹⁶ представља средњорочни стратешки документ који садржи стратешке циљеве постављене у складу са препорукама Саветодавног комитета Оквирне конвенције за заштиту националних мањина Савета Европе, а чија реализација је неопходна за отклањање уочених недостатака у спровођењу права и слобода националних мањина. Акциони план се састоји из 11 поглавља, од којих друго носи назив **Забрана дискриминације**, а односи се на обезбеђење остваривања права и слобода припадника и припадница националних мањина под једнаким условима на целој територији Републике Србије, развијање толеранције и спречавање дискриминације. Планиране су следеће активности: 1) брзо и детаљно одговарање на налазе и препоруке Заштитника грађана, Покрајинског омбудсмана и Повереника за заштиту равноправности у свим случајевима који утичу на права припадника националних мањина и обезбеђење адекватне подршке тим институцијама како би се осигурала ефикасна обрада достављених притужби, и како би оне биле доступне припадницима националних мањина; 2) подизање свести међу широм јавности, припадницима националних мањина и функционерима и запосленима у органима јавне власти на свим нивоима о постојању националних мањина у земљи, њиховим правима, као и правима на афирмативне мере где су оне неопходне; 3) сузбијање говора мржње у медијима и на социјалним мрежама; 4) покретање поступка заштите од говора мржње; 5) спровођење обука усмерених ка јачању свести свих релевантних актера кривичноправног система о значају процесуирања злочина из мржње; 6) јачање свести грађана о узроцима и последицама злочина из мржње и нултој толеранцији према таквим делима; 7) спровођење ефикасне истраге, адекватно квалификовање и ефикасно кривично гоњење учинилаца дела са обележјима националне мржње и нетрпељивости и расне, верске и друге дискриминације, укључујући дела учињена путем интернета, на друштвеним мрежама и јавним наступима; вођење посебне евиденције и спровођење обука и 8) разматрање измене

¹⁴ Министарство омладине и спорта, *Евалуација спровођења Акционог плана Националне стратегије за младе 2015-2017*, Београд, децембар 2017.

¹⁵ Видети, на пример, *Дискриминација на тржишту рада*, Повереник за заштиту равноправности, Београд, октобар 2019; Министарство просвете, науке и технолошког развоја, *Наставак подршке за повећање и унапређење капацитета за управљање мигрантском кризом у Републици Србији*, МАДАД 2, 2019; Невена Николић (ур.), *Нулти извештај о људским правима младих у Републици Србији 2019. године*, Београдски центар за људска права, 2019.

¹⁶Текст доступан на: https://ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/prilog_fajl/akcioni_plan_za_sprovodjenje_prava_nacionalnih_manjina_-_sa_semaforom.pdf.

Устава у делу који се односи на примену афирмативних мера у циљу елиминисања могућих нејасноћа и усаглашавања одредаба. Према евалуацији Акционог плана, све активности, осим последње, успешно се реализују.¹⁷ Налази Анализе извештаја о примени Акционог плана за област забране дискриминације¹⁸ показују да је постигнут видљиви напредак у домену јачања капацитета и подизања свести функционера, запослених у органима јавне власти и актера кривичноправног система, покретања поступака на иницијативу националних савета, представљања рада надлежних органа и других институција, спровођења истраге и кривичног гоњења учинилаца дела са обележјима националне мржње. Препоручено је додатно унапређивање активности на плану мерење квалитета и трајања медијских прилога усмерених ка јачању свести и последицама злочина из мржње и њиховим последицама, спречавања ширења говора мржње путем медија, као и преиспитивања улоге независних тела у извештавању.

– **Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године**¹⁹ има за циљ обезбеђивање ефикасне превенција и заштита од свих облика родно заснованог насиља према женама и девојчицама и насиља у породици и развијен родно одговоран систем услуга подршке жртвама насиља. Овај општи циљ Стратегије у функцији је свеобухватне примене ратификованих међународних уговора, првенствено Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена²⁰ и Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.²¹ Стратегијом су утврђена четири посебна циља. 1) Унапређено деловање свих актера на превенцији родно заснованог насиља према женама и насиља у породици, 2) Обезбеђена ефикасна и делотворна заштита жртва и успостављене доступне и адекватне опште и специјализоване услуге подршке жртвама насиља, 3) Инкриминисани сви облици насиља према женама и насиља у породици, у складу са међународним стандардима, обезбеђени услови за адекватно процесуирање и кажњавање учинилаца, унапређен положај жртва и сведока и остваривање права жртва на обештећење, и 4) Интегрисане јавне политике и успостављен целовит и функционалан систем прикупљања и анализе података о родно заснованом насиљу према женама и насиљу у породици. Старатегијом је утврђено укупно 15 регулаторних, постицајних, информативно-едукативних и других мера. Сагледан је неповољан положај појединих вишеструко рањивих група жена, које се налазе су интерсекционалној ситуацији неповољних

¹⁷ Свих 14 извештаја, почев од Извештаја 1-2/2016 о спровођењу Акционог плана за остваривање права националних мањина, до Извештаја 4/2019 о спровођењу Акционог плана за остваривање права националних мањина доступни су на <https://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/21795>.

¹⁸ Ђурић, В. Вујућ, А. Анализа извештаја о примени Акционог плана за остваривање права националних мањина, Београд: Савет Европе, Европска комисија, 2018, стр. 11.

¹⁹ „Службени гласник РС“, бр. 47/2021.

²⁰ Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена („Службени гласник СФРЈ“, број 11/81 и „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 5/14).

²¹ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици („Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 23/13 и 4/16),

и дискриминаторних околности, као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене на селу, лезбејке, транс тене и др. Стратегијом су успостављени механизми превенције, заштите, санкционисања и пружања подршке жртвама родно заснованог насиља према женама и насиља у породици, као и за праћење и евалуацију стратегије. Очекује се да ће спровођење Стратегије унапредити ниво квалитета и делотворности заштите људских права жртава свих облика родно заснованог насиља према женама и насиља у породици. У завршној фази је рад на **Акционом плану за период 2021. до 2023. за спровођење Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године**. Нацртом акционог плана планирано је укупно 15 мера за остваривање посебних циљева, које су разрађене бројним и разноврсним активностима. Јавне консултације о Нацрту акционог плана завршене су и очекује се да он ускоро буде усвојен.

– **Стратегија развоја образовања и васпитања у РС до 2030. године**²² усвојена 2021. године предвиђа, између осталог, развој и оснаживања капацитета запослених у образовању у областима које треба да доведу до развијања школског амбијента који афирмише вредности савременог демократског друштва, међусобно поштовање и уважавање, ненасиље и антидискриминацију. Планиране су мере за подршке образовно-васпитним установама у остваривању отворености, праведности и доступности, подстицање интеркултуралности у образовању, са нарочитим акцентом на специфичности различитих осетљивих група (ученици из породица ниског социо-економског статуса, деца са сметњама у развоју и инвалидитетом, ромска популација и међу њима нарочито девојчице итд.). Један од циљева је и унапређење услова за целоживотно учења, који укључује и његову једнаку доступност. У домену универзитетског образовања, планиране су мере за унапређење обухвата и праведности високог образовања, са правичним и једнаким приступом за све групе у друштву, без обзира на социјалну или економску позадину, расу, религију или пол. Један од мера је и развој система интегрисања података о финансијској подршци студентима и институционализација праксе сакупљања података и анализе у домену социјалне димензије високог образовања.

Заједно са Стратегијом развоја образовања и васпитања у РС до 2030. године усвојен је и **Акциони план за период од 2021. до 2023. године за спровођење стратегије развоја образовања и васпитања у РС до 2030. године**.²³ У Акционом плану, у оквиру мере развоја услова и подршке образовно-васпитним установама у унапређивању програма, наставе и учења у доуниверзитетском образовању и васпитању, указује да сви учбеници треба да буду по садржају осетљиви на родну равноправност и специфичности различитих друштвених група, укључујући и осетљиве групе (без стереотипа, предрасуда и

²² Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/552501/strategija-razvoj-obrazovanja-srbija-2030-0061-cyr.zip> (приступ (приступ 21.8. 2021)

²³ Акциони план је усвојен заједно са Стратегијом.

дискриминације), а све активности јачања капацитета запослених у образовању треба да се у развоју и остваривању ослањају на принципе родне равноправности и недискриминаторних ставова и понашања. Предвиђено је, пред осталог, обезбеђивање уџбеника прилагођеног фонта/формата у складу са захтевима школа и потребама ученика у основној школи, обезбеђивање бесплатних уџбеника за одговарајуће групе ученика, развијање и остваривање програма обуке и приручника за оснаживање наставног особља за спровођење активности у области заштите од насиља, злостављања и занемаривања, дискриминације, родне равноправности, популаризација женског спорта, јачање мреже педагошких асистената, увођење обавезе идентификације ученика под ризиком од осипања, унапређивање компетенција наставника за препознавање ученика под ризиком од осипања и за пружање подршке, укључујући смањење стереотипа, предрасуда и дискриминације, родно осетљива и знања о специфичности осетљивих друштвених група. Планиране су и активности на развијању нових критеријума за доделу стипендија који пондеришу социо-економски статус, подршка транзицији у инклузивно образовање, обука наставног особља за интеркултурално образовање и др. У домену високошколског образовања, планирана је анализа међународне добре праксе вредновања квалитета високог образовања кроз показатеље за антидискриминацију и родну равноправност, јачање капацитета за креирање мера за смањење дискриминације, унапређење родне равноправности и заступљености осетљивих друштвених група, израда акта о финансијској подршци студентима који укључује подстицајне родне и мере за припаднике осетљивих друштвених група, институционализација праксе прикуљања и анализе подтака у домену социјалне димензије високог образовања и др. Имајући у виду да су Стратегија и Акциони план недавно усвојени, још увек рано говорити о реализацији активности и мера предвиђених овим стратешким документом. Због тога је узето да ће активности бити реализоване у предвиђеном периоду.

– **Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године,**²⁴ има за циљ сузбијање и заштиту све деце, без дискриминације, од свих облика насиља и злостављања. Као једна од жељених промена дефинисан је континуирани рад на подизању свести и промена друштвених норми, вредности и ставова према насиљу, подстицање ненасилне комуникације, забрана насилног дисциплиновања деце и подстицање родне равноправности и недискриминације. Такође, у оквиру мере унапређивања капацитета професионалаца у сектору образовања, социјалне и здравствене заштите, полиције и правосуђа за превенцију насиља над децом, планирано је организовање обука за унапређивање компетенција у областима ненасилне комуникације, толеранције на различитости, антидискриминације, родне равноправности, конструктивног и ненасилног васпитања, позитивне дисциплине за запослене у образовно-васпитном систему кроз акредитоване семинаре стручног усавршавања. У оквиру мере унапређивање капацитета деце за превенцију насиља, као активност је предвиђено

²⁴ „Службени гласник РС”, бр. 80/2020.

континуирано унапређивање капацитета деце у виду обука у образовно-васпитним установама кроз интегрисање садржаја на тему права детета, ненасилне комуникације, антидискриминације, родне равноправности, као и информисање о механизмима заштите од свих облика насиља којима деца могу бити изложена. Предвиђено је да ће се мера усмерена на унапређивање капацитета родитеља, старатеља и хранитеља за превенцију насиља над децом, поред осталог, остварити креирањем и реализовањем специфичних програма за родитеље, старатеље и хранитеље деце која су вишеструко дискриминисана и у повећаном ризику од насиља. Планирано је да се у склопу мере јачање системских и институционалних механизма одговора на све облике насиља према деци, изради Правилник о ближим условима и начинима препознавања облика злостављања, злоупотребе, дискриминације и насиља над децом у спорту, а једна од активности у оквиру мере успостављања, развоја и обезбеђивање одрживости мера усмерених на заштиту деце од насиља јесте унапређивање капацитета установа и органа на локалном нивоу за међусекторску сарадњу, оснивањем локалних тимова за заштиту деце од злостављања и занемаривања у уличној ситуацији. Заједно са овом Стратегијом усвојен је и Акциони план за њено спровођење за период 2020. и 2021. годину. Још увек, међутим, нема јавно доступних података о спровођењу Акционог плана у протеклом периоду, али је полазиште да ће све планиране активности бити реализоване.

– **Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава за период од 2017. до 2022. године** други је стратешки документ Владе Србије који је донет у циљу решавања проблема трговине људима. Стратегијом су конципирани свеобухватни одговори друштва на трговину људима, у складу са новим изазовима, ризицима и претњама. Стратегија је усмерена ка унапређењу система превенције, помоћи и заштите жртава и сузбијању трговине људима, посебно жена и деце. Акциони план за 2019. и 2020. детаљно разрађује мере и активности.²⁵ Како нови Акциони план није усвојен, приликом израде Стратегије узети су у обзир подаци о спровођењу Акционог плана за 2019. годину, за коју је израђен извештај.²⁶

– **Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године**²⁷ има за циљ унапређење ефикасности и ефикасности научноистраживачког система, али не садржи изричите мере и активности којима се сузбија дискриминација у овој области, што је нарочито узето у обзир приликом израде Стратегије.

²⁵ Акциони план за спровођење Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава за 2019. и 2020. годину, "Службени гласник РС", бр. 50/2019.

²⁶ Извештај о резултатима спровођења Акционог плана за 2019. годину, МУП, Дирекција полиције, Канцеларија за координацију активности у борби против трговине људима, јануар -децембар 2019, Београд, 2020. године.

²⁷ „Службени гласник РС”, бр. 25/2016.

– **Стратегија развоја система јавног информисања у Републици Србији за период од 2020. до 2025. године**²⁸ утврђује као један од циљева квалитетне, плурални и разноврсне медијске садржаји који задовољавају потребе за информисањем различитих друштвених група, а једна од мера је подстицање производње и дистрибуције програмских садржаја на језицима националних мањина ради подстицања плурализма медијских садржаја у информисању на језицима националних мањина. Предвиђено је, такође, и обезбеђивање услова за адекватно информисање особа са инвалидитетом и њихов равноправан приступ медијским садржајима. Једна од мера је и повећана медијска видљивост и недискриминаторно извештавање медија о женама и осетљивим друштвеним групама.

Акциони план за спровођење Стратегије развоја система јавног информисања у РС за период 2020-2025. година, у периоду 2020-2022. година, поред осталог, предвиђа остваривање обавеза јавног медијског сервиса на националном нивоу да информише на језицима мањина, обавезе јавних медијских сервиса да пружају медијске услуге на начин да подједнако буду доступне за особе са инвалидитетом, као и да пружају медијске садржаје који представљају све друштвене групе, жене, децу, старије особе, сеоско становништво, особе са инвалидитетом, етничке и националне заједнице и друге, повећање медијских садржаја којима се чува национални идентитет националних мањина, на језицима националних мањина, прописивање јасне обавезе издавача медија у циљу повећања доступности садржаја особа са инвалидитетом и повећање њихове видљивости у медијима. Активности у оквиру мере која се односи на повећање медијске видљивост и недискриминаторно извештавање медија о женама и осетљивим друштвеним групама, поред осталог, обухватају, успостављање стандарда за позитивно приказивање припадника осетљивих друштвених група, обуке новинарки и новинара о положају припадника осетљивих друштвених група, правима жена и родној равноправности, као и о насиљу којем су изложени. Планирано је и континуирано вођење медијских и информативних кампања о узроцима и последицама родно засноване дискриминације и механизмима заштите, укључујући и заштиту од вишеструке дискриминације, кампања за заговарање родне равноправности и деконструкцију родних стереотипа и улога, уз промовисање примера добрих пракси и др.

– **Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године**,²⁹ поред осталог, утврђује мере за унапређење положаја незапослених лица на тржишту рада, међу којима и интегрисање корисника услуга социјалне заштите на тржиште рада, унапређење положаја жена на тржишту рада, побољшање положаја младих, особа са инвалидитетом и незапослених Рома и Ромкиња на тржишту рада

²⁸ „Службени гласник РС”, бр. 11/2020.

²⁹ „Службени гласник РС”, бр. 18/2021 и 36/2021.

– **Акциони план за период од 2021. до 2023. године за спровођење Стратегије запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године,**³⁰ разрађује мере утврђене Стратегијом кроз активности пружања подршке директним инвестицијама ради запошљавања лица из категорије теже запошљивих са евиденције НСЗ, укључивање незапослених жена из посебно осетљивих категорија у мере активне политике запошљавања, спровођење посебних мера за активацију и подстицање запошљавања неактивних жена у мање развијеним и девастираним подручјима, укључивање младих, Рома и Ромкиња и незапослених особа са инвалидитетом у мере активне политике запошљавања и мотивационо-активационе обуке, пружање подршке послодавцима приликом креирања послова и прилагођавања услова рада и осталих аспеката у складу са потребама особа са инвалидитетом, обезбеђивање одржавања запослења кроз праћење и подршку послодавцима и запосленим особама са инвалидитетом, обуке за чланове комисије за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења и др.

Имајући у виду да су Стратегија и Акциони план недавно усвојени, нема података о реализацији редвиђених мера и активности, али се приликом израде антидискриминационе стратегије пошло од претпоставке да ће оне бити реализоване.

– **Стратегија јавног здравља у Републици Србији за период од 2018. до 2026. године**³¹ предвиђа омогућавање људима да достигну пун здравствени потенцијал и једнакост у здрављу. У Стратегији је константовано да су изазови јавног здравља у Републици Србији бројни и повезују се са последицама економске кризе, миграцијама становништва и растућим неједнакостима. Тако су водеће болести и повреде повезане са социјалним и економским одредницама здравља, односно несразмерно су присутне код сиромашног и рањивог становништва. Због тога је један од циљева Стратегије унапређење здравља и смањивање неједнакости у здрављу, а као посебне мере су планиране унапређење здравља осетљивих друштвених група путем развоја и имплементације додатних мера ради смањења неједнакости у здрављу, као и обезбеђење једнаке доступности и приступачности здравствене службе за целокупно становништво. Како је Стратегија усвојена 2018. године, још увек нема евалуације испуњености њених мера, те се пошло од тога да је реализација мера у току.

– **Национална стратегија социјалног становања**³² донета је како би целокупном становништву било омогућено да уз најрационалнији вид подршке обезбеде станове одговарајуће величине и опремљености у функционалном окружењу и уз разумне цене. Иако је Стратегија донета још 2012. године, нема Акционог плана, нити евалуације предвиђених мера и активности. Због тога су за потребе израде Стратегије узети други

³⁰ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php>. (приступ 20.8.2021).

³¹ „Службени гласник РС”, бр.61/2018.

³² „Службени гласник РС”, бр. 13/2012.

извори који указују на остварење права на становање и недискриминацију у овој области.³³

- **Стратегија за превенцију и контролу ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији за период од 2018. до 2025. године,**³⁴ има за циљ пружање подршке особама које живе са ХИВ-ом. Стратегија препознаје да је за успешан одговор на ХИВ инфекцију неопходно уклонити препреке у остваривању људских права, постојање стигме, дискриминације, насиља и различите злоупотребе, које у значајној мери доприносе повећању осетљивости на ХИВ у кључним популацијама и смањењу квалитета живота особа које живе са ХИВ-ом. Зато је један од посебних циљева заштита људских права, смањена стигма и елиминисана дискриминација. Посебно је значајна мера за унапређење капацитета за елиминацију дискриминације особа које живе са ХИВ-ом, која подразумева следеће активности: 1) развити и спроводити (акредитоване) обуке професионалаца у области правосуђа, полиције, здравства, рада и социјалне политике и образовања, за поштовање људских и других права и недискриминаторно поступање у раду са особама које живе са ХИВ-ом и кључним популацијама у ризику од ХИВ-а; 2) развити и спроводити програме подршке за особе које су у ризику од дискриминације и насиља; 3) развити и спроводити програме информисања за ХИВ особе о њиховим правима, начинима њиховог остваривања, приступу правним механизмима заштите у сврху превенције или одговора на кршење њихових људских права и дискриминацију; 4) успоставити и примењивати систем институционалне бесплатне правне помоћи и 5) развити и спроводити програме за развој капацитета организација цивилног друштва за мониторинг људских права. Како је Стратегија донета 2018. године и још увек нема евалуације спроведених активности, пошло се од тога да ће оне бити реализоване у оквиру овог стратешког документа.

У јануару 2021. године, усвојени су **Стратешки приоритети развоја културе од 2021. до 2025. године,**³⁵ у којима је дефинисано 20 тачака приоритета културне политике. Између осталог, главни стубови развоја односе се на буџет за културу, очување културно-историјског наслеђа, децентрализацију културне продукције у Србији, увођење уметности и културе у школе, образовање и учешће у културним програмима, културну дипломатију, покретање и настављање великих пројеката, изградњу важних објеката, пореске подстицаје за улагање у културе, економску димензију културе, дигитализацију, развој културног туризма, унапређење положаја самосталних уметника, културних радника и струковних удружења уметника. Планирано је да се ради на унапређењу положаја друштвено осетљивих група, те уважавању њиховог културног стваралаштва и доприноса,

³³ Видети, на пример, Leilani Farha, Специјална извештејка УН за адекватно становање као саставни део права на адекватан животни стандард и права на недискриминацију у овом контексту, Београд, 25. мај 2015; *Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2014-2017. године са приоритетима за наредну годину*, Тим за социјално искључивање и смањење сиромаштва, новембар 2018.

³⁴ „Службени гласник РС”, бр. 61/2018.

³⁵ Закључак Владе бр. 6-213/2021-1 од 21.1.2021.

посебно националних мањина и њихових језичких и културних особености. Прописано је и да ће се радити на унапређењу инклузије особа са инвалидитетом кроз уклањање баријера, повећања приступачности програма у култури и повећању њихове партиципације.

– **Стратегија развоја Министарства унутрашњих послова за период од 2018. до 2023. године,**³⁶ има за циљ успостављање ефикасног и економичног рада МУП-а као савремене, демократске и одговорне полицијске службе која гарантује безбедност и делује као сервис грађана. У Стратегији је као једна од предвиђених мера и јачање капацитета, која подразумева поштовање различитости, као и обезбеђивање једнаких шанси за жене и мушкарце унутар полиције. Сходно томе, планира се даљи рад на унапређењу система једнаких могућности унутар управљања људским ресурсима кроз запошљавање, каријерни развој и напредовање. Акционим планом који покрива период од 2018. до 2023. године даље се прецизирају активности ради реализације стратешких циљева.

Стратегија полиције у заједници³⁷ је заснована на вредностима: одговорно служење грађанима, равноправан однос према свима уз уважавање различитости, укључивање заједнице у решавање безбедносних проблема и посвећеност остваривању безбедности грађана и заједнице. Један од предвиђених стратешких циљева је и посвећеност поштовању етичких принципа и различитости, који подразумева да ће полиција рад у заједници оријентисати спрам консензуса о безбедносним приоритетима уз једнак третман и поштовање особености и идентитета припадника различитих заједница, као и да ће уз развој обуке о различитостима и недискриминацији, у полицијским управама одредити полицијске службенике за контакт и сарадњу са мањинским заједницама и групама. У обзир је узет и Акциони план за период 2015-2016.³⁸ Како нема доступне евалуације стратешког оквира, пошло се од додатних извора ради утврђивања стања у овој области.³⁹

– **Стратегија за борбу против високотехнолошког криминала за период 2019-2023. године са Акционим планом за исти период,** поред осталог предвиђа и активности на плану подизање нивоа свести јавности по питању високотехнолошког криминала у унапређивање сарадњу на спречавању сексуалне експлоатације деце и малолетних лица. Планирано је информисање и едукација деце, родитеља и наставника на тему безбедности деце на интернету кроз организовање обука у школама, успостављање базе података видео и фото материјала насталих искоришћавањем малолетних лица у порнографске сврхе на Интернету и др,

³⁶ „Службени гласник РС”, бр.78/2018.

³⁷ „Службени гласник РС”, бр. 43/2013.

³⁸ Доступно на <http://www.mup.rs/wps/wcm/connect/3470670e-202a-4e78-b851-940afe5a5e64/AP+za+Strategiju+za+borbu+protiv+VTK+2019-2020.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mtm2Egp>

³⁹ Видети, на пример, Милош Иветић, Рад полиције у заједници између стратегије и основне полицијске обуке у Србији, *Безбедност 2/2017*; МУП, *Приручник за рад полиције у заједници*, Београд, 2017.

– **Стратегија развоја правосуђа за период од 2020. до 2025. године**⁴⁰ донета је у циљу обезбеђења владавине права и повећања правне сигурности. Као један од циљева постављено је и даље унапређење и доследно спровођење нормативног оквира којим се у правосудном систему Републике Србије сваком појединцу обезбеђује приступ правди под једнаким условима, без дискриминације по било ком основу и са једнаким могућностима да заштити и оствари своја права и интересе. Како је Стратегија тек усвојена, пошло се од тога да ће мере и активности предвиђене овим стратешким документом бити успешно реализоване. Међутим, констатовано је и да се Стратегија уопште не бави родним балансом у правосуђу, иако га чине око 70% жена, као и другим питањима, попут мањег учешћа жена на руководећим позицијама.

Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији (2020–2025)⁴¹ са пратећим **Акционим планом за њено спровођење за период 2020-2025. године** усвојени су усвојена је ради потпуне хармонизације ове области са Директивом 2012/29/ЕУ Европског парламента и Савета од 25. октобра 2012. године. Стратегијом је предвиђено формирање Националне мреже служби за помоћ и подршку жртвама и сведоцима кривичних дела у, као и успостављање контакт тачака за информисање жртава и сведока, развој услуга примарне (опште) и секундарне (специјализоване) помоћи. Планирано је успостављање механизма који ће омогућити унапред трасиран, стандардизован и ефикасан процес од момента првог контакта жртве са државним органима, па све до пружања неопходних видова подршке и помоћи. Стратегијом су предвиђене активности на обезбеђивању услова за остваривање права жртава на информисање, права на употребу језика и превођење, права на правну помоћ и др. Стратегија је у пуној мери родно неутрална. Није предвиђено успостављање посебних облика помоћи и подршке женама жртвама родно заснованог насиља. С друге стране, стратегија се не примењује на жртве насиља поводом којих нису вођени кривични поступци, тако да будућим системом заштите права жртава неће бити обухваћене све непосредне жртве насиља према женама и насиља у породици, нити сви чланови њихових породица. Предвиђене су почетне и сталне обуке за пружале помоћи и подршке. Како је Стратегија донета 2020. године и још увек нема података о спроведеним активностима, пошло се од тога да ће оне бити реализоване у оквиру овог стратешког документа. Узети су у обзир извештаји о раду постојећих служби подршке жртвама и сведоцима кривичних дела у оквиру правосудног система у Републици Србији и ОЦД.

– **Ревидирани Акциони план за поглавље 23 од 10. јула 2020.** такође је узет у обзир, посебно активности које се тичу мера у вези са усвајањем Стратегије за превенцију и заштиту од дискриминације.

⁴⁰ „Службени гласник РС”, бр. 101/2020.

⁴¹ Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/30567/nacionalna-strategija-za-ostvarivanje-prava-zrtava-i-svedoka-krivичnih-dela-u-republici-srbiji-za-period-2020-2025-godine-19082020.php>

– Стратегија супротстављања ирегуларним миграцијама за период од 2018. до 2020. године,⁴² има за циљ повећање регуларности миграционих токова, уз уважавање безбедносних потреба и развојних интереса Републике Србије и њених грађана, али и потребе поштовања људских права и слобода миграната. У Стратегији се идентификује као посебан проблем повећано учешће рањивих категорија миграната, као што су малолетна лица, старији, особе са инвалидитетом, жртве трговине људима и кријумчарења. Као посебан циљ је предвиђена обезбеђена подршка у систему заштите, посебно за рањиве групе ирегуларних миграната, и то преваходно за различите социјалне услуге које штите њихова људска права. Коначни извештај о спровођењу ове стратегије, које је израдио Министарство унутрашњих послова РС, прослеђен је Влади на усвајање. Како овај извештај није јавно доступан, узети су у обзир други извештаји који илуструју стање у области азила и миграција.⁴³

Стратегија развоја енергетике до 2025. године са пројекцијама до 2030. године⁴⁴ подразумева да се процеси у привреди и држави, као и у животу грађана, одвијају уз ниже економске трошкове и виши степен социјалне и еколошке одрживости – виши стандард становништва уз смањење загађења и бољу заштиту природе. У том смислу, из примене Закона о енергетици и Стратегије развоја енергетике Републике Србије, треба да проистекне одговарајућа енергетска политика, која би уз адекватну економску и социјалну политику, као и политику у области заштите животне средине водила ка одрживом енергетском систему, ефикаснијој економији и већем друштвеном благостању, уз одрживе билансе природних ресурса и што ниже нивое загађења. Овом стратегијом се, између осталог, предвиђа да енергетски ефикасно и еколошки подобно понашање у енергетици захтева неселективну примену закона и недискриминаторну праксу, као и да су сигурно и безбедно снабдевање енергијом, њена доступност и расположивост под транспарентним и недискриминаторним условима, производња и коришћење у складу са принципима одрживог развоја, предуслови за успешно функционисање сваког друштва, подизање конкурентности националне привреде и коначно за благостање грађана. У току је израда нове Стратегије развоја енергетике Републике Србије до 2040. године са пројекцијама до 2050. године и Програма остваривања Стратегије,⁴⁵ као и израда Интегрисаног националног енергетског и

⁴² „Службени гласник РС”, бр.105/2018.

⁴³ Видети, на пример, *Право на азил у Републици Србији у 2019. години*, Београдски центар за људска права, Београд, 2020.

⁴⁴ „Службени гласник РС“, бр. 101/2015

⁴⁵ Саставни део ових докумената је израда Извештаја о стратешкој процени утицаја Стратегије развоја енергетике на животну средину и Извештаја о стратешкој процени утицаја Програма остваривања Стратегије на животну средину.

климатског плана (ИНЕЦП) Републике Србије за период од 2021. до 2030. године, са пројекцијама до 2050. године.⁴⁶

Програм развоја електронске управе у Републици Србији за период од 2020. до 2022. године, са Акционим планом за његово спровођење⁴⁷ чији је општи циљ развој ефикасне и кориснички оријентисане управе у дигиталном окружењу. Међу принципима и начелима на којима почива спровођење овог програма, поред осталих, препознати су начело родне равноправности и социјалне инклузије, као и начело једнакости и забране дискриминације. Програмом је предвиђено да ће се електронска управа развијати тако да информациони системи, платформе, софтвери и комплетна инфраструктура коју користи јавна управа буду успостављени на начин да омогуће једнаку расположивост и употребу свим корисницима без обзира на пол, род, године, расу, верско, политичко или сексуално опредељење, припадност националној или етничкој мањини, имовинско стање или било који други основ дискриминације, под условом да лице поседује рачунар и стабилну интернет конекцију. Такође, Програмом су планиране мере јавних политика тако да се обезбеди социјална инклузија, што подразумева да ће свим лицима бити доступне могућности које нуде иновативне технологије, а што ће временом позитивно утицати на превазилажење економских и социјалних разлика. То такође значи да доступност услуга електронске управе мора бити омогућена на нивоу целе државе подједнако.

У свим наведеним документима постоје одређене мере и активности које се односе на области друштвеног живота које су препознате као приоритетне у овој Стратегији, или се односе на групе лица које су у већем ризику од дискриминације. Стратегија је усаглашена са наведеним документима, на начин да не дуплира мере и активности, док су поједине мере комплементарне са мерама утврђеним другим планским документима и могу остварити синергијски учинак. Такође, неке мере представљају наставак или допуњавање мера и активности које су планиране у другим стратешким документима, а које нису у потпуности реализоване.

У изради стратегије узети су у обзир и налази евалуације **Националне стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године,⁴⁸** чији је период важења истекао у време израде ове стратегије. Нова стратегија је усвојена средином октобра 2021. године. Поред тога, узети су у обзир и налази евалуације **другог Акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији за период од 2017. до 2020. године.⁴⁹**

⁴⁶ Нова Стратегија развоја енергетике као и ИНЕЦП дефинисаће нову енергетску политику Републике Србије у складу са Зеленом Агендом ЕУ, односно, политиком у области енергетике и климе. Важан део ИНЕЦП-а је и дефинисање процеса декарбонизације економије а који подразумева спровођење праведне транзиције ка бољим условима рада и живота свих људи. Поред тога формирана је и Национална коалиција за борбу против енергетског сиромаштва.

⁴⁷ „Службени гласник РС”, број 85/20.

⁴⁸ „Службени гласник РС”, бр. 98/2006.

⁴⁹ „Службени гласник РС”, бр. 53/2017

2.2. Правни оквир

2.2.1. Устав

Устав Републике Србије⁵⁰ садржи широк каталог људских права и гарантује, као једно од основних начела, једнакост свих пред законом и забрањује дискриминацију по било ком основу.⁵¹ Устав, такође, изричито признаје могућност увођења посебних мера, које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која се налазе у суштински неједнаком положају са осталим грађанима. Даље се јемчи равноправност мушкараца и жена,⁵² као и једнакост пред законом и забрана дискриминације припадника националних мањина.⁵³

2.2.2. Релевантни међународни стандарди

Република Србија је прихватила велики број међународних конвенција којима се гарантује начело једнакости и забрањује дискриминација.

1) Универзални инструменти

Републику Србију обавезују конвенције из области заштите људских права, које су донете под окриљем Уједињених нација. У питању су следеће конвенције:

Пакт о грађанским и политичким правима⁵⁴ гарантује једнакост свих пред законом и јемчи свима ефикасну заштиту од дискриминације, по било ком основу (члан 26), као и било које заговарање националне, расне или верске мржње (члан 20. став 2).

Пакт о економским, социјалним и културним правима⁵⁵ обавезује државе уговорнице да обезбеде уживање гарантованих права без икакве дискриминације по било ком основу (члан 2. став 2) у области остварења и заштите права која гарантује.

Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације⁵⁶ представља основни документ УН у борби против расизма и дискриминације. Конвенција

⁵⁰ „Службени гласник РС”, бр. 98/2006.

⁵¹ Члан 21. Устава Републике Србије.

⁵² Члан 15. Устава Републике Србије.

⁵³ Члан 76. Устава Републике Србије.

⁵⁴ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 7/1971. Након одрицања од континуитета са СФРЈ и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење Пакта 12. марта 2001.

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 31/1967. Након одрицања од континуитета са СФРЈ и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење Пакта 12. марта 2001.

захтева од држава уговорница да осуде сваку пропаганду и све организације које се руководе идејама или теоријама заснованим на супериорности једне расне, односно етничке групе, или које желе да оправдају или подрже сваки облик расне мржње и дискриминације (члан 4). Државе су обавезне да забране сваки облик дискриминације који је заснован на овом основу и да без одлагања усвоје посебне мере.

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена⁵⁷ је први међународноправни инструмент који на свеобухватан начин гарантује људска права жена у свим областима друштвеног живота. Конвенцијом се намећу обавезе државама да националним уставима, законима и подзаконским актима признају и у свим случајевима заштите женска људска права, да елиминишу дискриминацију у свим њеним видовима, да помогну развој и еманципацију жена свим адекватним средствима, као и да укину обичаје и праксу којом се успостављају и одржавају родни стереотипи, а тиме и дискриминација према женама (члана 5).

Конвенција о правима детета⁵⁸ гарантује људска права и заштиту особама млађим од 18 година, забрањујући сваки облик дискриминације по било ком основу. Конвенција је заснована на четири основна принципа: недискриминацији, поштовању најбољег интереса детета, праву на живот, преживљавању и развоју, као и на уважавању ставова детета.

Конвенција о правима особа са инвалидитетом⁵⁹ гарантује потпуно и једнако уживање свих људских права особама са инвалидитетом. Основна начела на којима Конвенција почива су: поштовање урођеног достојанства, индивидуална самосталност, укључујући слободу властитог избора и независност особа, забрана дискриминације, пуно и ефикасно учешће и укључивање у друштво, уважавање разлика и прихватање особа са инвалидитетом, једнаке могућности, доступност, равноправност жена и мушкараца, уважавање развојних способности деце са инвалидитетом, као и поштовање права деце са инвалидитетом на очување свог идентитета.

Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака⁶⁰ дефинише и забрањује три облика злостављања: тортуру, нечовечно и понижавајуће поступање и кажњавање и предвиђа низ законских, административних, правних и других мера које се тичу превенције, истраге, извођења пред лице правде оних који не поштују одредбе о забрани злостављања, као и обезбеђење одштете жртвама. Конвенцијом се забрањује протеривање у земљу у којој лицу прети опасност од неког облика злостављања. Од држава се посебно захтева да неодложно изврше непристрасну истрагу сваки пут када постоје оправдани разлози за сумњу да је

⁵⁷ „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, бр. 11/1981. Након одрицања од континуитета са СФРЈ и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важеће Пакта 12. марта 2001.

⁵⁸ „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, бр. 15/1990 и и „Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/1997. Након одрицања од континуитета са СФРЈ и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важеће Пакта 04. октобра 2001.

⁵⁹ „Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 42/2009.

⁶⁰ „Службени лист СФРЈ- Међународни уговори”, бр. 9/1991. Након одрицања од континуитета са СФРЈ и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важеће Пакта 12. марта 2001.

дошло до мучења, а пракса показује да таква истрага често изостаје у случају када је жртва припадник неке осетљиве групе.

У циљу успостављања надзора над имплементацијом обавеза које су државе преузеле прихватањем поменутих међународних уговора, формирана су посебна експертска тела – УН комитети, који, између осталог, ближе тумаче одредбе из конвенција у општим коментарима, односно, општим препорукама. Велики број ових општих коментара односи се управо на област недискриминације и унапређења положаја припадника и припадница група које су у већем ризику од дискриминације.

2) Европски инструменти

Поред универзалних стандарда у области недискриминације, за Републику Србију су од нарочитог значаја међународни инструменти, донети под окриљем две регионалне организације: Савета Европе и Европске уније.

а) Савет Европе

Европска конвенција о људским правима и основним слободама⁶¹ гарантује уживање грађанских и политичких права. Овом конвенцијом се забрањује дискриминација, по било ком основу, у остваривању права која су њој гарантована (члан 14), као и општа забрана од дискриминације (члан 1. Дванаестог протокла уз Европску конвенцију). На основу ове конвенције установљен је Европски суд за људска права, који је у својој јуриспруденцији успоставио релевантне стандарде у области недискриминације, које такође обавезују Републику Србију.

Европска социјална повеља и Европска ревидирана социјална повеља⁶² има за циљ унапређење поштовања и уживања економских и социјалних права.

Европска повеља о регионалним или мањинским језицима⁶³ има за циљ да унапреди историјске регионалне и мањинске језике у Европи. Повеља установљава бројне конкретне мере у различитим областима живота, како би се подстакло коришћење регионалних и мањинских језика у образовању, правосуђу, управи, јавним сервисима, државним медијима, културним, економским и социјалним активностима и међународној размени.

Оквирна конвенција о заштити националних мањина⁶⁴ штити права припадника националних мањина. Конвенција гарантује различита права мањина, обавезује државе да обезбеде уживање ових права и признаје бројна колективна права

⁶¹ „Службени гласник СЦГ“, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр.

⁶² „Службени гласник РС - Међународни уговори“, бр. 42/09.

⁶³ „Службени лист СЦГ- Међународни уговори“, бр. 18/2005.

⁶⁴ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/1998.

мањина. Основни принцип Конвенције је принцип једнакости и забране дискриминације према припадницима националних мањина.

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција)⁶⁵ препознаје насиље над женама као манифестацију историјски неједнаких односа моћи између жена и мушкараца, који су довели до дискриминације жена и немогућности њиховог напредовања у пуној мери. Један од циљева Конвенције јесте допринос у сузбијању свих облика дискриминације над женама и промоција суштинске једнакости између мушкараца и жена, укључујући и оснаживање жена.

б) Европска унија

Република Србија је стекла статус кандидата 1. марта 2012. године и стандарди установљени у оквиру Европске уније још увек за њу нису правно обавезујући, али представљају важан путоказ у процесу хармонизације прописа са правом ЕУ и предуслов за стицање њеног пуноправног чланства. Такође, имајући у виду да Стратегија покрива период до пројектованог времена приступања Републике Србије Европској унији (2025. година), важно је узети у обзир стандарде и тековине Европске уније у циљу потпуног усаглашавања домаћег правног оквира и праксе са овим стандардима.

Повеља о основним правима у ЕУ пружа каталог људских права гарантованих у ЕУ. Трећа глава Повеље посвећена је остварењу начела једнакости (чланови 20. до 26) и гарантује како једнакост свих пред законом, тако и забрану дискриминације по било ком основу.

Директива о расној дискриминацији⁶⁶ забрањује дискриминацију по основу расног или етничког порекла у контексту запошљавања, али и у контексту приступа социјалној сигурности и заштити, као и добрима и услугама.

Директива о једнакости при запошљавању⁶⁷ забрањује дискриминацију по основу пола, верског уверења, узраста и инвалидитета у области запошљавања.

Директива у области социјалног осигурања⁶⁸ захтева остварење једнаког третмана жена и мушкараца у области заштите од болести, инвалидитета, старости, несрећа на послу и професионалних болести, као и незапослености.

Директива о трудним радницама⁶⁹ захтева минималне мере за унапређење безбедности и здравља на раду трудних радница и жена које су се скоро породиле или доје, укључујући и право на породилско одсуство од најмање 14 недеља.

⁶⁵ „Службени гласник РС–Међународни уговори“, бр.12/2013.

⁶⁶ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin.

⁶⁷ Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation.

⁶⁸ Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security.

Директива о непуном радном времену⁷⁰ има циљ да укине дискриминацију радника који раде полчасовно радно време и да побољша услове њиховог рада.

Директива о обављању посла на одређено време⁷¹ има циљ да унапреди квалитет рада на одређено време обезбеђењем недискриминације и успостављањем механизма за спречавање злоупотреба које настају превеликим коришћењем уговора на одређено време.

Директива о једнаком третману у области рада⁷² укључује дефиницију посредне дискриминације, узнемиравања и сексуалног узнемиравања, и захтева од држава чланица да успоставе тела за равноправност која ће унапредити, анализирати, надгледати и подржати једнак третман жена и мушкараца.

Директива о добрима и услугама⁷³ примењује се изван области рада и запошљавања и захтева једнак третман жена и мушкараца у приступу добрима и услугама које су доступне јавности.

Консолидована директива⁷⁴ обухвата на једном месту седам директива које су престале да важе (Директива 75/117, Директива 76/207 (измењена Директивом 2002/73), Директива 97/80 (измењена Директивом 98/52) и Директива 86/378 (измењена Директивом 96/97)) којима се гарантује једнакост жена у области рада и запошљавања.

Директива о једнаком третману samozапослених мушкараца и жена⁷⁵ тражи од држава чланица да обезбеде да радници, брачни другови и партнери имају најмање 14 недеља одсуства за бригу о детету и да им се гарантује социјална заштита.

2.3. Законодавни оквир

2.3.1. Антидискриминациони закони

Законодавни антидискриминациони оквир Републике Србије у великој мери је усаглашен са наведеним међународним изворима и чини га неколико закона:

Закон о забрани дискриминације⁷⁶ представља општи антидискриминациони

⁶⁹ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding

⁷⁰ Council Directive 97/81/EC of 15 December 1997 concerning the Framework Agreement on part-time work.

⁷¹ Council Directive 1999/70/EC of 28 June 1999 concerning the framework agreement on fixed-term work.

⁷² Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions.

⁷³ Council Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services.

⁷⁴ Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast).

⁷⁵ Directive 2010/41/EU of the European Parliament and of the Council of 7 July 2010 on the application of the principle of equal treatment between men and women engaged in an activity in a self-employed capacity and repealing Council Directive 86/613/EEC.

закон у Републици Србији. Овим законом уведена је општа забрана дискриминације, дефинисан је појам дискриминације у различити облици и посебни случајеви дискриминације, а регулисана је и судска заштита од дискриминације. Законом је основан Повереник за заштиту равноправности као самосталан државни орган, независан у обављању послова утврђених законом. Новелама Закона о забрани дискриминације из 2021. године дефиниција посредне дискриминације усклађена је са дефиницијом садржаном у антидискриминационим ЕУ директивама, листа заштићених личних својстава проширена је тако што су род, полне карактеристике и ниво прихода прописани као посебна лична својства. Изричито су забрањени сегрегација, навођење на дискриминацију и сексуално узнемиравање, као и интерсекцијска дискриминација, као тежак облик дискриминације. Утврђена је обавеза послодаваца у погледу приступа и разумног прилагођавања радног места, као и обавеза органа јавне власти да приликом припреме новог прописа или јавне политике од значаја за остваривање права социоекономски угрожених лица или група лица изврши процену утицаја прописа или политике и њихове усаглашености са начелом једнакости. Прописани су изузеци од начела једнакости на основу старосног доба, а регулисана је и дискриминација у области становања као посебан случај дискриминације. Проширена су овлашћења Повереника за заштиту равноправности, а одговарајућим допунама закона створени су законски услови за очување континуитета у раду ове институције.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом⁷⁷ уређује општи режим забране дискриминације по основу инвалидитета, посебне случајеве дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом. Поред овог закона, потребно је поменути и **Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом**⁷⁸, којим се уређују подстицаји за запошљавање ради стварања услова за равноправно укључивање особа са инвалидитетом на тржиште рада, процена радних способности, професионална рехабилитација, обавеза запошљавања особа са инвалидитетом, као и услови за оснивање и обављање делатности предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и других посебних облика запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом.

Закон о родној равноправности⁷⁹ Овим законом прописане су мере политике за остваривање и унапређивање родне равноправности, врсте планских аката у области родне равноправности и начин извештавања о њиховој реализацији, институционални оквир за остваривање родне равноправности, надзор над применом закона и друга питања од

⁷⁶ „Службени гласник РС“, бр. 22/2009 и 52/2021.

⁷⁷ „Службени гласник РС“, бр. 33/2006, 13/2016.

⁷⁸ „Службени гласник РС“, бр. 36/2009, 32/2013.

⁷⁹ „Службени гласник РС“, бр. 52/2021

значаја за остваривање и унапређивање родне равноправности. Законом је операционализован процес увођења родне перспективе прописивањем обавезе усвајања посебних мера, родно одговорног буџетирања, прикупљања родно осетљивих података и усвајања планских аката. Законом су прописане су посебне мере за остваривање и унапређивање родне равноправности у 16 различитих области. Регулисане су врсте планских аката за спровођење политике родне равноправности, доносиоци, начин усвајања и начин извештавања о њиховом спровођењу. Утврђена је обавеза усвајања националне стратегије и акционог плана за родну равноправност, акционог плана за родну равноправност од стране јединице територијалне аутономије и ЈЛС, као и обавеза органа јавне власти и послодаваца да у своје планове и програме рада унесу део о родној равноправности, као и обавеза усвајања плана управљања ризицима од повреде принципа родне равноправности успостављена је институционална инфраструктура родне равноправности.

Закон о заштити права и слобода националних мањина⁸⁰ уређује начин остваривања индивидуалних и колективних права припадника националних мањина. Законом се као једно од основних начела прокламује забрана дискриминације и то „сваки облик дискриминације на националној, етничкој, расној, језичкој, верској и свакој другој основи, према националним мањинама и лицима која припадају националним мањинама“.

2.3.2. Други закони

Поред неколико антидискриминационих закона, у правном поретку Републике Србије многи закони садрже антидискриминациону клаузулу у областима које регулишу.

Закон о раду⁸¹ забрањује дискриминацију у области рада и запошљавања и забрањује непосредну и посредну дискриминацију, као и узнемиравање и сексуално узнемиравање.

Закон о социјалној заштити⁸² има за циљ да обезбеди доступност услуга социјалне заштите и остваривање права у социјалној заштити, без дискриминације, као и да створи једнаке могућности за самосталан живот и да подстиче социјалну укљученост.

Закон о здравственој заштити⁸³ прописује као једно од основних начела, начело поштовања људских права које подразумева обезбеђење равноправности полова, уважавање моралних, културних, религијских и филозофских уверења грађана, као и принцип правичности здравствене заштите, који подразумева забрану дискриминације у пружању здравствене заштите по било ком основу.

⁸⁰ „Службени лист СРЈ“, бр. 11/2002, „Службени лист СЦГ“, број. 1/2003 - Уставна повеља, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 72/2009 - р. закон, 97/2013 - длука УС, 47/2018.

⁸¹ „Службени гласник РС“, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018 – аутентично тумачење.

⁸² „Службени гласник РС“, бр. 24/2011.

⁸³ „Службени гласник РС“, бр. 25/2019.

Закон о правима пацијената⁸⁴ прописује права пацијената приликом коришћења здравствене заштите, начин остваривања и начин заштите тих права, као и друга питања у вези са правима и дужностима пацијената. Пацијентима се гарантује једнако право на квалитетну и континуирану заштиту, као и једнак приступ здравственој служби, без дискриминације.

Закон о заштити лица са менталним сметњама⁸⁵ уређује основна начела, организовање и спровођење заштите менталног здравља, као и начин, поступак, организацију и услове лечења и смештај без пристанка лица са менталним сметњама у здравствене установе. Закон прописује да сва лица са менталним инвалидитетом имају право на једнаке услове лечења, који су примерени њиховим здравственим потребама.

Закон о основама система образовања и васпитања⁸⁶ представља крвни закон у области образовања и прописује да су грађани једнаки у остваривању права на образовање и васпитање. Закон прописује да је принцип једнакости и доступности остваривања права на образовање и васпитање заснован на принципу социјалне правде и принципу једнаких шанси без дискриминације. Васпитно-образовна установа је дужна да предузме све мере прописане овим законом када се посумња или утврди дискриминаторно понашање.

Закон о предшколском васпитању и образовању⁸⁷ прописује као један од принципа овог нивоа образовања доступност, која подразумева једнако право и доступност свих облика предшколског васпитања и образовања, без дискриминације и издвајања по било ком основу.

Закон о основном образовању и васпитању⁸⁸ прописује као један од основних задатака школе да омогући квалитетно образовање и васпитање за свако дете и ученика, под једнаким условима, без обзира на то где се школа налази, односно, одвија образовање. Запослени у школи имају обавезу да промовишу једнакост међу свим ученицима и активно се супротставе свим врстама дискриминације и насиља.

Закон о средњем образовању и васпитању⁸⁹ прописује да школски програми укључују и програме заштите од насиља и занемаривања, као и програме превенције других облика ризичног понашања и програм заштите од дискриминације.

Закон о високом образовању⁹⁰ прописује да је овај ниво образовања заснован на поштовању људских права и слобода, укључујући и забрану свих облика дискриминације.

Закон о полицији⁹¹ прописује да су запослени у министарству и полицији дужни да једнако поступају према свим лицима, без обзира на њихову расну, полну или националну припадност, као и њихове различитости које проистичу из неког њиховог личног својства.

⁸⁴ "Службени гласник РС", бр. 45/2013, 25/2019 - др. закон.

⁸⁵ "Службени гласник РС", бр. 45/2013.

⁸⁶ "Службени гласник РС", бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – др. закон и 10/2019, 6/2020.

⁸⁷ "Службени гласник РС", бр. 18/2010, 101/2017, 113/2017 - др. закон, 95/2018 - др. закон, 10/2019.

⁸⁸ "Службени гласник РС", бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 - др. закон, 10/2019.

⁸⁹ "Службени гласник РС", бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 - др. закон, 6/2020.

⁹⁰ "Службени гласник РС", бр. 88/2017, 27/18 - др. закон, 73/2018, 67/2019, 6/2020 - др. закон.

⁹¹ "Службени гласник РС", бр. 6/2016, 24/2018, 87/2018.

Закон о младима⁹² уређује мере и активности чији је циљ унапређивање друштвеног положаја младих и стварање услова за остваривање потреба младих у свим областима које су од интереса за младе.

Закон о спорту⁹³ забрањује сваки облик дискриминације, укључујући и говор мржње, по било ком основу, спортиста, спортских стручњака, спортских организација и других лица учесника у систему спорта, као и професионалних спортиста и оних који то желе да постану у погледу запошљавања, зараде и услова рада. Спортске организације су посебно у обавези да промовишу равноправност међу децом и активно се супротстављају свим врстама злоупотреба, злостављања, дискриминације и насиља.

Закон о јавном информисању и медијима⁹⁴ прокламује слободу јавног информисања и забрањује сваки облик дискриминације уредника медија, новинара и других лица у области јавног информисања, нарочито према њиховој политичкој опредељености и уверењу или другом личном својству.

Закон о електронским медијима⁹⁵ уређује организацију и рад Регулаторног тела за електронске медије, услове и начин пружања аудио и аудио-визуелних медијских услуга, као и услове и поступак за издавање дозвола за пружање тих услуга. Закон прописује да се Регулатор стара да програмски садржај пружалаца медијске услуге не садржи информације којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље због било ког личног својства. Такође, посебно се обавезује пружалац медијске услуге да у складу са својим финансијским и техничким могућностима, свој програм и садржај учини доступним особама оштећеног слуха и вида.

Закон о јавним медијским сервисима⁹⁶ уређује рад јавних медијских сервиса у Републици Србији, у складу са европским стандардима и међународним инструментима у области електронских медија. Основна делатност јавног медијског сервиса, између осталог, мора бити у функцији остваривања јавног интереса, односно, објављивања садржаја чији је циљ остваривање људских права и слобода, као и унапређивање политичке, полне, међунационалне и верске толеранције и разумевања.

Закон о електронским комуникацијама⁹⁷ уређује услове и начин за обављање делатности у области електронских комуникација. Као један од циљева и начела регулисања односа у области електронских комуникација, закон прописује обезбеђивање доступности услуга универзалног сервиса свим грађанима у Републици Србији, уз задовољење потреба специфичних друштвених група, укључујући особе са инвалидитетом, старије и социјално угрожене кориснике и обезбеђење максималне користи за њих, нарочито у виду избора, цене и квалитета услуга.

⁹² „Службени гласник РС”, бр. 50/2011.

⁹³ „Службени гласник РС”, број 10/2016.

⁹⁴ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 83/2014, 58/2015, 12/2016 - аутентично тумачење.

⁹⁵ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 83/14, 103/2015, 6/2016 - аутентично тумачење.

⁹⁶ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 83/2014, 103/2015, 108/2016.

⁹⁷ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 44/2010, 60/2013 – одлука Уставног суда, 62/2014, 95/2018 - др. закон.

Закон о оглашавању⁹⁸ регулише садржину огласне поруке, као и општа и посебна правила оглашавања и директно оглашавање. Закон се примењује на оглашавање без обзира на начин и средство којим се оно врши. Оглашавање мора да буде засновано на принципу коришћења дозвољених средстава за постизање циља и другим принципима друштвене одговорности и не сме изазивати мржњу или нетолеранцију, нити садржати изјаве или визуелно представљање које се може сматрати увредљивим. Законом се посебно забрањује да огласна порука, непосредно или посредно, подстиче дискриминацију по било ком основу. Такође је забрањено и неоправдано одбити објављивање, односно емтовање огласне поруке или на други начин неоправдано правити разлику или неједнако поступати према различитим оглашивачима.

Закон о азилу и привременој заштити⁹⁹ уређује статус, права и обавезе тражилаца азила и лица којима је признато право на азил и додељена привремена заштита, забрањује дискриминацију у овој области и дефинише посебно осетљиве категорије тражилаца азила.

Закон о странцима¹⁰⁰ уређује улазак, кретање, боравак и враћање странаца, дефинише посебно осетљиве категорије странаца и уводи институт заштите претпостављене жртве и жртве трговине људима, као и институт привременог боравка. Законом је омогућено да по овим основима странцу буде одобрен привремени боравак из хуманитарних разлога, као и институт самосталног боравка странаца. Прописана су, такође, начела која се примењују приликом одбављања привременог и сталног боравка странаца, као и у поступку враћања, којима су прописане обавезе надлежних органа у поступању према странцима, имајући у виду специфичну ситуацију у којој се налазе.

Кривични законик¹⁰¹ уређује кривичноправну заштиту од дискриминације у виду неколико кривичних дела у вези са забраном дискриминације: повреда равноправности,¹⁰² повреда права употребе језика и писма,¹⁰³ расна и друга дискриминација и изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости.¹⁰⁴

Закон о енергетици¹⁰⁵ предвиђа, између осталог, да се све мере и активности које се предузимају ради остваривања дугорочних циљева енергетске политике морају бити недискриминаторне, засноване на начелима слободног тржишта, не могу неоправдано стварати додатне обавезе учесницима на тржишту електричне енергије и морају бити оправдане у смислу њиховог економског и социјалног ефекта на крајње купце. Закон уређује издавање енергетске дозволе под истим условима домаћим и страним правним или физичким лицима или предузетницима, уз пуно поштовање принципа недискриминације и применом критеријума који морају бити објективни и јавни. Поред тога, овај закон

⁹⁸ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 6/2016, 52/2019 - др. закон.

⁹⁹ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 24/2018.

¹⁰⁰ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 24/2018, 31/2019.

¹⁰¹ „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2009, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019.

¹⁰² Члан 128. Кривичног законика.

¹⁰³ Члан 129. Кривичног законика.

¹⁰⁴ Члан 317. Кривичног законика.

¹⁰⁵ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 145/14, 95/18 - др. закон и 40/21.

дефинише институт регулисаних цена, којим се обезбеђује, између осталог, недискриминација, односно једнаки положај исте категорије и групе купаца и корисника система. Даље, прописана је дужност оператора система да обезбеде недискриминаторан и транспарентан приступ систему, а за оператора преносног система и да успостави и објави транспарентну, ефикасну и недискриминаторну Процедуру за прикључење објеката на преносни систем. Поред наведеног, прописана је обавеза снабдевача да према крајњим купцима поступа на недискриминаторан начин. Законом о енергетици дефинисана је категорија енергетски угроженог купца, која је ближе уређена Уредбом о енергетски угроженом купцу, а која доприноси смањењу енергетског сиромаштва, као и већем приступу енергији кроз јавну подршку становништву лошијег материјалног стања. Предметном уредбом корисници новчане социјалне помоћи и дечијег додатка препознати су као посебна категорија, те стичу статус на основу акта којим им је признато неко од тих права, без обзира да ли испуњавају остале прописане услове.

Закон о електронској управи,¹⁰⁶ поред осталог, прописује да свако има права да користи услугу електронске управе, као и да сви корисници услуге електронске управе на једнак начин и под једнаким условима имају приступ електронским подацима и документима и равноправни су у остваривању овог права. Закон посебно истиче да се услуга електронске управе пружа на начин који обезбеђује приступ и коришћење особама са инвалидитетом без техничких, аудио-визуелних, семантичких и језичких ограничења.

3. ОПИС ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

3.1. Оствареност циљева постављених у претходној Стратегији

Током израде Стратегије вођено је рачуна о мерама које су биле планиране у претходном стратешком документу, али нису реализоване. Оствареност постављених циљева у претходној Стратегији сагледана је ослањањем на следеће документе:

- Анализу примене Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период 2014–2018. године, која је заснована на компаративној анализи свих извештаја о спровођењу Акционог плана за њену реализацију;
- Анализу ефеката, односно, Полазне основе за израду нове Стратегије;
- Редовне годишње извештаје Повереника за заштиту равноправности;
- Извештаје којима се евалуирају наведени стратешки документи;
- Извештаје релевантних међународних тела о нивоу поштовања људских права у Републици Србији.¹⁰⁷

¹⁰⁶ „Службени гласник Републике Србије“, број 27/18, члан 7.

¹⁰⁷ Овде се примарно мисли на извештаје Европске комисије о напретку Србије, као и механизмима Уједињених нација: *Закључним запажањима Комитета за економска, социјална и културна права о другом*

– Извештаје невладиних организација којима се илуструје положај припадника група које су у већем ризику од дискриминације.

Анализа примене прве Стратегије превенције и заштите од дискриминације је показала да су учињени позитивни помаци у погледу унапређења политика и прописа, системске превенције дискриминације и побољшања праксе антидискриминационог поступања, као и у области унапређења компетенција државних, односно, јавних службеника. Ипак, у сваком од ових домена утврђено је да неке планиране мере нису реализоване, да су делимично реализоване или да реализатори мера нису давали податке о њиховој реализацији. Поред тога, најтеже је оценити испуњеност системских (структурних) мера за превенцију и заштиту од дискриминације, за које је потребан дужи протек времена да би ефекти могли да се мере.

Претходна Стратегија била је подељена по групама које су у већем ризику од дискриминације. У питању су:

- 1) националне мањине (16 мера);
- 2) жене (13 мера);
- 3) ЛГБТ особе (17 мера);
- 4) особе са инвалидитетом (17 мера);
- 5) старије особе (8 мера);
- 6) деца (10 мера);
- 7) избеглице, интерно расељена лица и други мигранти (15 мера);
- 8) верске мањине (4 мера);
- 9) особе дискриминисане због здравственог стања (8 мера).

Од 127 анализираних стратешких мера, највећи број се односи на све групе које се налазе у већем ризику од дискриминације (19 мера), док су остале мере биле посебно усмерене на неку од горе наведених група. Од 19 системских мера, реализовано је осам (42,1%), девет је делимично реализовано (47,4%) а две мере нису реализоване (10,5%). Како је анализа показала, највећи проценат реализације планираних мера остварен је у односу на избеглице, расељена лица и друге угрожене мигрантске групе (80%) и децу (60%), док је најмање реализовано мера које су се односиле на унапређење положаја старијих особа (12,5%).

периодичном извештају Србије о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима (2014), Закључним запажањима Комитета против тортуре о другом периодичном извештају Републике Србије о примени Конвенције против тортуре и других сурових, нехуманих или понижавајућих казни и поступака (2015), Закључним запажањима Комитета за права особа са инвалидитетом о иницијалном извештају Србије (2016), Закључним запажањима Комитета за људска права о трећем периодичном извештају Србије о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима (2017), Закључним запажањима Комитета за укидање расне дискриминације о комбинованом другом, трећем, четвртном и петом периодичном извештају Србије (2018) и Закључним запажањима Комитета Комитета за укидање свих облика дискриминације жена о четвртном периодичном извештају Србије (2019).

Када је реч о предвиђеним системским мерама, напредак је уочен у погледу успостављања одговарајућег законодавног и стратешког оквира забране дискриминације, успостављања нових механизма и побољшане међуресорне и сарадње са цивилним друштвом, док су као главни изазови идентификовани усклађивање националног законодавства са међународним стандардима, потпуна примена антидискриминационог оквира, проблем вишеструке дискриминације и распрострањеност говора мржње.

Код националних мањина, посебно је указано на још увек тежак положај Рома и Ромкиња, на постојање социјалне дистанце према одређеним етничким групама (Албанцима, Ромима, Бошњацима (муслиманима) и Хрватима), као и на питање адекватног законског оквира за евиденцију националне припадности запослених у јавној администрацији и у другим областима.

Жене су једна од најдискриминисанијих група у Републици Србији, посебно жене из вишеструко маргинализованих група, а област која највише забрињава јесте насиље према женама у породици и партнерским односима.

Положај ЛГБТИ особа је унапређен у односу на период пре доношења Стратегије. Међутим, и даље нису регулисана важна питања за положај ЛГБТИ заједнице (регистровање истополних заједница, права транс и интерсекс особа, грађанска и друга права која се односе на наслеђивање, пензије и др). ЛГБТИ особе и даље немају поверење у државне органе, а још увек се суочавају са говором мржње, претњама, насиљем и другим делима мотивисаним хомофобијом и трансфобијом.

Особе са инвалидитетом и даље су изложене дискриминацији у различитим областима друштвеног живота: у образовању, области рада и запошљавања, здравству, као и у погледу приступа услугама и информацијама. Деца са сметњама у развоју суочавају се са дискриминацијом у образовању. Такође, особе са инвалидитетом су у ризику од потпуног лишења пословне способности, које није у складу са међународним стандардима. Проблем приступачности јавних површина, објеката и услуга на свим нивоима и даље остаје велики изазов. Постоји потреба обезбеђења адекватнијег броја тумача за знаковни језик, као и обука одређеног броја јавних службеника за коришћење знаковног језика.

Старије особе су изложене дискриминацији у скоро свим областима, посебно у области рада и запошљавања и здравља. Старије особе неретко живе у сиромаштву, при чему су изложене и занемаривању и насиљу.

Када се ради о деци, у анализи се наводи да је током претходне деценије у Србији постигнут напредак у унапређењу положаја деце. Међутим, њихово право на партиципацију није у довољној мери део праксе органа и јавних служби у правним стварима у којима се одлучује о њиховим правима. Дискриминацији су најчешће изложена деца са сметњама у развоју и ромска деца, а посебно забрињава што су она често жртве породичног и вршњачког насиља.

Иако је највећој мери реализован број мера који се односи на избеглице и интерно расељена лица, њихов положај је и даље потребно унапредити, посебно интерно

расељених лица, која су сиромашнија и у већој мери незапослена од већинског становништва, што се нарочито односи на Роме који зависе од социјалне помоћи и живе у условима које су испод стандардног квалитета.

Код верских мањина се као посебан проблем и даље намеће разликовање традиционалних и нетрадиционалних верских заједница у Србији, код којих је процес регистрације знатно отежан.

Дискриминацији на основу здравственог стања највише су изложене особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, особе које имају хепатитис Ц, као и особе које болују од ретких болести и особе са проблемима менталног здравља.

3.2. Анализа проблема за релевантне области и циљне групе

Налази истраживања спроведених у Србији последњих година, као и извештаји међународних тела указују на то да се Република Србија и даље суочава са широко распрострањеном дискриминацијом. Овај проблем није сагледан анализом положаја група које су у већем ризику од дискриминације, него анализом стања у приоритетним областима, ради целовитост сагледавања проблема и формулисања адекватних мера и активности којима се стање може унапредити.

У питању су следеће области:

- 1) Јавна управа и правосуђе;
- 2) Одбрана, унутрашњи послови и безбедност;
- 3) Рад и запошљавање;
- 4) Образовање, стручно оспособљавање и наука;
- 5) Социјална заштита;
- 6) Становање;
- 7) Здравствена заштита;
- 8) Спорт, култура и медији.

1) Јавна управа и правосуђе

Поступање пред органима јавне власти представља једну од најчешћих области у којима долази до дискриминације у Републици Србији. Ово најбоље илуструје чињеница да се последњих година поступање пред органима јавне власти налази на самом врху према броју притужби пред Повереником за заштиту равноправности, а у 2020. години на првом месту са чак 28,5% од укупног броја притужби.¹⁰⁸ Најчешћа лична својства у притужбама у области поступања органа јавне власти у 2020. била су старосно доба, инвалидитет, здравствено стање и пол. Како би се смањила дискриминација у овој области, неопходно је интензивирати напоре на организовању обука у области

¹⁰⁸ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину, март 2021, стр. 183.

антидискриминације за представнике и представнице органа јавне власти. Такође, потребно је обезбедити увођење антидискриминационе перспективе у све законе и прописе који се доносе.

У Републици Србији је донето неколико антидискриминационих закона, а у већини осталих закона који су усвојени у последњој деценији, уведена је антидискриминациона одредба у области коју регулишу. Закон о забрани дискриминације из 2009. године измењен је и допуњен 2021. године како би се учинила даља законска усаглашавања са правом Европске уније,¹⁰⁹ након неколико година рада на унапређењу текста.¹¹⁰ У текст је унета и одредба о забрани дискриминаторског поступања службеног лица, односно одговорног лица у органу јавне власти у поступку заштите права лица пред судовима и органима јавне власти.¹¹¹ Такође, неколико година је усаглашаван текст новог Закона о родној равноправности,¹¹² који је напokon усвојен 2021. године.¹¹³ Од 2015. године, након представљања модела Закона о родном идентитету и правима интерсекс особа, овај закон још увек није усвојен, а иста ситуација је и са Законом о истополним заједницама. Сви наведени примери говоре о томе да су реформе у овој области непотребно споре и да морају бити много брже.

Ступањем на снагу Закона о забрани дискриминације уведен је посебан антидискриминациони поступак за заштиту од дискриминације, али број случајева који су покренути пред правосудним органима и даље не одговара броју дискриминационих случајева у пракси, укључујући и број стратешких парница Повереника за заштиту равноправности,¹¹⁴ што показује да још увек није развијена солидна пракса у овој области. Процењује се да је за осам година примене закона покренуто тек око 150 парница.¹¹⁵ Међутим, ову оцену је тешко дати јер нема централизованог система прикупљања података о поступцима вођеним поводом случајева дискриминације, како праничних, тако ни прекршајних и кривичних.¹¹⁶ Изменама Закона о забрани дискриминације уведена је одредба којом се намеће обавеза Поверенику за заштиту равноправности да води евиденцију о правноснажним пресудама и одлукама донетим у праницама за заштиту од дискриминације, док судови имају обавезу да воде евиденцију о овим одлукама и достављају их Поверенику.¹¹⁷ Може се очекивати да адекватна примена евиденције и

¹⁰⁹ "Службени гласник Републике Србије", бр. 52/2021.

¹¹⁰ Више о томе видети у Ivana Krstic, *Serbia - Country Report on non-discrimination for 2020*, European Equality Law Network; Ivana Krstic, *Serbia - Country Report on gender equality for 2020*, European Equality Law Network, доступно на <https://www.equalitylaw.eu/country/serbia>.

¹¹¹ Члан 15. став 2. Закона о забрани дискриминације.

¹¹² Комитет за елиминисање дискриминације жена, *Закључна запажања у вези са четвртим периодичним извештајем Републике Србије*, 8. март 2019, пар. 12 б).

¹¹³ "Службени гласник Републике Србије", бр. 52/2021.

¹¹⁴ Више о покренутим стратешким парницама видети у: Повереник за заштиту равноправности, *Смернице за стратешке парнице*, Београд, септембар 2018.

¹¹⁵ Марио Рељановић, *Студија о примени Закона о забрани дискриминације*, YУКОМ, 2017, стр. 5.

¹¹⁶ Повереник за заштиту равноправности, *Редован годишњи извештај за 2019. годину*, март 2020, стр. 25.

¹¹⁷ Чланови 40а) и 40 б) Закона о забрани дискриминације.

достављања одлука омогући и јаснији преглед судске антидискриминационе праксе који је неопходан како би се пракса унапредила.

Ипак, на основу пресуда које су у овом тренутку доступне јавности, идентификовани су проблеми као што је хитност вођења поступка, проблем са разумевањем правила о пребацивању терета доказивања са тужиоца на туженог, доказивање посредне дискриминације, разумевање дискриминације на основу рода и сл.¹¹⁸ Такође, у прекршајним поступцима уочава се проблем окончања поступка до застаревања, неразумевање специфичности случајева у којима долази до дискриминације, као и изрицање ниских казни, док је у кривичним поступцима, у већем броју случајева кривична пријава одбачена и поред постојања озбиљних сумњи да је кривично дело учињено.¹¹⁹ Посебно је важна пракса процесуирања фемцида у Србији, која такође указује на низ проблема и пропуста у кажњавању за најекстремнију манифестацију родно засноваог насиља према женама.¹²⁰ Проблем представљају и стереотипи и предрасуде које могу утицати на коначан исход поступка, а који посебно долазе до изражаја у поступку лишења пословне способности.¹²¹ Уочени су и недостаци који се односе на ванпарнични поступак утврђивања времена и места рођења, који је уведен још 2012. године како би се решио проблем апатридије, односно, Рома и Ромкиња без докумената.¹²²

Закон о бесплатној правној помоћи почео је да се примењује у октобру 2019. године и до почетка његове примене обучено је 300 дипломираних правника, који су добили овлашћења Министарства правде да одлучују о захтевима грађана и грађанки.¹²³ Од 1. октобра 2019. до краја јануара 2021. године број поднетих захтева за бесплатну правну помоћ био је 6.883, а број одобрених захтева 5.367.¹²⁴ Општинска служба бесплатне правне помоћи је већини корисника пружила потребну бесплатну правну помоћ, док је адвокатима упућено 954 корисника.¹²⁵ Правне области у којима се најчешће

¹¹⁸ Видети више у томе у Nevena Petrušić, „Praksa sudova u Republici Srbiji u oblasti antidiskriminacije. Tri studije slučaja“, u: Dženana Hadžimerović i dr, *Suzbijanje diskriminacije: uloga pravosuđa*, Fondacija Heinrich Böll, Ured za Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Albaniju, Sarajevo, 2018, str. 68-77; Šolić Natalija i Katarina Golubović, *Analiza sudske prakse apelacionih sudova: Pravna zaštita od diskriminacije u Srbiji*, Pravosudna akademija, Beograd, 2015; Анђелија Н. Тасић, *Поступак у парницама за заштиту од дискриминације*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2016.

¹¹⁹ Више о томе видети у Ивана Крстић, *Забрана дискриминације у домаћем и међународном праву*, Правни Факултет Универзитета у Београду, Београд, 2018; Косана Бекер, *Вишеструка дискриминација жена у Србији и одабраним државама Европске уније: Упоредна анализа*, Универзитет у Новом Саду, Асоцијација центара за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије, Центар за родне студије, 2019; Повереник за заштиту равноправности, *Редован годишњи извештај за 2020. годину*, март 2021, стр. 40.

¹²⁰ Слободанка Константиновић Вилић, Невена Петрушић, *Покушај фемцида и фемцид у Србији: спречавање и процесуирање*, FemPlatz, 2021.

¹²¹ Косана Бекер, Тијана Милошевић, *Пословна способност: судска пракса и закони у Србији у 2016. години*, MDRI-S, Београд, 2016, стр. 63, 69.

¹²² Више о томе видети у PRAXIS, *Преглед преосталих обавеза у остваривању права на упис у матичну књигу рођених, стицање држављанства и пријаву пребивалишта у 2019. години*, Београд, децембар 2019, стр. 4-5.

¹²³ *Годишњи извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи*, март 2021, стр. 4, доступно на <https://www.mpravde.gov.rs/files/Godisnji%20izvestaj%20BPP%20mart%202021.pdf>.

¹²⁴ Исто, стр. 6.

¹²⁵ Исто.

захтева бесплатна праван помоћ јесу парнични и управни поступак, посебно развод брака, давање издржавања и поверавање деце, док је у кривичном поступку најчешће потребна помоћ жртвама насиља у породици.¹²⁶ Током првих шест месеци примене Закона о бесплатној правној помоћи, од 167 јединица локалне самоуправе, њих 125 је уписано у Регистар пружалаца бесплатне правне помоћи, а 31 општина је имала организовану службу за пружање бесплатне правне помоћи.¹²⁷ Постојале су и евидентне разлике од Севернобачког округа, у којем 100% општина пружа бесплатну правну помоћ, до Зајечарског округа, где тек 25% општина обезбеђује ову услугу.¹²⁸ Због тога је неким грађанима и грађанкама ускраћен приступ правној помоћи. Такође, чак 58 општина од 164 није доставило извештај о пружању бесплатне правне помоћи у јединицима локалне самоуправе, а приметно је и да велики број општина не води евиденцију о одређеним облицима бесплатне правне помоћи.¹²⁹ Према подацима Министарства правде, ситуација по питању примене закона се побољшава, па је у октобру 2021. године 139 јединица локалне самоуправе имало регистроване пружаоце бесплатне правне помоћи, а све регистроване јединице локалне самоуправе пружају бесплатну правну помоћ и подршку грађанима.¹³⁰

Закон је изазвао и неке недоумице и питања организација цивилног друштва (ОЦД) о појединим законским решењима,¹³¹ а проблем представља и чињеница да постоји неравноправност пружалаца бесплатне правне помоћи, посебно ОЦД, које се годинама баве пружањем правне помоћи и у томе имају највише искуства и знања. Такође, прва искуства од почетка примене закона показују да су скоро сви захтеви Рома и Ромкиња без докумената, који су хтели да покрену судски поступак утврђивања времена и места рођења, одбијани усмено и уз неприхватљива објашњења (на пример да немају личну карту), да овим лицима није познато да имају право на бесплатну правну помоћ и коме могу да се обратe.¹³² Особе са инвалидитетом се нарочито суочавају са несметаним и недискриминаторним приступом правима, укључујући процедурална прилагођавања за све особе и приступ грађанским парницама за глуве особе,¹³³ а Законом о бесплатној помоћи овај проблем није решен, због чега се поставља питање доступности услуга бесплатне правне помоћи за ове категорије лица. Неке организације су се осврнуле на

¹²⁶ Исто.

¹²⁷ Миљан Филиповић, *Закон о бесплатној правној помоћи, Првих шест месеци примене*, YУКОМ, Београд, 2020, стр. 35-36.

¹²⁸ Исто, стр. 38.

¹²⁹ *Годишњи извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи*, стр. 6, 8.

¹³⁰ Опширније: *Годишњи извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи*, март 2021

¹³¹ Дамјан Милеуснић, *Студија: утицај Закона о бесплатној правној помоћи на рад организација цивилног друштва*, Партнери Србија, 2020, доступно на <http://www.partners-serbia.org/wp-content/uploads/2020/05/Uticaj-novog-Zakona-o-BPP-na-OCD-Partneri-Srbija.pdf>.

¹³² PRAXIS, *Преглед преосталих обавеза у остваривању права на упис у матичну књигу рођених, стицање држављанства и пријаву пребивалишта у 2019. години*, Београд, децембар 2019, стр. 8.

¹³³ Комитет за права особа са инвалидитетом, *Закључна запажања о иницијалном извештају о Србији*, мај 2016, пар. 24; *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину*, март 2020, стр. 21.

проблем неоснованог и незаконитог ускраћивања правне помоћи у прихватним и оне-стоп центрима за мигранте.¹³⁴ Ни положај деце у правосудном систему није задовољавајући, због чега је потребно унапредити правосудни систем који је по мери детета и који је усклађен са принципом најбољег интереса детета у свим поступцима који га се тичу,¹³⁵ као и повећање информисаности деце и младих о правима која имају у случају да дођу у контакт са правосудним системом.¹³⁶

Забрињава и висока перцепција представника и представница органа јавне власти, изражена у једном истраживању из 2014. године, о постојању дискриминације у институцијама, толеранција према дискриминацији припадника и припадница сексуалних мањина и особама које живе са ХИВ/АИДС-ом, као и низак ниво перципирања дискриминације према женама, старијима, верским и националним мањинама.¹³⁷ Имајући у виду ове резултате неопходно је спровести ново истраживање о перцепцији представника и представница органа јавне власти, како би се уочили трендови по овим питањима, који у великој мери могу бити генератор дискриминације пред органима јавне власти.

Представници и представнице наведених група мање су заступљени у политичком и јавном животу Србије, што такође може бити разлог ниског нивоа перципирања дискриминације. Закон о родној равноправности садржи посебно поглавље (поглавље IV) у којем, између осталог, прописује да органи управљања и надзора морају имати уравнотежену заступљеност полова у тим органима и на положајима.¹³⁸ Наметање ове обавезе је важно јер је 2017. године свега 7,1% жена било на местима председнице општина/градоначелнице, 14% председнице скупштине општине/града, 17,1% заменице председника општина/градоначелника, а 24% заменице председника скупштине општине/града.¹³⁹ Према подацима Министарства државне управе и локалне самоуправе из 2021. године, на административним местима у Републици Србији је запослено 61% жена и 39% мушкараца, а у једницама локалне самоуправе 58% жена и 32% мушкараца.¹⁴⁰ Међутим, само 22 жене у Србији је на челу градова и општина (од укупно 145 јединица локалне самоуправе, без територије АП Косова и Метохије), а од тог боја 13 јединица локалне самоуправе воде жене по први пут.¹⁴¹ Према истраживању Повереника из 2017.

¹³⁴ *Годишњи извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи*, стр. 10.

¹³⁵ Марија Петровић и други, *Како до правосуђа по мери детета - Положај детета у грађанским судским поступцима у Републици Србији*, УНИЦЕФ, 2015. Министарка Кубуровић: *Унапређење правосуђа по мери детета од великог значаја за Министарство правде*, Министарство правде, Вести 25. октобар 2017, доступно на <https://www.drzavnauprava.gov.rs/vest/16943/ministarka-kuburovic-unapredjenje-pravosudja-po-meri-deteta-od-velikog-znacaja-za-ministarstvo-pravde-.php>.

¹³⁶ *Правосуђе по мери детета из угла деце и младих*, Центар за права детета, октобар 2020.

¹³⁷ Видети истраживање *Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији*, Повереник за заштиту равноправности, 2014, стр. 63.

¹³⁸ Члан 26. став 1. Закона о родној равноправности.

¹³⁹ Повереник за заштиту равноправности, *Родна равноправност у јединицама локалне самоуправе*, новембар 2017, стр. 7, 8.

¹⁴⁰ Анализа ефеката Закона о родној равноправности, стр. 3, доступно на https://rsjp.gov.rs/upload/1624533001364_Analiza%20efekata%20propisa.pdf.

¹⁴¹ Повереник за заштиту равноправности, *Редован годишњи извештај за 2020*, 15. март 2021, стр. 52.

године проценат учешћа жена на највишим позицијама у локалној самоуправи био је 7,1%, док данас износи 13,02%. На челу градских/општинских скупштина налази се 31 жена, а од 145 јединица локалне самоуправе на место начелника градских/општинских управа постављене су 73 начелнице, што представља 50% заступљености жена на овој функцији у јединици локалне самоуправе (у овај број нису укључене општине са АП Косово и Метохија 29).

Такође, у пракси нема стандардизоване процедуре и форме за образовање сталног радног тела за родну равноправност у органима јединица локалне самоуправе, те велики број њих није сталног карактера.¹⁴² Од 161 локалне самоуправе, 129 има основан механизам (радно тело или лице) задужено за питање родне равноправности.¹⁴³ Заступљеност жена и мушкараца са инвалидитетом и ромске националности у органима власти у јединицама локалне самоуправе је изузетно ниска.¹⁴⁴ Нема поузданих података о националној структури запослених у државној управи и локалним самоуправама. Доступни подаци за 2017. годину показују да је у покрајинским органима управе било запослено 990 службеника, од којих су 720 српске националности (72%), 50 мађарске (5%), 21 црногорске (2,1%), 19 хрватске (1,9%), 14 словачке (1,4%), 13 русинске (1,3%), 9 румунске (0,9%), 4 ромске (0,4%), 2 македонске (0,2), 2 буњевачке (0,2%) и један бошњачке националности, а 126 запослених или 13% се није изјаснило о националности.¹⁴⁵ Уочава се несразмерна заступљеност припадника и припадница националних мањина у односу на националну (етничку) структуру Војводине, посебно у односу на мађарску националну мањину. Такође, национална структура запослених у органима јединица локалне самоуправе је различита.¹⁴⁶

Нема података о заступљености мањина у правосуђу, иако је јасно да управо због њихове ниске заступљености, представници националних мањина још увек у потпуности не остварују право на употребу матерњег језика у управним и судским поступцима и у комуникацији са органима јавне власти. Разлоге треба тражити и у томе што припадници националних мањина не познају довољно своја права, а постоји и недовољна обученост службеника у јединицама локалних самоуправа.¹⁴⁷ Овоме доприносе ограничени стручни и финансијски капацитети судских органа, недостатак подстицања употребе тих језика код говорника мањинских језика, као и жеља укључених странака – које у принципу могу да

¹⁴² Повереник за заштиту равноправности, *Родна равноправност у јединицама локалне самоуправе*, новембар 2017, стр. 13.

¹⁴³ Стална конференција градова и општина, *Родна равноправност у Србији*, збирни подаци, доступно на <http://rr.skgo.org/>.

¹⁴⁴ Посебан извештај Заштитника грађана - *Заступљеност жена на местима одлучивања и позиција и активности локалних механизма за родну равноправност у јединицама локалне самоуправе у Србији*, Београд, мај 2018, стр. 12.

¹⁴⁵ Љубица Ђорђевић и др., *Учешће националних мањина у друштвеном и политичком животу Србије*, Центар за истраживање етничитета, Београд, 2018, стр. 34.

¹⁴⁶ *Исто*, стр. 35-37.

¹⁴⁷ *Информација о службеној употреби језика националних мањина у управама јединица локалне самоуправе у централној Србији*, Канцеларија за људска и мањинска права, http://www.ljudskaprava.gov.rs/images/pdf/nacionalne_manjine_1/Upotrebajezika.pdf.

користе права гарантована у законодавству – да не компликују поступак.¹⁴⁸ Представници и представнице органа јавне власти у великом проценту сматрају да припадници мањина имају већа права од већинског становништва, те да декларативно слагање с посебним мерама не представља кохерентан систем ставова, већ да коегзистира с негативним ставом према остваривању права припадника мањина.¹⁴⁹ Нема ни једне свеобухватне студије о родној заступљености у правосуђу, нити се овим питањем бави тек Стратегија развоја правосуђа (2020-2025).¹⁵⁰ Иако је учешће жена у правосуђу око 70%, уочљиво је да жена има мање на водећим позицијама, као и да само правосуђе није прилагођено потребама жена.¹⁵¹ Није у довољној мери истражено ни до које мере родни стереотипи и предрасуде утичу на крајњи исход поступка, а које у великој мери може ограничити приступ правди. С друге стране, као један од посебних циљева у Стратегији је унапређење непристрасности и одговорности правосуђа, које подразумева даље унапређење и доследно спровођење нормативног оквира којим се у правосудном систему Републике Србије сваком појединцу обезбеђује приступ правди под једнаким условима, без дискриминације по било ком основу и са једнаким могућностима да заштити и оствари своја права и интересе (посебан циљ 2).

2) Одбрана и безбедност

Сектор одбране и безбедности од кључне је важности за заштиту лица од свих могућих напада на уживање људских права, укључујући и све облике дискриминације.

Министарство унутрашњих послова је учинило значајне помаке у вези са стварањем безбедног окружења за припаднике група у већем ризику од дискриминације. Полицијски службеници су веома ангажовани у заједницама и то доприноси унапређењу толеранције према различитим мањинама.¹⁵² Ипак, има и примера лошег искуства ромске популације са полицијом, када погрешно означавање Рома као учинилаца кривичних дела доприноси продубљивању дистанце и одржавању стереотипа, чему често додатно доприносе медији, који наводе националну припадност учиниоца кривичног дела супротно прописима или објављују чланке пуне стереотипа и предрасуда.¹⁵³ Такође, говор мржње је у јавном простору највише присутан у односу на Роме у медијима, на

¹⁴⁸ Стефан Оетер, Ивана Крстић, *Извештај о употреби језика националних мањина у Републици Србији*, Савет Европе, септембар 2017, стр. 15.

¹⁴⁹ Повереник за заштиту равноправности, *Истраживање односа представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији*, 2014, стр. 61, доступно на http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/Odnos_predstavnika_javne_vlasti_prema_diskriminaciji_u_Srbiji.pdf

¹⁵⁰ "Службени гласник Републике Србије", бр. 101/2020.

¹⁵¹ Више о томе видети у Ivana Krstic, *Gender Analysis of the Judiciary System in the Republic of Serbia*, Council of Europe, February 2020.

¹⁵² Владан Јовановић, Косана Бекер, *Анализа примене Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период 2014- 2018*, јун-октобар 2017, стр. 64.

¹⁵³ *Исто*, стр. 22.

друштвеним мрежама, у виду графита по градовима и слично, што доприноси дистанци која постоји према ромској популацији и ствара непријатељско и небезбедно окружење.¹⁵⁴ У порасту су говор мржње на интернету и сви облици дигиталног насиља. Према подацима МУП-а, у периоду од 2017. године до 7. октобра 2021. године Одељење за сузбијање високотехнолошког криминала поднело је укупно 235 кривичних пријава за кривично дело угрожавања сигурности, извршених на интернету, односно, друштвеним мрежама. Највећи број ових дела је политики, верски или национално мотивисан и заснован на насилничким и нецивилизацијским ставовима.

У Републици Србији се последњих година редовно одржава Парада поноса, која пролази без већих инцидената. Ово представља позитиван помак у уживању права на слободу окупљања ЛГБТИ особа, чему је допринела боља сарадња са полицијом, употпуњен правни оквир и установљавање официра за везу у полицији. Такође, уочено је да су присутније теме посвећене ЛГБТИ правима у јавности, а смањен је и број негативних прилога.¹⁵⁵ Међутим, и даље постоје безбедносни ризици по учеснике током одржавања Параде поноса,¹⁵⁶ али и у односу на свакодневни живот и безбедност ЛГБТИ особа, па треба усмерити додатне активности ка унапређењу безбедног окружења.¹⁵⁷ Идентификован је и низ непримерених изјава, коментара и медијских прилога који се односе на ЛГБТИ популацију, а који се могу окарактерисати као говор мржње или увредљиво и понижавајуће поступање.¹⁵⁸ У периоду 2018.-2019. години спроведено је десетак обука за полицијске службенике из целе Србије, у организацији Повереника за заштиту равноправности и ОЕБС-а, у циљу њиховог разумевања феномена дискриминације и обавезе спровођења делотворних истрага у овим случајевима.¹⁵⁹ Ипак, проблем неделотворних истрага остаје један од значајних проблема, о чему најбоље сведоче примери из праксе Европског суда за људска права и Комитета против тортуре.¹⁶⁰ Треба нагласити и да ЛГБТИ особе имају неповерење према полицији, што представља

¹⁵⁴ Комитет за укидање расне дискриминације, *Закључна разматрања о комбинованом другом, трећем, четвртм и петом периодичном извештају Србије*, 2018, пар. 1.

¹⁵⁵ YUCOM, *Аналитички извештај о недостацима и правним празнинама у имплементацији постојећих политика антидискриминације, превенције насиља, злочина и говора мржње према ЛГБТ особама*, 2016, стр. 13.

¹⁵⁶ ЛАБРИС, *Развој политика за заштиту ЛГБТ особа - Мере заговарања*, 2017, стр. 9.

¹⁵⁷ *Само нека је шарено*, Истраживање потреба и проблема ЛГБТ заједнице у Србији за 2018. годину, ЛАБРИС, стр. 27.

¹⁵⁸ Видети, на пример, Повереник за заштиту равноправности, притужба бр. 07-00-128/2020-02 мишљење од 12.02.2021., притужба бр. 07-00-174/2019-02, мишљење од 29. маја 2019; притужба бр. 07-00-390/2018-02, мишљење од 2. августа 2018.

¹⁵⁹ *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину*, март 2019, стр. 8.

¹⁶⁰ Видети *Бесим Османи против Србије*, Комитет против тортуре, представка бр. 261/2005, U.N. Doc. CAT/C/42/D/261/2005(2009), пар. 10.5; *Милановић против Србије*, Европски суд за људска права, представка бр. 44614/07, пресуда од 14. децембра 2010, пар. 99. У септембру 2019. године, Република Србија је обавестила Комитет Министара који надгледа извршење пресуда Европског суда за људска права да и поред бројних предузетих радњи и истраге која је трајала од 2010. године, нико није идентификован као нападач на господина Милановића. Republic of Serbia, Action Report *Milanovic v. Serbia* submitted to the Committee of Ministers, 30 September 2019.

кључни узрок због којег оклевају да пријаве насиље.¹⁶¹ Такође, током протеклих година, забележени су напади мотивисани мржњом и то углавном због стварне или претпостављене сексуалне оријентације или родног идентитета.¹⁶² Ипак, нема много покренутих истрага за дела учињена из мржње,¹⁶³ а чак и када је на прави начин спроведена истрага, често изостаје адекватна санкција.¹⁶⁴ Тек у октобру 2018. године донета је прва пресуда за злочин из мржње у случају породичног насиља које је мотивисано сексуалном оријентацијом оштећене особе.¹⁶⁵

Унапређени су услови за осигурање безбедности трансродних особа. Током 2018. године изменама и допунама Закона о матичним књигама¹⁶⁶ успостављен је савремени правни оквир за упис новог родног идентитета у матичне књиге за особе које су прилагодили пол свом родном идентитету. Децембра 2018. године донет је *Правилник о начину издавања и обрасцу потврде надлежне здравствене установе о промени пола*, којим је омогућено да потврда о извршеном прилагођавању "промени" пола буде издата након одговарајуће хормонске терапије, као и хируршке интервенције.

Видљиви су позитивни помаци на плану повећања нивоа свести професионалаца о проблему дискриминације која се догађа међу запосленима у појединим секторима, као и у успостављању делотворних механизма за сузбијање и заштиту од дискриминације. Позитиван пример пружају активности МУП-а. У овом министарству је у оквиру пројекта *Развијање родне агенде у Министарству унутрашњих послова Републике Србије*, који се у континуитету спроводи од 2016. године, развијен програм специјализоване обуке за руководиоце "Системска интеграција родне равноправности у полицијски рад кроз улогу руководиоца", који обухвата теме које подижу ниво знања и разумевања родне дискриминација, укључујући и дискриминацију на основу сексуалне оријентације и родног идентитета и других личних својстава. У оквиру овог пројекта успостављен је и интерни механизам за заштиту од родне и друге дискриминације,¹⁶⁷ а израђен је приручник и обучени су полицијски службеници надлежни за поступање по пријавама дискриминације која се догађа међу запосленима у МУП-у.

¹⁶¹ Јелена Радоман и др, *Како реформа сектора безбедности утиче на људску безбедност у Србији: Поновна процена утицаја реформе сектора безбедности на ЛГБТИ популацију*, ОЕБС, Вентар за истраживање јавних политика, 2017, стр. 33.

¹⁶² *Злочини из мржње: „Шта смо научили“*, ЛАБРИС, 2015-2016, стр. 12-15.

¹⁶³ Комитет за укидање расне дискриминације, *Закључна разматрања о комбинованом другом, трећем, четвртном и петом периодичном извештају Србије*, 2018, пар. 3.

¹⁶⁴ *Бити ЛГБТИ у Источној Европи: извештај за Србију*, УНДП, 2017, стр. 16.

¹⁶⁵ Пресуда Првог основног суда у Београду, број 7 К. бр.1435/18, од 17. октобра 2018. године (правноснажна од 2. новембра 2018).

¹⁶⁶ *Службени гласник РС*, бр. 47/2018.

¹⁶⁷ Видети: *Упутство са Смерницама за превенцију и заштиту од родно засноване дискриминације и дискриминације засноване на другим личним својствима у МУП-у Републике Србије* (2018); *Приручник за превенцију и заштиту од родно засноване дискриминације и дискриминације засноване на другим личним својствима у МУП РС* (2018).

Посебан проблем и даље представља насиље према женама и деци.¹⁶⁸ Иако су у протеклом периоду остварени значајни резултати на плану сузбијања и спречавања родно заснованог насиља према женама и насиља у породици, ови облици насиља још увек су широко распрострањени и у приватној и јавној сфери живота. Истраживања показују да велики број жена сматра да је насиље према женама уобичајено, као и да је врло учестало.¹⁶⁹ У једном истраживању чак 91,9% испитаница Ромкиња изјавило да је било изложено неком облику насиља од своје 18 године, најчешће физичком и психичком насиљу (57%) од мужа/партнера (68,4%) или бившег мужа (15,3%).¹⁷⁰ Честе су злоупотребе ватреног оружја у породичном насиљу, а процена ризика за спречавање родно заснованог насиља према женама и девојчицама, укључујући феминизацију, није увек адекватна. Према налазима истраживања,¹⁷¹ уочено је у раду група за координацију и сарадњу постоје тешкоће у разумевању феномена насиља у породици и интимним партнерским односима, у идентификовању посебних облика насиља, последица насиља, а изражене су и предрасуде о насиљу према женама и специфичне предрасуде према мањинским групама. Уочено је да се приликом процене фактора ризика и избора мера које треба да обезбеде безбедност жена и деце на одржив начин и приликом планирања заштите и подршке често не истражује или не узима у обзир претходно насиље. Постоје изазови и у препознавању посебно опасних ризика од понављања или ескалације насиља, као што су поседовање и/или употреба ватреног оружја у ранијим инцидентима и др.¹⁷² На потребу унапређења процене ризика у случајевима родно заснованог насиља према женама указала је и ГРЕВИО група, у првом извештају о примени Истанбулске конвенције, упућујући препоруку којом снажно подстиче српске власти да обезбеде да се процена ризика и управљање ризиком системски спроводе у вези са свим облицима насиља према женама обухваћеним Истанбулском конвенцијом, укључујући случајеве у вези са женама и девојчицама којима прети рани и принудни брак. Такође, ГРЕВИО група снажно подстиче српске власти да обезбеде да се ефикасан мултисекторски рад врши систематски у свим регионима, на основу људских права и безбедности појединачне жртве, како би се омогућили препознавање и реаговање на све релевантне факторе ризика у одговарајућем броју са циљем смањења броја убијених жена и деце.¹⁷³

Распрострањености родно заснованог насиља према женама значајно доприноси сензационалистичко извештавање медија о насиљу према женама, а посебно су штетни

¹⁶⁸ Комитет за људска права, *Закључна запажања о Трећем периодичним извештају Републике Србије*, 2017, пар. 5.

¹⁶⁹ *Добробит и безбедност жена, Анкета о насиљу над женама које је спровео ОЕБС*, 2019, стр. iv.

¹⁷⁰ *Регионални извештај о примени УН Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW) и Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиљем у породици (Истанбулска конвенција) у вези са дискриминацијом Ромкиња у области здравствене заштите, дечијих бракова и дружања подршке и заштите Ромкиња у ситуацији насиља у породици*, Београд, јун 2019, Ромски женски центар, стр. 37.

¹⁷¹ *Мапирање потреба за унапређењем рада ГКС, УНДП и Министарство правде*, Београд, 2020.

¹⁷² Исто.

¹⁷³ ГРЕВИО извештај, Србија, пар. 48. и пар. 226. Доступно на <https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3>

медијски прилози у којима се објављују сексистички, мизогини и шовинистички садржаји којима се подстиче насиље и дискриминација.¹⁷⁴

Кривично процесуирање и кажњавање дела родно заснованог насиља није у довољној мери ефикасно. Евидентан је стални диспарат између броја кривичних пријава и броја осуђујућих пресуда (условне казне), а један од озбиљних проблема је непостојање систематског прикупљања и праћења података о случајевима родно заснованог насиља.¹⁷⁵ Поред тога, у Србији је константно висок број фемицида - родно заснованих убистава жена. Држава мора да обезбеди пуну примену свих релевантних закона и протокола повећањем обуке и доступности довољних ресурса за полицију, тужилаштва и правосуђе, како би испунили обавезе према особама изложеним насиљу.¹⁷⁶ Потребно је спровести и обуке о стандардима истражних поступака како би се истражни органи мање ослањали на сведочење жртава, као и у вези са другим облицима насиља према женама (посебно принудним браком и дечијим браковима).¹⁷⁷ Потребно је спровести даља истраживања о насиљу према женама и девојчицама из група које су у већем ризику од дискриминације, посебно о насиљу према Ромкињама, женама са инвалидитетом и старијим женама. На пример, постоје малобројна истраживања о насиљу према Ромкињама, које представља озбиљан друштвени проблем. Није обезбеђено стабилно и одрживо финансирање политика, мера и специјализованих услуга за подршку женама, а нарочито када је реч о Ромкињама, женама са инвалидитетом, женама са села, старијим женама, женама другачије сексуалне оријентације и родног идентитета, азиланткињама/ мигранткињама.

Деца у Републици Србији су свакодневно изложена различитим облицима насиља као што су физичко, сексуално и емоционално злостављање, занемаривање, али и различитим видовима дискриминације (дечији брак, дечји рад или друге врсте експлоатације) и вишеструкој социјалној искључености.¹⁷⁸ Један од идентификованих проблема је неусклађеност Општег и посебних протокола о заштити деце од злостављања и насиља и недовољни људски, финансијски и технички ресурси за њихово спровођење. Поменути протоколи се не примењују на децу тражиоце азила и мигранте без пратње, која су често изложена ризицима од насиља и злостављања, сексуалне експлоатације и трговине децом у установама социјалне заштите и у центрима за азил и прихватним

¹⁷⁴ Анализа медијских објава о проблему насиља према женама групе у периоду од почетка јануара до краја децембра 2019. године, *Новинарке против насиља према женама*, Доступно на: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/analiza-medijskog-izvestavanja-2019.html

¹⁷⁵ Комитет за елиминисање дискриминације жена, Закључна запажања у вези са Четвртим периодичним извештајем Републике Србије, 2019, пар. 23.

¹⁷⁶ ГРЕВИО, *Први извештај о Србији*, 22. јануар 2019, Сажетак, став 207, доступно на <https://rm.coe.int/executive-summary-and-recommendations-in-serbian/pdfa/16809987eb>.

¹⁷⁷ *Исто*, став 214.

¹⁷⁸ Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. и Акциони план за 2020. и 2021. годину, стр. 6.

центрима, јер су често смештена са одраслима.¹⁷⁹ Када се деси неки инцидент, Комесаријат за избеглице и миграције је у обавези да насиље пријави надлежним органима и о инциденту обавести дететовог старатеља, али се то углавном не дешава, због чега се не спроводи адекватна истрага и не пружа адекватна заштита.¹⁸⁰ Такође, приметно је да се појачава социјална дистанца према мигрантима, који су често изложени непримереном говору, које се може квалификовати као говор мржње или узнемиравање и понижавајуће поступање, а чести су и међусобни напади миграната, за које нема информација да ли је уследила и адекватна санкција за нападаче.¹⁸¹

Позитивно је што је Законом о странцима прописан институт самосталног боравка, у оквиру основа привременог боравка којим се омогућава боравак странцу у Републици Србији по основу „спајања породице“. То значи да је странцу омогућен привремени боравак, независно од тзв. „спонзора“, односно, носиоца боравка, што је најчешће супруг/партнер или родитељ, те странац може затражити привремени боравак уколико је провео четири године у Србији по основу спајања породице, чиме се омогућује особи да не зависи од носиоца боравка и његове евентуалне самовоље. Додатно је прописана могућност да се странцу одобри самостални боравак, без условљавања боравком од четири године по основу спајања породице, уколико је жртва породичног насиља или у случају других посебно тешких околности.

Иако је Република Србија је последњих година уложила озбиљне напоре у унапређење нормативног оквира за сузбијање родно заснованог насиља ратификовањем Истанбулске конвенције (2013) и усвајањем Закона о спречавању насиља у породици, (2016) спречавање и заштита од родно заснованог насиља према женама и насиља у породици нису на задовољавајућем нивоу. Законски оквир није у потпуности усаглашен са одредбама Истанбулске конвенције, а одговор надлежних институција у борби против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици није довољно ефикасан и делотворан. Недостају бројни подзаконски акти и механизми за ефикасно спровођење закона, а поступци, стандарди и процедуре још увек не обезбеђују задовољавајући ниво безбедности жена и њихове деце и координирано деловање институција. Због тога је потребно даље јачање компетенција професионалаца који учествују у заштити од насиља, укључујучи и носиоце правосудних функција, као и сензибилизација друштва о штетности насиља и нултој толеранцији на насиље.

У сектору безбедности још увек нема пропорционалне заступљености припадника националних мањина и жена. Протеклих година предузете су бројне мере за привлачење и задржавање жена на полицијским пословима и превазилажење постојећих формалних

¹⁷⁹ Ивана Крстић, *Заштита физичког и психичког интегритета детета без пратње у Републици Србији*, ИДЕАС, Београд, 2020; Београдски центар за људска права, *Право на азил у Републици Србији у 2019. години*, Београд 2020, стр. 116, 122.

¹⁸⁰ Исто, стр. 122.

¹⁸¹ Повереник за заштиту равноправности, *Извештај о истраживању јавном мњења - однос грађана и грађанки према дискриминацији*, 2019, стр. 49-55. Видети и Милица Љубичић, "Нападају" и "силују" - нови талас вести против миграната, КРИК, 29. фебруар 2020, доступно на <https://www.raskrikavanje.rs/page.php?id=Napadaju-i-siluju---novi-talas-vesti--protiv-migranata-579>.

препрека за напредовање жена у полицији, као и препрека које произилазе из организационе/полицијске културе. У току имплементације пројекта „Развијање родне агенде у МУП Републике Србије“ усвојене су *Смернице ЗА имплементацију мера за остваривање родне равноправности у Министарству унутрашњих послова Републике Србије кроз систем управљања људским ресурсима*, са циљем да се обезбеди равноправна заступљеност жена и мушкараца на свим радним местима, у свим организационим јединицама полиције и на руководећим позицијама, те да се примени политика уважавања различитости и једнаких могућности у оквиру система управљања људским ресурсима, са акцентом на једнаке могућности за жене и мушкарце приликом заснивања радног односа, задржавања и каријерног развоја и напредовања на оперативним пословима у МУП РС. Спроведено је истраживање „Могућности за унапређење положаја жена у оперативном саставу полиције Србије“, ¹⁸² а током 2018. године формирано је удружење „Мреже жена у полицији Републике Србије“, ¹⁸³ чији су циљеви усмерени на интеграцију родне перспективе у рад министарства, подизање свести запослених кроз едукацију о родним питањима, пружање подршке женама у каријерном развоју, саветовање о питањима која се односе на дискриминацију жена запослених у полицији и др.

Иако су остварени завидни резултати, заступљеност жена у полицији, посебно у оперативном саставу, није на задовољавајућем нивоу и испод је европског просека. Поједини подаци говоре да је заступљеност жена у полицији порасла од 2010. до 2012. на 0,3%. ¹⁸⁴ Жене су чиниле 15,2%, да би 2016. године њихов број нарастао на 23,2%. ¹⁸⁵ На руководећим положајима налази се приближно 15% жена, док 11% њих примењује полицијске мере и овлашћења. ¹⁸⁶ Према подацима МУП, у 2020. години у МУП РС запослено је 26% жена, међу којима је 13% жена жена у статусу овлашћених службених лица која примењују полицијска овлашћења. Жене су најзаступљеније у Јединици за обезбеђење одређених личности и објеката, а све већи број жена пријављује се за основну полицијску обуку, као и за упис на Криминалистичко-полицијску академију. Постоји и регионална одступања, те је најмање жена запослених у полицији на југу Србије.

Видљиви су резултати и у интегрисању родне перспективе у сектор одбране. У Министарству одбране (МО) и Војсци Србије (ВС) успостављен је процес родно одговорног буџетирања. Током спровођења првог и другог Националног акционог плана за примену Резолуције Савета безбедности УН – жене, мир и безбедност у Републици Србији (2010-2015. и 2017-2020), перманентно се повећавала заступљеност жена: од укупног броја запослених у МО и ВС крајем 2019. године, 21,93% чиниле су жене, што је

¹⁸² Истраживање је спроведено у оквиру Програма билатералне сарадње Министарства унутрашњих послова РС и Полиције Шведске, уз подршку Шведске међународне агенције за сарадњу и развој (СИДА).

¹⁸³ Видети: <https://mzprs.org/>

¹⁸⁴ Повереник за заштиту равноправности, *Посебан извештај о дискриминацији жена*, мај 2015, стр. 154.

¹⁸⁵ Београдски центар за безбедносну политику, *Улога жена у реформи полиције на Балкану*, 8. март 2016, доступно на <http://www.bezbednost.org/Bezbednost/6054/Uloga-zena-u-reformi-policije-na-Balkanu.shtml>.

¹⁸⁶ Катарина Томашевић, „*Равномернија заступљеност жена у оперативном саставу МУП-а*“, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, 26. септембар 2017, доступно на <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/ravnomernija-zastupljenost-zena-u-operativnom-sastavu-mup-a/>.

за 0,85% више него у 2018. години,¹⁸⁷ док је у 2020 години жена било 22,94%, што је за 1,01% више него у 2019. години. Међу официрима жене су 2020. године биле заступљене са 7,91% (повећање за 0,92%), међу подофицирима са 2,40% (повећање за 0,44%), међу професионалним војницима са 15,89% (повећање за 0,48%) и међу цивилним лицима са 52,99% (повећање за 1,02%). Заступљеност жена на командним и руководећим дужностима на крају 2020. године, у односу на укупан број командних и руководећих дужности у МО и ВС износила је 8,96%, што је за 0,47% више него у 2019. години. За време примене НАП (2017-2020) повећана је заступљеност жена у Војнообавештајној агенцији са око 19,5% на 24%, односно за око 4,5%. Заступљеност жена у Војсци Србије је повећана са 11,7% у 2019. години на 12,35% у 2020. години, а на командним и руководећим дужностима износила је 4,80%, што чини 1,05% укупног броја припадника ВС и за 0,15% је већа него у 2019. години. У мултинационалне операције УН и ЕУ, у току 2020. године, жене су чинила 13,78% од укупно упућених припадника, што је за 4,34% више у односу на 2019. годину.¹⁸⁸ У школској 2020/2021. години на основним студијама у Војној академији (прва година) уписано је 38% девојака, што је за 1% више него у школској 2019/20. години, а у први разред Војне гимназије уписано је 57% девојака, што је 21% више него у школској 2019/20. години.¹⁸⁹

Подстицај спровођењу политике једнаких могућности у сектору одбране и безбедности пружио је Закон о родној равноправности из 2021. године, који прописује дужност органа јавне власти и послодаваца који обављају послове у овој области да обезбеђују примену политика једнаких могућности и унапређења родне равноправности и доприносе уклањању родних стереотипа приликом остваривања права и обавеза лица оба пола у области одбране и безбедности, те да у том циљу спроводе посебне мере и активности ради унапређење безбедности жена у миру, конфликту и постконфликтном опоравку друштва, повећање заступљености и укључености жена на позицијама доношења одлука у свим процесима који се тичу очувања мира и безбедности и др.¹⁹⁰ Још увек нема података о томе да ли су од ступања на снагу закона примењене неке од предвиђених мера. Иако је важење другог НАП за период 2017-2020. истекао, нови НАП није усвојен, чиме је стварен дисконтинуитет у спровођењу политике родне равноправности у сектору одбране.

3) Образовање, стручно оспособљавање и наука

¹⁸⁷ *Извештај о спровођењу Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација - Жене, мир и безбедност у Министарству одбране и Војсци Србије у 2019*, стр. 2.

¹⁸⁸ *Извештај о спровођењу Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација - Жене, мир и безбедност у Министарству одбране и Војсци Србије у 2020*, стр. 1-2.

¹⁸⁹ Исто, стр. 8-9.

¹⁹⁰ Члан 39. Закона о родној равноправности, „Службени гласник РС“, бр. 52/2021.

С аспекта остваривања једнакости, равноправности и принципа недискриминације, правни оквир у области образовања, стручног опособљавања и научно-истраживачког рада углавном је задовољавајући, иако су поједина решења супротна антидискриминационим стандардима. Нови образовни закони усвојени 2017. године унапредили су услове за спровођење инклузивног образовања, посебно у погледу пружања додатне подршке не само ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, већ и ученицима којима је таква подршка потребна због социјалне ускраћености, тешкоћа у учењу, ризика од раног напуштања школовања, социјалне угрожености, живота у неразвијеним подручјима и специфичних тешкоћа у учењу. У Стратегији развоја васпитања и образовања у Републици Србији до 2030. године¹⁹¹ констатовано је да статистика у образовању још увек не даје довољне и упоредиве податке који се односе на образовање ученика из осетљивих група и потребу за пружањем додатне подршке, тако да није могуће стечи свеобухватан увид у квалитет инклузивног образовања и факторе који на њега утичу. Не постоје систематизовани подаци о потребама за додатним мерама и услугама подршке, квалитету постојећих мера и услуга додатне подршке, расположивим људским ресурсима и њиховим компетенцијама за рад у инклузивном окружењу. Поред тога, праћење квалитета инклузивног образовања и васпитања додатно је отежано и због немогућности разврставања података према различитим групама учесника и ученица.

У домену инклузивног образовања напредак је остварен на плану унапређења рада интересорних комисија и израде индивидуалних образовних планова, а значајан позитивни помак огледа се у томе што су услуга личног пратиоца и бесповратна новчана помоћ посебно талентованим ученицима постале су законске категорије.¹⁹² Међутим, изазов је то што је обезбеђивање личних пратилаца услуга из домена социјалне заштите, коју финансира локална самоуправа, тако да могућности за приступ образовању деце са инвалидитетом којима је потребан лични пратилац, зависе од финансијских могућности локалне самоуправе. Према подацима које је прикупила институција Повереника, велики број јединица локалних самоуправа нема успостављену услугу личног пратиоца, као и да су многе јединице локалне самоуправе својим актима успоставиле ову услугу али да с обзиром да спадају у неразвијене општине IV категорије немају обезбеђена средства за реализацију услуге. Повереник је јединицама локалне самоуправе упутио препоруку за предузимање мера у циљу успостављања, односно обезбеђивања ове услуге.¹⁹³

Усвајањем Правилника о педагошком асистенту и андрагошком асистенту 2019. године¹⁹⁴ унапређен је правни оквир рада педагошких и андрагошких асистената који пружају подршку у образовању. Правилником је регулисан рад педагошких асистената за децу и ученике ромске националности којима је потребна додатна подршка у образовању,

¹⁹¹ Доступно на <https://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/552501/strategija-razvoj-obrazovanja-srbija-2030-0061-cyr.zip>,

¹⁹² Више о томе видети у *Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији*, НООИС, Београд, 2017; Политика, Инклузија у школама већ 10 година без асистената, 18. јул 2019, доступно на <http://www.politika.co.rs/sr/clanak/433899/Inkluzija-u-skolama-vec-10-godina-bez-asistenata>.

¹⁹³ Повереник за заштиту равноправности, Годишњи извештај за 2019. годину, март 2020. стр. 131.

¹⁹⁴ „Службени гласник РС“, бр. 87/2019.

рад педагошких асистената за децу и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, као и рад андрагошких асистената који пружају подршку у образовању одраслих. Услуге падагошких и андрагошких асистената нису, међутим, доступне у довољној мери.

У Србији и даље постоје паралелно редовни и специјални систем образовања деце са сметњама у развоју и инвалидитетом. Корак назад у односу на раније прописе јесте поновно увођење могућности да се за ове ученике формирају посебна одељења у оквиру редовних школа. Поједина законска решења којима је регулисано дуално образовање нису у складу са принципом инклузивности образовања, а ученици који се образују по овом образовном моделу стављени су у неповољнији положај у односу на друге ученике и ученице, јер им се не обезбеђује исти обим права и заштите од насиља, злостављања, занемаривања и дискриминације.¹⁹⁵ Недостају и услуге подршке за децу која живе и сиромаштву и у удаљеним и депривираним срединама, па су у погледу образовања ова деца у неједнаком положају у односу на осталу децу.¹⁹⁶

Иако је Стратегија развоја образовања до 2020. године поставила је као један од главних циљева повећање обухвата становништва Републике Србије на свим образовним нивоима, од предшколског васпитања и образовања до целоживотног учења,¹⁹⁷ у периоду спровођења стратегије није остварена задовољавајућа стопа обухвата деце и младих васпитањем и образовањем.

Обухват деце предшколским васпитањем и образовањем у 2020. години за децу узраста шест месеци до три године износио је само 31,8%, а за децу од три године до поласка у припремни предшколски програм 62,6%, а 5.297 деце остало је неуписано због попуњености капацитета.¹⁹⁸ Похађање обавезног припремног предшколског програма било је 96,1% (девојчице) и 98% (дечази) у 2017/2018. години, а 2019/20 96,3 (девојчице) и 96,4% (дечази).¹⁹⁹ Посебно се наглашава значајна разлика између општина у погледу обухвата предшколским васпитањем и образовањем, па богатије општине чешће имају већу стопу уписа од мање богатих општина, као и деце из ромских насеља у Србији.²⁰⁰ Обухват деце узраста од 3 до 5 година предшколским образовањем најсиромашнијих домаћинстава био је само 9%, у односу на 82% породица с вишим социо-економским статусом.²⁰¹ Обухват деце у основном образовању у школској 2016/17. био је 97,9% деце

¹⁹⁵ Заштитник грађана, *Посебан извештај Заштитника грађана - Стање права детета у Републици Србији*, новембар 2018, стр. 147, доступно на <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5949-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-s-nju-pr-v-d>.

¹⁹⁶ Исто.

¹⁹⁷ *Годишњи извештај о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године*, мај 2019, стр. 6.

¹⁹⁸ ДевИнфо база: Профил Републике Србије 2020. Доступно на: http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Republika%20Srbija_EURSRB.pdf#page=7

¹⁹⁹ Исто.

²⁰⁰ *Годишњи извештај о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године*, мај 2019, стр. 33.

²⁰¹ Влада Републике Србије, *Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2014 - 2017. године са приоритетима за наредни период*, Београд, децембар 2018, стр. 164.

законом предвиђеног школског узраста, али подаци показују и да се 15% деце из ромских насеља основношколског узраста налази ван система образовања.²⁰² Деца која одустају од редовног школовања најчешће су ромска деца.²⁰³

Обухват ромске деце у образовању и даље незадовољавајући, а ова деца се и даље сусрећу са дискриминацијом и сегрегацијом на свим нивоима образовања.²⁰⁴ Значајан број ромске деце је уписан у специјалне школе,²⁰⁵ што је супротно међународним стандардима.²⁰⁶ Док је обухват основним образовањем и васпитањем у 2019. години, износио 98,1%, стопа завршавања основне школе била 97%, а стопа осипања ученика износила је 0,6%,²⁰⁷ (0,8 код дечака и 0,5 код девојчица),²⁰⁸ код ученика из ромских насеља стопа завршавања основне школе износила је само 64%.²⁰⁹ У 2019. години прилагођена нето стопа похађања средње школе за младиће је 95%, а за девојке 93, док је у популацији деце из ромских насеља она износила 30% код младића, а 27% код девојака.²¹⁰ Стопа завршавања средње школе у општој популацији износила је 98% за младиће а 97%, за девојке, док је у ромској популацији је 68% за младиће и 50% за девојке.²¹¹ На такво стање превасходно утичу специфичне препреке у образовању које погађају искључиво ромске девојчице, које су повезане са родном улогом жена и традиционалним родним обрасцима у ромској заједници.²¹² Девојчице су у већини међу младима који завршавају четворогодишње средње стручне школе (53% девојчица и 47% дечака).²¹³ Трогодишње средње стручне школе завршава скоро два и по пута више дечака него девојчица.²¹⁴

Неједнакости су евидентне и у погледу образовања деце са сметњама у развоју и инвалидитетом. Од укупног броја особа са инвалидитетом у РС, 12,2% није похађало основно образовање, што чини 41,9% укупног становништва РС које никада није ишло у

²⁰² *Годишњи извештај о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године*, мај 2019, стр. 36.

²⁰³ Влада Републике Србије, *Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2014 - 2017. године са приоритетима за наредни период*, Београд, децембар 2018, стр. 166.

²⁰⁴ Марио Рељановић, *Дискриминација Рома и ромске деце*, On-Off, 13. јануар 2019, доступно на <https://on-off.rs/diskriminacija-roma-i-romske-dece/>.

²⁰⁵ *Посебан извештај Заштитника грађана о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња са препорукама*, Београд, новембар 2019, стр. 20-21.

²⁰⁶ *Видети D. H. and Others v. the Czech Republic* (ВВ), представка бр. 57325/00, пресуда од 13. новембра 2007.

²⁰⁷ Статистички годишњак Републике Србије, РЗС, 2020, стр. 123.

²⁰⁸ *Жене и мишкарци у Србији*, оп. цит, стр. 54.

²⁰⁹ *Истраживање вишеструких показатеља за 2019. годину (MICS 6)*, Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, 2019, стр. 36. доступно на: <https://www.unicef.org/serbia/media/16296/file/Statisti%C4%8Dki%20rezime%20-%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu%20.pdf>, приступ 8.10.2021.

²¹⁰ Исто, стр. 38

²¹¹ Исто.

²¹² *Ситуациона анализа образовања и социјалне укључености ромских девојчица – резултати истраживања*, CARE, Нови Сад, 2013.

²¹³ *Жене и мишкарци у Србији*, Републички завод за статистику, 2020.

²¹⁴ Исто.

основну школу. Свака осма особа са инвалидитетом старости 15 и више година никада није ишла у основну школу, док међу општом популацијом овај проценат износи 2,7%.²¹⁵ Међутим, најмлађој старосној категорији лица која никада нису похађала основну школу (15 - 18 година) припада 1,6% особа са инвалидитетом, 13 - 15% деце из једне генерације не заврши основну школу, а 25,3% младих у узрасту 18 - 24 година нема завршену средњу школу. Међу мушкарцима са инвалидитетом без стручне спреме је 18,6%, док је жена 81,4% од укупног броја особа са инвалидитетом које нису похађале основну школу.²¹⁶

У предшколско васпитање и образовање је укључено свега око 4.000 деце са инвалидитетом и сметњама у развоју, а у ППП свега 964 деце из ове категорије.²¹⁷ Инклузивним образовањем у редовним основним школама у 2019. години који уче по ИОП 1 обухваћено је 3.304 девојчица и 5.096 дечака, док је девојчица за које је израђен ИОП 2 укупно 2040, а дечака 3.429.²¹⁸

Према Извештају о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у РС,²¹⁹ у остваривању потциља 4.5. који се односи на елиминисање родне неједнакости у образовању и обезбеђивању једнаког приступа свим нивоима образовања и стручном оспособљавању за рањиве групе, на нивоу основне школе у периоду 2014 -2019. године повећан је диспаритет у корист дечака, док је на нивоу средње школе диспаритет смањен, а стање је непромењено на нивоу виших разреда основне школе (други циклус основног образовања). Када је у питању диспаритет између деце из најсиромашнијих и најбогатијих домаћинстава, на нивоу основног образовања дошло је до преокрета у корист деце из најсиромашнијих слојева, док се у другом циклусу основног образовања и средње школе одржао диспаритет у корист деце из најбогатијих домаћинстава.

Неједнакост у образовању огледа се и у хоризонталној родној сегрегацији, која свој основ има у традиционалним поделама занимања на мушка и женска. Међу младима који завршавају средње четворогодишње опште образовање (гимназије) више девојчица (58%) него дечака (42%). Девојчице су у већини и међу младима који завршавају средње стручне четворогодишње школе (53% према 47% дечака). Дечаци су бројнији у подручјима образовања: електротехника, машинство и обрада метала, геодезија и грађевинарство, саобраћај, шумарство и обрада дрвета и геологија и рударство.²²⁰ Високе школе и факултете више уписују и завршавају жене: међу студентима жена је 57%, међу дипломиранима 59%, као и међу онима који су докторирали (57% жена према 43%

²¹⁵Марковић, М. Милан, *Особе са инвалидитетом у Србији*, Републички завод за статистику, 2014.

²¹⁶*Стоп напуштању школе*, Тим за социјално укључивање и смењене сиромаштва, 2016. Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/06/stop_napustanju_skole.pdf, приступ 8.10.2021.

²¹⁷ Ех пост анализа спровођења Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године, стр. 8. доступно на: https://www.mprn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/06/Ex-post-analiza-2020_0527-1.pdf, приступ 8.10.2021.

²¹⁸ *Жене и мушкарци у Србији*, оп. цит, стр. 54.

²¹⁹ *Извештај о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у РС*, 2020. Републички завод за статистику. Доступно на: http://sdg.indikatori.rs/media/1545/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji_web.pdf, приступ 8.10.2021.

²²⁰ *Жене и мушкарци у Србији*, оп. цит, стр. 50.

мушкараца).²²¹ Индекс родне равноправности за 2016. годину²²² показује да и даље постоји хоризонтална родна сегрегација у погледу избора будућег занимања, која се темељи на још увек присутној традиционалној подели занимања на мушка и женска. У домену знања забележено је благо повећање вредности индекса, захваљујући повећању резултата у поддомену учешћа и постигнућа, док је дошло до благе негативне промене у поддомену сегрегације. Сегрегација је и даље изражена јер је међу женама које студирају већи удео оних које се образују у областима образовања, здравља, социјалне заштите, хуманистичким наукама и уметности него што је међу мушкарцима који студирају.²²³ То потврђују и налази РЗС: жене чине већину у многим подручјима образовања, као што су здравство (71%), уметност (68%) и природне науке (66%), а мушкарци су бројнији у инжењерству, производњи и грађевинарству (57%), информационим и комуникационим технологијама (66%) и услугама (56%).²²⁴ Међу ромском популацијом изражена је и вертикална родна дискриминација у образовању, па је број ромских девојчица које завршавају основну и средњу школу мањи у односу на дечаке, а чак 43% ромских девојчица у узрасту 15-19 година прекида школовање због изложености штетној пракси дечијих бракова.²²⁵

Поред структуралне дискриминације у образовању, у овој области раширена је и индивидуална дискриминација, укључујући сексуално узнемиравање и хомофобично насиље.²²⁶ Овоме доприносе још увек присутни дискриминаторни и хомофобични садржаји у уџбеницима и наставним материјалима.²²⁷ Такође, у образовању изостаје подршка за ЛГБТИ особе које су родитељи одбацили након сазнања о њиховој сексуалној оријентацији.

Стопа обухвата високог образовања популације између 19 и 24 година повећао се са 41,2% у 2010, на 54,7% у 2019. години, при чему је међу студентском популацијом 64% жена и 45,7% мушкараца.²²⁸

Иако је достизање равноправног система високог образовања, са правичним и једнаким приступом за све групе у друштву, један је од приоритета, још увек је приметно да су одређене социјалне групе у високом образовању недовољно заступљене, а извештаји о социјалној димензији у примени Болоњског процеса у Републици Србији²²⁹ показују

²²¹ Исто, стр. 50.

²²² Исто, стр. 50.

²²³ Исто, стр. 53.

²²⁴ *Жене и мушкарци у Србији*, оп. цит, стр. 50.

²²⁵ Детаљније у Влада Републике Србије, *Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године*, 2016.

²²⁶ GeуEcho, Истраживање: Већина ЛГБТ+ средњошколаца у Србији трпи насиље, 4 јун 2020, доступно на <https://gayecho.com/news/istrazivanje-vecina-lgbt-srednjoskolaca-u-srbiji-trpi-nasilje/>.

²²⁷ Данас, Дискриминације ЛГБТ особа у уџбеницима више неће бити, 28. јул 2019, доступно на <https://www.danas.rs/drustvo/vladavina-prava/diskriminacije-lgbt-osoba-u-udzbenicima-vise-nece-bit/>.

²²⁸ Високо образовање у Републици Србији, 2010-2019, РЗС. Доступно на: <https://www.stat.gov.rs/media/5617/visoko-obrazovanje-28-10.pdf>, приступ 8.10.2021.

²²⁹ EQUIED Tempus Project: Equal access for all: Strengthening the social dimension for a stronger european higher education area, Contract No 517119-TEMPUS-1-2011-RS-TEMPUS-SMGR

смањено учешће младих људи из најсиромашнијих породица, из породица са најнижим степеном образовања, из породица ромске националности и особа са инвалидитетом. Могућност приступа и завршетка високог образовања и даље у великој мери зависи од социјалног и економског порекла студената. Високошколске установе су углавном неприступачне особама са инвалидитетом, наставни материјал није у формату прилагођеном особама са инвалидитетом, а ретко је и коришћење асистивне технологије.²³⁰ Мере за изједначавање шанси у приступу високом образовању, које су углавном финансијске природе и стимулишу изврност, не дају очекиване резултате у погледу свих подзаступљених група, тако да је састав студентске популације и даље непропорционалан саставу укупне популације, имајући у виду породични, социјални и економски статус, националну припадност, инвалидитет, место пребивалишта и друга лична својства студената.²³¹

Стопа учешћа одраслих у неком облику формалног или неформалног образовања или обука одраслих 2016. године износила је 19,8%, а стопа у 2019. године била је само 4,3%, што је знатно испод просека земаља чланица Европске уније (10,8%).²³² Иако нема поузданих података о распрострањености дискриминације у области стручног оспособљавања, она постоји и највише погађа особе са инвалидитетом и старије особе.²³³

Родне и друге неједнакости присутне су и области науке и научно-истраживачког рада. Међу запосленима у области истраживања и развоја, у 2018. години има више жена (51%), као и међу научним истраживачима (51,4%). Жене су већински заступљене у свим категоријама, осим међу стручним сарадницима (48%). Иако чине већину, оне су на руководећим позицијама знатно ређе у поређењу са мушкарцима (38,1%). Чак и када јесу на руководећим позицијама, жене су много чешће од мушкараца задужене да се баве администрацијом, организацијом посла и бригом о запосленима.²³⁴ Треба имати у виду да су од оснивања Универзитета у Београду до данас, само две жене биле на позицији ректорке. Међу члановима Српске академије наука и уметности доминирају мушкарци. У 2020. години 90% свих чланова су мушкарци. Највеће учешће жена је у Одељењу језика и

²³⁰ Повереница за заштиту равноправности иницирала је 2018. године допуну Правилника о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа увођењем стандарда приступачности којима би се осигурало несметано кретање и приступ особа са инвалидитетом, стандарда који се односе на прилагођавање уџбеника, учила и помоћних наставних средстава, односно одговарајућих помагала асистивних технологија, у складу са Правилником о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника и стандарда који се односе на свима доступан начин презентовања информација на сајтовима високошколских установа. Иницијатива за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа, 110-00-10/2018-02 од 1. новембра 2018. године. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativu-za-izmenu-standarda-u-postupku-za-akreditaciju-visokoskolskih-ustanova-dostavl%98enu-nacionalnom-savetu-za-visoko-obrazovanje-i-nacionalnom-telu-za-akreditaciju-cir/> приступ 8.6.2021.

²³¹ Детаљније у EQUI-ED, *Социјална димензија високог образовања у Србији - Студија затеченог стања*, 2012, доступно на: http://www.equied.ni.ac.rs/documents/publikacije/studija_zatecenog_stanja.pdf

²³² Статистика образовања: РЗС.

²³³ Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији старијих грађана, мај 2020, стр. 122; Повереник за заштиту равноправности, *Редован годишњи извештај за 2019. годину*, 15. март 2020, стр. 95.

²³⁴ Делибашић, Б., Пудар, Г., Фикет, И. (ур), оп. цит, стр. 119.

књижевности и Одељењу историјских наука, док је само по једна чланица у одељењима друштвених наука, техничких наука и математике, физике и гео-науке.²³⁵

Не постоје поуздани подаци о полној структури и заступљености припадника и припадница група које су у већем ризику од дискриминације у научним истраживањима и истраживачким тимовима. Додатно, област антидискриминације није препозната као један од приоритета у научним истраживањима која се финансирају средствима из буџета, а нема је ни међу предметима.

У програмима наставе и учења основног и средњег образовања нису у довољној мери заступљене теме које афирмишу родну равноправност и код ученика и ученица развијају знања и вештине неопходне за живот у демократском друштву заснованом на принципу недискриминације и родне равноправности, у коме се поштује и уважава разноврсност родних и других идентитета. У уџбеницима и другим наставним материјалима још увек се срећу родно стереотипни садржаји, а кроз "скривени курикулум" ученицима и ученицама преносе се вредносни ставови и обрасци понашања углавном репродукују традиционалне родне матрице. Анализе курикулума појединих студијских програма и силабуса наставних предмета²³⁶ показале су да родна перспектива није интегрисана у њихове садржаје, да су уџбеници углавном родно наутрални, а у неким су присутни и родно стереотипни приступи у тумачењу друштвених појава. Образовни материјал који се користи у високошколском образовању у највећем броју случајева је родно неосетљив.

Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године препознаје друштвене групе у образовању које су под већим ризиком од друштвене искључености и сиромаштва и у оквиру њих подразумева следеће групе: деца, ученици и студенти чије породице имају низак социо-економски статус; припадници ромске националности, а нарочито они који живе у ромским насељима; особе са сметњама у развоју и инвалидитетом; становници руралних подручја, а нарочито становници брдско-планинских и пограничних подручја итд. Такође, у оквиру мере развоја услова и подршке образовно-васпитним установама у унапређивању програма, наставе и учења у доуниверзитетском образовању и васпитању, предвиђено је да сви уџбеници треба да буду по садржају осетљиви на родну равноправност и специфичности различитих друштвених група, укључујући и осетљиве групе (без стереотипа, предрасуда и дискриминације), а све активности јачања капацитета запослених у образовању треба да се у развоју и остваривању ослањају на принципе родне равноправности и недискриминаторних ставова и понашања.

Закон о родној равноправности из 2021. године по први пут утврђује конкретне обавезе органа јавне власти и других субјеката који обављају послове у области образовања и васпитања на плану интегрисања родне равноправности у све аспекте

²³⁵ Исто, стр. 61. и 65.

²³⁶ Вујадиновић, Д., Петрушић, Н. *Неопходност уродњавања студијских програма права и правничких предмета*, Зборник Д. Вујадиновић, З. Антонијевић (ур.), Родна равноправност у високом образовању: концепти, праксе и изазови, Академска књига, 2019. стр. 303-324.

образовног процеса.²³⁷ Нема података о томе да ли су по ступању на снагу овог закона предузете било какве мере у циљу превазилажења родних и других неједнакости.

4) Рад и запошљавање

И поред доброг законодавног оквира, дискриминација у области рада је годинама била најзаступљенија област у којој се испољава дискриминација у Републици Србији, са 32,2% од укупног броја притужби поднетих Поверенику за заштиту равноправности,²³⁸ док је 2020. године највише притужби поднето је за дискриминацију у поступку пред органима јавне власти, затим у поступку запошљавања или на послу.²³⁹

Велики број притужби упућених Поверенику за заштиту равноправности у области рада и запошљавања представљају показатељ стања у овој области, што је био основни разлог сачињавања Посебног извештаја о дискриминацији у области рада и запошљавања.²⁴⁰ У овом извештају је наведено да у области рада и запошљавања немају сви једнаке шансе, да су неке друштвене групе изложеније дискриминацији, да примена појединих прописа доводи до негативних ефеката на остваривање равноправности у овој области, да постоје негативна предубеђења о продуктивности радника на основу неког њиховог личног својства (пол, брачни и породични статус, здравствено стање, инвалидитет, старост, припадност одређеној етничкој или мањинској групи).²⁴¹ У области рада, а посебно запошљавања, групе које су у ризику од дискриминације постају још подложније дискриминацији, на пример жене, особе са инвалидитетом, млади и старији, Роми и Ромкиње, припадници ЛГБТИ популације, а нису ретки случајеви вишеструке дискриминације.²⁴²

Измене радноправног законодавства нису укључиле новине који су биле предвиђене Акционим планом за спровођење претходне Стратегије. Наиме, у односу на жене (род) планирано је увођење обавезе за послодавце у вези са враћањем родитеља на исто радно место након породилског одсуства, проширења обима права на одсуство ради неге детета; као и разрада принципа једнаке зараде мушкараца и жена и утврђивање санкције за супротно поступање. По питању начина вођења евиденције о броју припадника и припадница националних мањина у органима државне управе, Законом о изменама и допунама закона о државним службеницима²⁴³ прописано је да се у Централну

²³⁷ Члан 37. Закона о родној равноправности.

²³⁸ *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину*, 15. март 2019, стр. 8; *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину*, 15. март 2020, стр. 302.

²³⁹ *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину*, март 2021, стр. 12.

²⁴⁰ *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања*, децембар 2019, стр. 9-11

²⁴¹ Исто

²⁴² Исто

²⁴³ „Службени гласник РС“, број 95/18

кадровску евиденцију, за све државне органе, између осталог уписује и податак о националној припадности, уколико се државни службеник, односно, намештеник добровољно изјасни о овом податку. Поред тога, овај податак се води и у у Регистру запослених, изабраних, постављених и ангажованих лица код корисника јавних средстава, а чије вођење је прешло у Централни регистар обавезног социјалног осигурања.²⁴⁴ Законом о Централном регистру обавезног социјалног осигурања прописано је да се подаци који се односе на националну припадност, језик на коме је завршена основна школа и језик на коме је завршена средња школа у регистар уносе опционо у складу са претходно датом изричитом изјавом запосленог или радно ангажованог лица послодавцу да је сагласан да се ти подаци унесу у регистар.²⁴⁵

Такође, потребно је ускладити заштиту од дискриминације из Закона о раду и Закона о забрани дискриминације,²⁴⁶ односно, уредити однос ова два поступка и друга спорна питања.

Приступ тржишту рада је посебно тежак за дуготрајно незапослене, младе и нискоквалификоване људе, док мере усмерене на промовисање запошљавања Рома и Ромкиња тек треба да дају резултате.²⁴⁷ Неопходно је осигурати одговарајуће финансијске и институционалне ресурсе за запошљавање и социјалне политике које ће систематичније циљати младе, жене и дуготрајно незапослене особе и побољшати адекватност социјалних давања за људе испод прага сиромаштва.²⁴⁸ Припадници/це ромске мањине су дискриминисани у различитим областима живота, које укључују незапослености и увођење у формалне токове на тржишту рада.²⁴⁹ Као најкритичније области у којима је дискриминација ромске националне мањине заступљена, препознате су области образовања и запошљавања.²⁵⁰ Према подацима Националне службе за запошљавање, на евиденцији незапослених лица има око 29.000 особа ромске националности, док је у првих шест месеци 2020. године у програме службе било укључено 1.500 припадника/ца ромске националне мањине, од тога 670 Ромкиња.²⁵¹ Мигранти и мигранткиње имају веома ограничене могућности за укључивање на тржиште рада, а у већој мери су изложени

²⁴⁴ Од 1. јануара 2021. године, у складу са чланом 25, а у вези са чланом 46. Закона о Централном регистру обавезног социјалног осигурања („Службени гласник РС“, бр. 95/18 и 91/19)

²⁴⁵ Члан 26. став 1. тач. 90-92.

²⁴⁶ „Службени гласник РС“, бр. 22/2009 и 52/2021

²⁴⁷ European Commission, *Serbia 2020 Report*, Brussels, 06.10.2020, стр. 95.

²⁴⁸ Исто.

²⁴⁹ *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке*, Канцеларија за људска права Уједињених нација, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд, 2020, стр. 14, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_polozaj_osetljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf

²⁵⁰ *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину*, оп. цит, стр. 57.

²⁵¹ Потписан Меморандум за унапређење запошљавања Рома, Национална служба за запошљавање, 24.07.2020, доступно на:

http://www.nsz.gov.rs/live/info/potpisan_memorandum_za_unapre_enje_zapo_ljavanja_roma.cid69277?languageId=1 (приступљено 16.09.2021.)

ризицима од радне експлоатације.²⁵² Током 2021. године потписан је Меморандум о разумевању између Високог комесаријата за избеглице УН у Србији (UNHCR), Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије (КИРС) и Националне службе за запошљавање. Циљ сарадње је да се избеглицама и лицима која су у Србији добила азил олакша приступ тржишту рада и пружи подршка у постизању економске независности. Поред тога, предвиђено је да ће потписнице споразума, у сарадњи са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, предузети напоре да тражиоци азила и избеглице буду уврштени у *тешко запошљиве категорије*.²⁵³

Положај младих на тржишту рада веома је специфичан јер постоји високо учешће нестандартних облика рада као што су рад на одређено, рад у неформалном сектору, привремени и повремени рад.²⁵⁴ Ограничене могућности запошљавања и висока стопа незапослености остављају младима мало избора, због чега су они принуђени да прихватају несигурне послове на којима су слабо плаћени или послове за које су преквалификовани, што доводи до ограниченог приступа социјалном осигурању, па и ускраћеним загарантованим правима из рада.²⁵⁵ Запослени млади зарађују мање од запослених из старијих категорија становништва, а просечна зарада нижа је за младе (15-29) него за старије и у 2018. години износила је 343,08 РСД, што је знатно ниже од просека за укупну радну снагу од 406,04 РСД. Просечне зараде младих жена су при томе ниже од просечних зарада младих мушкараца.²⁵⁶ Половина младих старости од 20 до 29 је година запослена у односу на близу две трећине њихових вршњака/киња у земљама ЕУ док је стопа незапослености ове старосне групе двоструко већа у Србији, где је свака пета активна млада особа – незапослена.²⁵⁷ У априлу 2021. године млади су чинили 21,04% од укупног броја незапослених, незнатно је незнатно више младих жена (20-24 година) незапослено од мушкараца, а да је много већи број незапослених младих жена од мушкараца у узрасту

²⁵² Соња Гошковић, *Људска права миграната и избеглица у Републици Србији – Уз посебан осврт на право на рад и право на образовање*, Београдски центар за људска права, 2017.

²⁵³ *Избеглицама и азилантима олакшати приступ тржишту рада*, Национална служба за запошљавање, 12.07.2021, доступно на:

http://www.nsz.gov.rs/live/info/vesti/izbeglicama_i_azilantima_olak_ati_pristup_tr_i_tu_rada.cid77062 (приступљено 16.09.2021)

²⁵⁴ Сарита Брадаш, *Млади и достојанствен рад*, Фондација центар за демократију, 2018 - доступно на <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1785/mladi-i-dostojanstven-rad>; Драган Попадић, Зоран Павловић, Срећко Михаиловић, *Млади у Србији 2018/2019*, 2019, стр. 49, доступно на

http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/05/mladi_u_srbiji_2018-2019_fes.pdf.

²⁵⁵ Исто.

²⁵⁶ Марија Бабовић, *Не изоставити никога из развоја! Напредак у остваривању Циљева одрживог развоја међу младима у Србији*, Републички завод за статистику, 2021, стр. 8, доступно на:

https://www.stat.gov.rs/media/339791/lnob_mladi_srp.pdf

²⁵⁷ Горан Сандић и др, *Извештај о људским правима младих у Републици Србији у 2020. години*, Београдски центар за људска права, Београд, 2021, стр. 14, доступно на: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-mladih-u-Srbiji-2020..pdf>

од 25 до 29 година.²⁵⁸ У односу на 2020. годину бележи се раст незапослених младих за 10,34%.²⁵⁹

Родна неједнакост у области рада и запошљавања и даље је веома присутна,²⁶⁰ што је препознато, па је у Стратегији запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године, унапређење положаја жена на тржишту рада планирано као мера. Поред тога, жене су препознате као категорија незапослених лица којима је потребно дати приоритет за укључивање у финансијске мере активне политике запошљавања, а додатно је наведено да ће посебан приоритет имати жене које се суочавају са више фактора отежане запошљивости и дугорочно незапослене жене, као и друге жене којима је потребна додатна подршка.

Стопа неактивности жена на тржишту рада је виша у односу на стопу неактивности мушкараца (52,9% у односу на 37,3%), а поред тога стопа запослености жена је нижа (41,9% у односу на 56,6%).²⁶¹ Њихова неактивност углавном је последица неплаћеног рада у домаћинству, као и недовољне подршке у постизању баланса између рада и приватног живота,²⁶² а жене са села су посебно погођене неплаћеним радом.²⁶³ Такође, поједине жене се суочавају са озбиљним баријерама у уживању права на рад, посебно младе жене (од 15 до 24 године). Стопа запослености Ромкиња је само 12%,²⁶⁴ а само 4% жена са инвалидитетом има формалан уговор о раду.²⁶⁵ На мању активност жена утиче: неплаћени рад у домаћинству (брига о деци, болеснима и/или старијим члановима породице), неадекватна подршка у усклађивању професионалних и породичних обавеза, дискриминаторни третман послодаваца према младим женама, разлика у платама, нижа старосна граница за одлазак у пензију, као и постојање минималне законске основице за доприносе за социјално осигурање, која обесхрабрује рад са скраћеним радним временом.²⁶⁶ Родни јаз у платама износи 8,8% у корист мушкараца,²⁶⁷ а жене истовремено

²⁵⁸ Бобан Стојановић и Александар Ивковић, *Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији – 2021*, Кривна организација младих Србије – КОМС, Београд 2021, стр. 169-170, доступно на: <https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-mladih-2021-4.pdf>

²⁵⁹ Исто.

²⁶⁰ Statistical Office of the Republic of Serbia, *Labour Force Survey in the Republic of Serbia, 2020, 2021*, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/PdfE/G20215671.pdf>

²⁶¹ *Жене и мушкарци у Републици Србији*, Републички завод за статистику, 2020, стр. 70, доступно на: https://www.stat.gov.rs/media/5806/zim-u-rs-2020_webopt.pdf

²⁶² Nevena Petrušić, Kosana Beker, *Equality in Practice in Serbia, Implementing Serbia's Equality Laws*, Equal Rights Trust, 2019, стр. 56.

²⁶³ *Serbia 2020 Report*, оп. цит, стр. 97.

²⁶⁴ Јелена Жарковић и Марко Владисављевић, *Економски ефекти услед мањег учешћа жена на тржишту рада*, UN WOMEN, EU, GIZ, Београд, 2020, стр. 34, доступно на: <https://www.scribd.com/document/482431482/EKONOMSKI-EFEKTI-MANJEG-UCESCA-ZENA>

²⁶⁵ Milan M. Marković, *Persons with Disabilities in Serbia*, Statistical Office of the Republic of Serbia, 2016, https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Invaliditet_EN.pdf.

²⁶⁶ *European Commission, Serbia 2020 Report*, оп. цит, стр. 96-97.

²⁶⁷ *Жене и мушкарци у Републици Србији*, оп. цит, стр. 90.

несразмерно више брину о члановима домаћинства.²⁶⁸ Према доступним подацима неплаћени послови би износили 21,5% БДП Србије или 9,2 милијарде евра. Вредност неплаћених послова које обављају жене је 14,9% БДП-а Србије (6,37 милијарди евра), наспрам 6,6% БДП (2,83 милијарде евра) којим доприносе мушкарци.²⁶⁹ Жене се и даље суочавају са постављањем питања у вези са планирањем породице приликом конкурисања за посао, сексуалном узнемиравању на радном месту, немогућности напредовања или премештањем на нижа радна места након повратка са одсуства са рада ради неге детета, дакле суочавају се са дискриминацијом у свим фазама рада.²⁷⁰ Поред тога, отежано је и запошљавање жена које имају преко 50, односно 55 година. Највећи родни јаз на тржишту рада забележен у узрасту од 55 до 64 године где се уочава да је свега 40% жена и 61% мушкараца у радном односу.²⁷¹

Тешко је утврдити број случајева у којима су ЛГБТИ особе изложене дискриминацији у области рада, јер велика број крије своју сексуалну оријентацију и родни идентитет на послу због изражених негативних ставова и предрасуда.²⁷² Ипак, може се закључити да су припадници ЛГБТИ популације дискриминисани на радном месту, као и да већина доживљава вербално насиље, претњу физичким насиљем и физичко насиље, као и претњу отказом.²⁷³ Младе ЛГБТ особе су изложене сиромаштву, услед немогућности приступа тржишту рада и обезбеђивању прихода.²⁷⁴ Такође, нема мера којима се подстиче запошљавање ЛГБТИ особа, иако је ова популација у већем ризику од дискриминације. Несумњиво је да су транс особе често дискриминисане на тржишту рада, нарочито у осетљивој фази транзиције када долази до измене спољашњег изгледа који одступа од података и фотографије у документима која често нису промењена у складу са новим родним идентитетом.²⁷⁵

Радници и раднице старији од 50 година имају најмање шансе да поново добију посао, а изложени су дискриминацији и током рада.²⁷⁶ Углавном их послодавци не примају, чак и када се пријављују на места за која се захтева нижа квалификација од оне

²⁶⁸ *Економска вредност неплаћених послова старања у Републици Србији - Родна анализа*, UN Women, 2020, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Analiza_monetarne_vrednosti_neplacenog_rada_UN_Women_SRB.pdf

²⁶⁹ Исто, стр. 62.

²⁷⁰ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, *Анализа ефеката, односно полазне основе за израду нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације 2020-2025*, 30. август 2019, стр. 12; *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину*, оп. цит, стр. 21, 134, 176-177.

²⁷¹ *Жене и мушкарци у Републици Србији*, оп. цит, стр. 70; *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину*, оп. цит, стр. 21.

²⁷² *Истраживање о положају припадника ЛГБТ популације на раду и при запошљавању*, ИДЕАС, Геј лезбејски инфо центар и ХУ Spectrum, 2018.

²⁷³ Исто.

²⁷⁴ *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке*, оп. цит, стр. 45.

²⁷⁵ UNDP, *Serbia LGBTI Report*, стр. 24.

²⁷⁶ Видети: *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања*, децембар 2019

коју старији радници поседују, што је евидентно и у пракси Повереника за заштиту равноправности.²⁷⁷

Особе са инвалидитетом се доводе у неповољан положај на тржишту рада кроз процедуру процене радне способности, која се и даље у знатној мери ослања на медицински модел и искључује одређене групе са тржишта рада, у највећој мери особе са интелектуалним инвалидитетом.²⁷⁸ Особе са инвалидитетом су у Србији једна од најугроженијих група становништва што се тиче стопе сиромаштва и ризика од сиромаштва, а као најважнији фактори ризика од сиромаштва, између осталог, препознат је и радни статус.²⁷⁹ Један од идентификованих проблема је и то што особе са инвалидитетом не могу да оснују свој репрезентативни синдикат на отвореном тржишту рада због слабе заступљености.²⁸⁰ Особе које болују од ретких болести наилазе на низ препрека приликом остваривања основних права и изложене су дискриминацији, која се може огледати и у недобијању или губљењу посла због здравственог стања.²⁸¹ Такође, особе са ХИВ/АИДС-ом представљају једну од најдискриминисанијих група људи,²⁸² и често отпуштају с посла кад послодавци сазнају за њихов позитиван статус, а на неким радним местима не могу ни да буду запослени с обзиром да се ХИВ убраја у заразне болести. Непрепознавање потешкоћа у остваривању права особа које живе са ХИВ/АИДС-ом у вези са радом и запошљавањем појачава њихову стигматизацију и дискриминацију.

5) Социјална заштита

Припадници и припаднице група које су у већем ризику од дискриминације често се суочавају са тешкоћама у приступу услугама социјалне заштите.²⁸³ У нарочито тешком положају се налазе Роми и Ромкиње који живе у неформалним насељима,²⁸⁴ јер им често недостаје доказ о пребивалишту. Сличан проблем имају и интерно расељена лица са Косова и Метохије,²⁸⁵ а обезбеђење подршке за њихов неометан приступ социоекономским правима представља кључни корак за постизање трајних решења.²⁸⁶

²⁷⁷ Видети редовне годишње извештаје Повереника за заштиту равноправности.

²⁷⁸ Комитет за права особа са инвалидитетом, *Закључна запажања о Иницијалном извештају о Србији*, мај 2016, пар. 53.

²⁷⁹ Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године, „Службени гласник РС“, бр. 44/2020.

²⁸⁰ *Исто*.

²⁸¹ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, *Анализа ефеката, односно полазне основе за израду нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације 2020-2025*, 30. август 2019, стр. 12.

²⁸² *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке*, оп. цит, стр. 70.

²⁸³ Комитет за економска, социјална и културна права, *Закључна разматрања о другом периодичном извештају за Србију*, 2014, пара. 12.

²⁸⁴ Београдски центар за људска права, *Људска права у Србији 2020, 2021*, стр. 349, 351.

²⁸⁵ Извештај специјалне извештељке за адекватно становање као саставног дела права на адекватан животни стандард и права на недискриминацију у овом контексту о посети Србији и Косову, А/НRC/31/54/Add.2, 2016, пара. 41.

²⁸⁶ *Остваривање економских и социјалних права интерно расељених лица у Србији*, А11, Београд, 2018, стр. 18.

Иако су могућност пријаве пребивалишта на адреси локалног центра за социјални рад, промене у процедурама, рад на терену и информативне кампање довеле до тога да се у последњих неколико година региструје око 20.000 Рома, за интерно расељене Роме са Косова који живе у неформалним насељима сматра се да имају сталну адресу на Косову, те да не испуњавају услове. У пракси се дешава да неки центри за социјални рад одбијају да обезбеде пријаву пребивалишта или боравишта за интерно расељена лица са Косова и Метохије или траже доказ од полиције да пријава на другом месту није могућа.²⁸⁷ Истраживања показују да је поступак компликован, као и да препреку за прибављање докумената представља и недостатак новца за плаћање такси и недостатак информација о постојећој подршци,²⁸⁸ а управо је недостатак докумената најчешћи разлог за неостваривање права из социјалне заштите.²⁸⁹

Ромкиње су изложене бројним проблемима у домену остваривања права из социјалне заштите. Једна четвртина Ромкиња није задовољна радом социјалних радника, најчешће због нељубазног и грубог понашања.²⁹⁰ Посебан проблем јесте и мали број Ромкиња који је примљен у сигурне куће када се нађу у ситуацијама насиља,²⁹¹ што је посебно проблематично када се има у виду да оне у мањој мери пријављују насиље у породици.²⁹² И даље постоји висока стопа дечијих бракова међу ромском популацијом,²⁹³ коју не би требало доживљавати као ромску традицију, већ као родно засновано насиље.²⁹⁴

Надаље, не постоје адекватни програми социјалне подршке намењени ЛГБТИ популацији, нити правилници који одређују услове за пружање комбинованих услуга ЛГБТИ особама у сфери социјалне заштите, због чега није могуће лиценцирати такве програме, а локалне управе не издвајају средства за ту сврху.²⁹⁵ Деца из ЛГБТИ популације су у посебном ризику од насиља и злостављања због своје сексуалне

²⁸⁷ Civil Rights Defenders, *Обруч антициганизма – Роми у Србији*, 2018, стр. 11.

²⁸⁸ Исто; *Остваривање економских и социјалних права интерно расељених лица у Србији*, А11, Београд, 2018, стр. 15.

²⁸⁹ Praxis, Civil Rights Defenders, *Истраживање о приступу Ромкиња социоекономским правима у Србији*, 2015, стр. 11.

²⁹⁰ Исто.

²⁹¹ Даница Јовановић, *Више лица дискриминације и расизма – Проблем доступности Сигурних кућа за Ромкиње и проблем секундарне виктимизације у смештају*, Удружење Рома Нови Бечеј, 2017, стр. 23-24.

²⁹² Жене за мир, Ромкиње не пријављују насиље у породици, 20. новембар 2019, доступно на <http://xn--enezamir-14b.rs/2019/11/20/romkinje-ne-prijavljuju-nasilje-u-porodici-video/>

²⁹³ Милан Алексић, *Дечји бракови у Србији: Анализа стања и препоруке*, Фондација Ана и Владе Дивац, 2015, стр. 47, 48 и 50.

²⁹⁴ *Дечији, рани и принудни бракови у Србији - прописи, реалција и превенција*, PRAXIS, UNHCR, јануар 2021; Миљана Милетић, *Дечји и рани бракови - родно засновано насиље, а не ромска традиција*, Истиномер, 18. јун 2021, доступно на <https://www.istinomer.rs/analize/decji-i-rani-brakovi-rodno-zasnovano-nasilje-a-ne-romska-tradicija/>

²⁹⁵ УНДП, Асоцијација Дуга и Civil Rights Defenders, *Бити ЛГБТ у Источној Европи – Извештај за Србију – партиципативни преглед и анализа правног, институционалног, политичког и друштвено-економског окружења за лезбејске, геј, бисексуалне, трансродне и интерсексуалне особе и цивилно друштво*, 2017, стр. 12.

оријентације и родног идентитета, али упркос томе немају адекватну социјалну подршку.²⁹⁶

Главне препреке са којима се особе са инвалидитетом суочавају у остваривању права из социјалне заштите су недостатак квалитетних услуга социјалне заштите у заједници које подржавају самосталан живот особа са инвалидитетом, компликоване процедуре за остваривање права на различите врсте подршке, дуготрајан поступак и додатни трошкове за различите таксе.²⁹⁷ Процес деинституционализације се не одвија адекватно јер установе социјалне заштите и даље представљају скоро искључиви одговор система социјалне заштите, а услуге у заједници се не развијају у довољној мери,²⁹⁸ нити уједначено широм територије Републике Србије.²⁹⁹ Повереник за заштиту равноправности препоручио је у свом последњем извештају за 2020. годину да се настави процес деинституционализације, уз истовремени развој услуга подршке и осигурање континуиране подршке.³⁰⁰ Посебно је важно обезбедити пристанак корисника за смештај у установе социјалне заштите, а пружаоци услуга своје одлуке и поступања приликом пружања услуга не смеју заснивати на стереотипима и предрасудама о могућностима и способностима старијих особа да доносе одлуке о свом животу, посебно с обзиром на њихово старосно доба.³⁰¹

Услови у резиденцијалним установама и дневним боравцима су испод прихватљивих стандарда, а има и случајева физичког спутавања и изолације.³⁰² Жене са менталним инвалидитетом у резиденцијалним установама изложене су насиљу како од других корисника, тако и од запослених у установи. Иако прецизни подаци нису доступни, већина жена са интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама у институцијама је лишена пословне способности, што их доводи у ситуацију да не могу самостално да одлучују о месту становања, лечењу, медицинским интервенцијама, трудноћи, родитељству и партнерским односима.³⁰³ Број деце која су смештена у установе је и даље велики, а постоји висок ризик од раздвајања од породице и институционализације деце из

²⁹⁶ *Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2020. годину*, 15. март 2021, стр. 49.

²⁹⁷ Национална организација особа са инвалидитетом, Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије и Центар за оријентацију друштва, *Алтернативни извештај о примени Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом у Републици Србији*, 2015, стр. 2.

²⁹⁸ Комитет за људска права, *Закључна запажања о трећем периодичну извештају Србије*, 2017, пара. 17.

²⁹⁹ Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024, *"Службени гласник" РС*, бр. 44/2020.

³⁰⁰ *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину*, оп. цит, стр. 24.

³⁰¹ Повереник за заштиту равноправности, *Препорука мера за остваривање равноправности у домовима за старе Ф*, бр. 07-00-481/2016-02, од 30. новембра 2016.

³⁰² Извештај специјалне известитељке за адекватно становање као саставног дела права на адекватан животни стандард и права на недискриминацију у овом контексту о посети Србији и Косову, А/HRC/31/54/Add.2, 2016, пара. 49. и 51.

³⁰³ Биљана Јањић, Драгана Ћирић Миловановић, *Овде и зидови имају уши*, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом МДРИ-С, 2017, стр. 7.

најугроженијих група.³⁰⁴ Деца са инвалидитетом чине преко 70% од укупног броја деце на резиденцијалном смештају и тек 14,3% на породичном (хранитељском) смештају.³⁰⁵ Када је реч о распрострањености услуга социјалне заштите, у већини локалних самоуправа услуге за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом нису развијене, а тренутни капацитети услуга не одговарају потребама у локалној заједници.³⁰⁶

Деца која живе и раде на улици немају адекватну помоћ и подршку центара за социјални рад, која противно Конвенцији о правима детета имају радни налог да децу по хитном поступку одузимају од родитеља или старатеља, покрећу судске поступке ради одузимања родитељског права, забране контакте родитеља и деце, изричу мере заштите од насиља и подносе кривичне пријаве против родитеља.³⁰⁷ На тај начин, центри нису усмерени на проналажење и отклањање узрока које су довели до тога да су деца на улици, већ се фокусирају на последице. Овакво поступање указује на потребу додатне обуке како би социјалне службе у највећој могућој мери биле оспособљене да пруже адекватну помоћ и децу склоне са улице.

Према старијим особама често се примењује старатељска заштита, те они чине четвртину корисника који су лишени пословне способности, иако њихов удео међу корисницима социјалне заштите износи тек 15%, а у највећем броју случајева су потпуно лишени пословне способности (93%).³⁰⁸ Према једном истраживању Повереника за заштиту равноправности потребу за подршком има 27% старијих у граду (процењује се да ће та помоћ у будуности бити 40%), док старије особе на селу имају још израженију подршку за подршком.³⁰⁹ Важан је податак да највећи проценат чине неформалне мреже подршке (чланови породице, рођаци, комшије и пријатељи. С друге стране, повећава се број корисника у установама за смештај одраслих и старијих, а више од половине корисника је пре смештаја живело у самачким домаћинствима.³¹⁰ Када је реч о старијим женама, услуге социјалне заштите користи само 4,5% старијих жена (5,5% у граду и 2,2% у руралним подручјима).³¹¹ И избеглице и повратници често имају ограничен приступ

³⁰⁴ Комитет за права детета, *Закључна запажања о комбинованом другом и трећем периодичном извештају за Србију*, 2017, пара. 39; Комитет за права особа са инвалидитетом, *Закључна запажања на иницијални извештај за Србију*, 2016, пара. 13.

³⁰⁵ Национална организација особа са инвалидитетом Србије, *Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији*, 2017, стр. 56 и 62.

³⁰⁶ Исто.

³⁰⁷ *Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2020. годину*, 15. март 2021, стр. 41.

³⁰⁸ Марија Бабовић и др., *Социјална укљученост старијих особа (65+) у Србији*, Црвени крст Србије, 2018, стр. 58.

³⁰⁹ Бранкица Јанковић, Наташа Годоровић, Градимир Зајић, Милутин Врачевећ, *Старење у градовима - изазови савременог друштва*, Црвени крст Србије, 2018, стр. 113.

³¹⁰ Повереник за заштиту равноправности, *Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана*, Београд, април 2021, стр. 62.

³¹¹ Надежда Сатарвић, *Алтернативни извештај Комитету за елиминацију свих облика дискриминације жена о дискриминацији старијих жена у Републици Србији*, Удружење „Снага пријатељства“ – Амиту, 2018, стр. 17-18.

социјалној заштити³¹² и програмима интеграције. У местима где се налазе центри за азил примећен је ограничен капацитет центара за социјални рад.³¹³ Мигранти се смештају у неадекватним условима у прихватним центрима, док се деца без пратње смештају у центре са одраслима.³¹⁴ Такође, деца без пратње немају увек адекватан приступ старатељима који би доносили одлуке у њиховом најбољем интересу,³¹⁵ упркос чињеници да су често изложена неком облику злостављања.³¹⁶

б) Становање

Најновијим изменама и допунама Закона о забрани дискриминације из 2021. године уведена је посебна одредба којом се забрањује дискриминација у области становања.³¹⁷ Она постоји када се ускраћује или отежава приступ програмима стамбене подршке, одбије остваривање права изобласти становања, тражи ипуњење услова за омогућавање приступа програму стамбене подршке који се не постављају другим лицима, или се омогући неоправдано првенство другом лицу. Дискриминација постоји и онда када се одбије закључење уговора о закупу, односно коришћење стамбене јединице по основу неког личног својства. У овој области постоје бројни изазови.

Становници неформалних насеља, посебно Роми, бескућници, особе са инвалидитетом, избегла и интерно расељена лица, жене, нарочито оне из руралних подручја, млади и старији имају проблем да остваре право на становање. Млади се суочавају са проблемом недостатка одрживих програма подршке за осамостаљивање од родитеља, посебно када напуштају установе социјалне заштите а немају своје примарне породице, као и младих који припадају групама у већем ризику од дискриминације (млади са инвалидитетом, млади Роми и Ромкиње и сл).³¹⁸ Процена је да око 70% Рома у Србији живи у насељима која су просторно и социјално сегрегирани,³¹⁹ у веома лошим и неадекватним животним условима и без приступа основној инфраструктури.³²⁰ Посебно је забрињавајући податак да око 5.000 ромских породица, односно око 25.000 људи нема

³¹² Комитет за економска, социјална и културна права, *Закључна разматрања о другом периодичном извештају за Србију*, 2014, пара. 13.

³¹³ *Исто*, пара. 14.

³¹⁴ Видети: Београдски центар за људска права, *Право на азил у Републици Србији за 2020*, Београд 2021, стр. 76.

³¹⁵ Комитет за људска права, *Закључна запажања о трећем периодичном извештају Србије*, 2017, пара. 32; Београдски центар за људска права, *Право на азил у Републици Србији за 2020*, Београд 2021, стр. 106.

³¹⁶ Ивана Крстић, *Заштита физичког и психичког интегритета деце без пратње и раздвојене деце у Републици Србији*, IDEAS, UNHCR, Београд, 2020.

³¹⁷ *Службени гласник РС*, бр. 52/2021, члан 27. а) Закона о забрани дискриминације.

³¹⁸ *Извештај о људским правима младих у Републици Србији*, Београдски центар за људска права, Београд, 2021, стр. 53-54.

³¹⁹ Civil Rights Defenders, *Обруч антициганизма – Роми у Србији*, 2018, стр. 18.

³²⁰ *Извештај Специјалне извештајке за адекватно становање као саставног дела права на адекватан животни стандард и права на недискриминацију о посети Србији*, пара. 42; Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња Владе Републике Србије за период од 2016. до 2025. године.

пијаћу воду, нити може да спроводи елементарну меру одржавања хигијене.³²¹ Поред тога, забележени случајеви принудних иселјења Рома, без поштовања међународних стандарда, попут обављања претходних консултација, обезбеђења одговарајућег правног поступка, могућности алтернативног смештаја и правне сигурности поседа, такође представљају стигматизацију и дискриминацију.³²² Такође, Роми и Ромкиње се често суочавају и са дискриминацијом у области снабдевања електричном енергијом.³²³

Према првом пописивању особа у ситуацији бескућништва, највише је жена преко 65 година, око 31% чине Роми и Ромкиње,³²⁴ а у нарочитом ризику од бескућништва су и особе са психичким сметњама, ЛГБТИ особе и жртве породичног насиља. На тешкоће наилазе и младе ЛГБТИ особе које већином живе у породицама које не одобравају њихову сексуалну оријентацију, те млади све више завршавају као бескућници након „аутовања“.³²⁵ Они се окрећу ка тржишту издавања непокретности које су у приватном власништву, али је степен дискриминације у овој области и даље висок, што додатно доприноси онемогућавању приступа одговарајућем, безбедном и приуштивом становању.³²⁶ Такође, постоје тешкоће са коришћењем, односно, доступношћу (приуштивошћу) социјалног становања које се обезбеђује интерно расељеним лицима, која су и социјално и стамбено угрожена, па износ закупнине и других трошкова становања пресудно утиче на одрживост решења и могућност остваривања других права значајних за њихову локалну интеграцију. Поред тога, програми социјалног становања немају родну димензију, односно, не постоје посебне мере намењене Ромкињама, женама из руралних подручја, самохраним мајкама, женама са инвалидитетом.

7) Здравствена заштита

³²¹ Мила Ђурђевић, Селма Борачић-Мршо, Пандемија и безусловна насеља: ”Немамо ни сапун, ни прашак”, Радио Слободна Европа, 25. март 2020, доступно на <https://www.slobodnaevropa.org/a/pandemija-neuslovnana-selja/30508525.html>.

³²² Исто, пара. 44. Видети и *Закључна запажања Комитета за укидање расне дискриминације о комбинованом другом, трећем, четвртном и петом периодичном извештају Србије*, пара. 22.

³²³ Притужба Ц. М. Р. против Електродистрибуције Ужице због дискриминације по основу националне припадности у области пружања услуга, Повереник за заштиту равноправности, мишљење од 11. октобра 2013; Виши суд у Нишу, бр. I П 1/2018, пресуда од 10. фебруара 2020.

³²⁴ Републички завод за статистику, *Попис становништва 2011. године*, доступно на <https://www.stat.gov.rs/oblasti/popis/popis-2011/> Процене организација Црвени крст, удружења Излазак и Кликактив и АДРЕ је да бескућника има највероватније између 5.000 и 15.000. Видети BBS News, Тијана Душев Ристев, *Бескућници у Србији: Живот на улици је такав да када се пробудиш ујутру, одмах размишљаш где ћеш увече да спаваш*, 10. октобар 2021, доступно на: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-58840797> (приступљено 01.10.2021).

³²⁵ Светска банка, *Дискриминација сексуалних мањина у образовању и становању – докази из два теренска експеримента у Србији*, 2018, доступно на <https://documents1.worldbank.org/curated/en/509141526660806689/text/124587-SERBIAN-WP-P156209-DISCRIMINATION-AGAINST-SEXUAL-MINORITIES-IN-EDUCATION-AND-HOUSING-EVIDENCE-FROM-TWO-FIELD-EXPERIMENTS-IN-SERBIA-PUBLIC-SERBIAN.txt> (приступљено 01.10.2021), стр. 13-14.

³²⁶ Дискриминација сексуалних мањина у образовању и становању: докази из два теренска експеримента у Србији, Светска банка, април 2018

Право на здравље је једно од основних људских права, али се припадници и припаднице група у повећаном ризику од дискриминације суочавају са ограниченим приступом здравственим службама због комбинације различитих узрока. Тако је Ромима и Ромкињама ограничен приступ здравственим службама због удаљености места становања од здравствених установа, непоседовања здравственог осигурања или непрофесионалности и неразумевања здравствених радника.³²⁷ Њихова свест о потреби за остваривањем права у области здравствене заштите и користи које од тога имају још увек је на ниском нивоу.³²⁸ Забележени су и случајеви када је хитна служба одбила да пружи хитну медицинску помоћ у ромским насељима.³²⁹ Истраживање МICS6 показало је неравноправности којима су изложене Ромкиње у Србији у многим сегментима, укључујући и здравствену заштиту: проценат покривености основним (обавезним) здравственим осигурањем је исти за Ромкиње и жене из већинске популације (97%), док приватно добровољно здравствено осигурање има 7% жена из већинске популације и мање од 1% Ромкиња; Ромкиње чешће него жене из већинске популације користе традиционалне методе контрацепције (53% наспрам 41%), а у битно мањој мери користе модерне методе контрацепције (7% наспрам 21%). У већинској популацији је 22% жена које су удате или живе у ванбрачној заједници а које никада нису користиле ниједан метод контрацепције, а као главни разлог наводе да су желеле да остану трудне (71%), док је у ромској популацији 29% жена које су удате или живе у ванбрачној заједници и које никада нису користиле ниједан метод контрацепције, а главни разлози су то што су желеле да остану трудне (61%) и недостатак знања о контрацепцији (13%). Надаље, жене из већинске популације наводе да самостално одлучују о свом репродуктивном здрављу (82%), док је код Ромкиња овај проценат 56%, док одлучивање у договору са партнером/супругом наводи 18% жена из већинске популације и 41% жена из ромске популације. Око 84% жена из већинске популације самостално одлучује о томе да ли ће имати сексуални однос, о коришћењу контрацепције и о репродуктивном здрављу, наспрам 68% Ромкиња. У вези са абортусом, већи је проценат Ромкиња које су имале индуковани абортус (28%), наспрам 11% жена из већинске популације. Један од разлога је свакако и недовољна упознатост одређеног броја Ромкиња са методама заштите од

³²⁷ Београдски центар за људска права, *Људска права у Србији 2017, 2018*, стр. 303

³²⁸ *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину*, оп. цит, стр. 121. *Здравствене медијаторке - нисте сами!*, 23.09.2020, UNICEF, доступно на: <https://www.unicef.org/serbia/price/zdravstvene-medijatorke-niste-sami> (приступљено 16.09.2021.)
Маја Раду, *Ромске здравствене медијаторке - особе од поверења у ромским заједницама*, DW, 11.07.2021, доступно на: <https://www.dw.com/sr/romske-zdravstvene-medijatorke-osobe-od-poverenja-u-romskim-zajednicama/a-58178903> (приступљено 16.09.2021.)

³²⁹ Civil Rights Defenders, *Обруч антициганизма – Роми у Србији*, 2018, стр. 23.

нежељене трудноће, како је и ово истраживање показало, као и лош положај Ромкиња како у друштву у целини, тако и у оквиру заједница у којима живе.³³⁰

Само једна од 10 ЛГБТИ особа има утисак да здравствене установе адекватно одговарају на њене потребе у вези са физичким и менталним здрављем.³³¹ Многе ЛГБТИ особе се плаше да би њихово „аутовање“ могло довести до стигматизације и секундарне виктимизације, због чега нерадо откривају своју сексуалну оријентацију, чак и када је таква информација медицински релевантна.³³² Такође, међу младим сексуално активним мушкарцима постоји ХИВ епидемија,³³³ те држава мора усмерити снаге на заштиту здравља ЛГБТИ особа. Још увек није решено питање финансирања хормоналне терапије за транс особе, као ни препреке које се јављају због честе несташице хормона на тржишту.³³⁴ Услед недостатка стручног особља, транс особе морају да траже лекара искључиво у Београду, што представља додатну тешкоћу особама које живе у другим деловима Србије.³³⁵ Транс особе које пролазе операцију прилагођавања пола, обавезне су да се подвргну поступку стерилизације.³³⁶ Институције у Србији не познају и не користе термин „интерсекс“, већ и даље користе некоректан термин „хермафродит“. Министарство здравља и Завод за статистику немају информације о броју интерсекс новорођенчади и третираних беба у Србији,³³⁷ али према мишљењу стручњака између 0,05 и 1,7% становништва се рађа са неким од интерсекс стања.³³⁸ Хируршке операције које се предлажу често су козметичке, а деца често имају ожиљке који наносе велики бол.³³⁹ Посебан проблем представља чињеница да нема смерница за праћење здравственог статуса интерсекс деце након интервенција, те је јасно да здравствени радници треба да буду информисанији, едукованији и сензитивисанији о интерсекс питањима.³⁴⁰

Особе са инвалидитетом се у остваривању здравствене заштите суочавају са архитектонском, комуникацијском, информацијском и техничком неприступачношћу

³³⁰ Истраживање вишеструких показатеља 2019 и Србија – ромска насеља Истраживање вишеструких показатеља 2019 (MICS6), УНИЦЕФ Београд, октобар 2020.

³³¹ УНДП, Асоцијација Дуга и Civil Rights Defenders, *Бити ЛГБТ у Источној Европи*, 2017, стр. 9.

³³² Исто. У једном поступку вођеним пред Повереником за заштиту равноправности, дато је мишљење да је Завод за здравствену заштиту студената дискриминисао ЛГБТ особе постављањем питања у упитнику, у којем се од студената и студенткиња приликом обављања систематског прегледа захтевало да се изјасне о својој сексуалној оријентацији. Више о томе <http://ravnopravnost.gov.rs/prituzba-udruzenja-ric-protiv-zzs-ns-zbog-diskriminacije-na-osnovu-seksualne-orjentacije-u-oblasti-zdravstvene-zastite/>.

³³³ Данас, *У Србији више од 3.500 особа са ХИВ-ом*, 1. децембар 2017, доступно на <https://www.danas.rs/drustvo/u-srbiji-vise-od-3-500-osoba-sa-hiv-om-video/>.

³³⁴ Јелена Видић, *Статус и положај транс особа у Републици Србији*, Гаутен-ЛГБТ, стр. 22-23, <https://transserbia.org/images/2015/dokumenti/Trans%20osobe%20u%20Srbiji%20-%20analiza%20poloaja%20i%20predlog%20pravnog%20reenja.pdf>.

³³⁵ Луна Ђорђевић, *Трансродност: случај Србија, Одисеја*, 23.05.2019, доступно на: <https://www.odiseja.rs/transrodnost-slucaj-srbija/>

³³⁶ Асоцијација Дуга и Civil Rights Defenders, *Бити ЛГБТ у Источној Европи*, УНДП, 2017, стр. 9.

³³⁷ *Истраживање о положају интерсекс особа у Албанији, Босни и Херцеговини, Бившој југословенској републици Македонији и Србији у 2017*, УНДП, 2018, стр. 38.

³³⁸ Гаутен - LGVB, *Интерсекс - ка стварању интерсекционалне платформе*, 2019, стр. 23.

³³⁹ *Истраживање о положају интерсекс особа у Албанији, Босни и Херцеговини, Бившој југословенској републици Македонији и Србији у 2017*, УНДП, стр. 39.

³⁴⁰ Исто, стр. 40.

здравствених услуга, као и недостатком адекватно обученог особља. Дискриминацију у овој области доживело је између 28 – 43% особа са инвалидитетом.³⁴¹ Преко 80% здравствених радника обраћа се пратиоцу или персоналном асистенту особе са инвалидитетом, а многи од њих не познају карактеристике појединих врста инвалидитета и користе неадекватну терминологију.³⁴² Женама са инвалидитетом често нису приступачне здравствене услуге у превенцији и заштити репродуктивног здравља, а често су изложене и стереотипима здравствених радника.³⁴³ У посебно тешком положају налазе се особе са менталним инвалидитетом, нарочито уколико се налазе на смештају у резиденцијалним институцијама, имајући у виду да су изложене хемијском спутавању и тешкоћама да добију неопходан здравствени третман ван институције у којој су смештени.³⁴⁴ Жене са менталним инвалидитетом, смештене у резиденцијалним институцијама, добијају веома мало или уопште не добијају информације о репродуктивном здрављу, контрацепција им се даје селективно, а трудноће се у неким случајевима прекидају без сагласности или појашњења процедуре, чиме се ризикује женино здравље.³⁴⁵ Оне су често изложене родно заснованом насиљу.³⁴⁶ Важно је напоменути и да Закон о заштити лица са менталним сметњама омогућава смештај у психијатријску установу и лечење без информисаног пристанка што је супротно међународним стандардима.³⁴⁷ Према особама које живе са ХИВ/АИДС присутна је стигма и дискриминација унутар здравственог система.³⁴⁸ Кршење права унутар здравственог сектора особа које живе са ХИВ-ом, између осталог, огледа се у откривању ХИВ статуса другим особа без њиховог знања, одбијању пружања медицинске услуге, јасном обележавању њиховог статуса на здравственим картонима, недоступности лекова новијих генерација, незнању лекара различитих специјалности о ХИВ-у и друго.³⁴⁹

³⁴¹ *Алтернативни извештај о примени Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом (NOOIS), Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије и Центар за оријентацију друштва, Београд, 2015, стр. 25*

³⁴² *Исто*, стр. 5. Видети и мишљење Повереника за заштиту равноправности, доступно на <http://ravnopravnost.gov.rs/prituza-ba-czu-protiv-komisije-organa-vestecenja-rf-pio-zbog-diskriminacije-na-osnovu-invaliditeta-u-oblasti-pruzanja-usluga/>.

³⁴³ Косана Бекер, Вишња Баћановић, *Репродуктивно здравље жена са инвалидитетом у АП Војводини, Покрајински заштитник грађана - Омбудсман, Нови Сад, 2018.*

³⁴⁴ Disability Rights International, Mental Disability Rights Initiative – Serbia (MDRI-S), *Alternative Report on the implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Republic of Serbia*, 2015, стр. 6.

³⁴⁵ *Исто*, стр. 8. Видети и Ивана Крстић, Косана Бекер, *Пословна способност и особе са инвалидитетом у Србији, ситуациона анализа*, октобар 2017, стр. 14.

³⁴⁶ Видети о томе више у Косана Бекер, Тијана Милошевић, *Насиље над женама са инвалидитетом у резиденцијалним установама - Полазна студија, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом*, МДРИ-С, Београд, 2017; Биљана Јањић, Драгана Ћирић Миловановић, *Овде и зидови имају уши: Сведочења жена са менталним инвалидитетом о родно заснованом насиљу у резиденцијалним установама, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом*, МДРИ-С, Београд, 2017.

³⁴⁷ Комитет за права особа са инвалидитетом, *Закључна запажања о иницијалном извештају о Србији*, мај 2016, пар. 26.

³⁴⁸ Александра Божиновић Кнежевић и др., *Мониторинг људских права особа које живе са ХИВ/сидом у Републици Србији*, Човекољубље, 2016, стр. 14.

³⁴⁹ *Исто*, стр. 15.

И старије особе се сусрећу са тешкоћама у остваривању права из здравствене заштите. Према подацима из Посебног извештаја Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији старијих грађана,³⁵⁰ подаци из ранијих година³⁵¹ показују да се дуготрајна нега и лечење у Србији обавља у 13 установа здравствене заштите на секундарном нивоу, у којима су формиране јединице за палијативно збрињавање са 140 постеља, док посебне здравствене институције за палијативну негу и збрињавање пацијената у терминалној фази болести не постоје.³⁵² Резултати једног истраживања³⁵³ о процени здравља, разликама у здрављу и коришћењу здравствене заштите код особа старости 65 и више година на територији Војводине показују да су жене и сиромашни имали већу шансу да процене своје здравље као лошије, да су предиктори посете лекару опште медицине били виши ниво образовања, боље материјално стање и веће издвајање из сопствених прихода за ванболничку здравствену заштиту, док су чешће били хоспитализовани мушкарци, особе нижег нивоа образовања, испитаници који су процењивали своје здравље као лоше или веома лоше. Ово истраживање је потврдило да постоје значајне неједнакости у здрављу и коришћењу здравствене заштите код старијих особа у Војводини, које су повезане са социјално-економским карактеристикама (сиромаштво, низак животни стандард), а жене су у посебно неравноправном положају јер је међу женама значајно више оних које припадају категорији необразованих, као и сиромашних у односу на мушкарце.

У Србији, 40,2% особа старијих од 65 година процењује свој здравствени статус као лош или веома лош.³⁵⁴ У 2020. години је старосно доба као основ дискриминације један од најчешћих основа дискриминације, а у оквиру те категорије највећи број притужби поднето је због дискриминације лица старијих од 65 година.³⁵⁵ У 2017. години, преко 30% сматра да су били изложени дискриминацији због свог старосног доба, петина је незадовољна односом према старијим особама у здравственим установама, док 13% сматра да би већу пажњу требало посветити обезбеђивању боље здравствене заштите старијих.³⁵⁶ Старије жене нешто чешће од старијих мушкараца пријављују да им је отежан

³⁵⁰ *Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији старијих грађана*, Београд, април 2021, стр. 68-69

³⁵¹ *Социјална заштита у старости: дуготрајна нега и социјалне пензије*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, 2014, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/06/sipru_DTNSC_web_jan.pdf

³⁵² На примарном нивоу здравствене заштите посебно организовану службу кућног лечења и неге има свега 40% домова здравља у Србији, чије су услуге усмерене на општу популацију. Једино у Београду постоји специјализована установа за кућно лечење, негу и палијативно збрињавање старих лица – Градски завод за геронтологију и палијативно збрињавање.

³⁵³ *Детерминанте здравља и коришћења здравствене заштите старих особа на територији Војводине, докторска дисертација*, др Соња Чанковић, Нови Сад 2017, доступно на: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/8658>

³⁵⁴ Наташа Тодоровић, Милутин Врачевић (ур.), *Иницијатива за социјално укључивање старијих особа, Успеси и научене лекције*, Црвени крст Србије, 2019, стр. 2.

³⁵⁵ *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину*, оп. цит, стр. 155.

³⁵⁶ *Повереник за заштиту равноправности, Годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2017. годину*, 2018, стр. 43-44.

приступ здравственим услугама,³⁵⁷ посебно оне које живе у сеоским срединама.³⁵⁸ Као најчешћи проблеми у реализацији здравствене заштите наводе се: дискриминација приликом коришћења услуга хитне помоћи, дуго чекање на специјалистичке услуге, нељубазност и непоштовање лекара специјалиста, упућивање из државних здравствених установа на приватну праксу у којој лекари раде и високе цене лекова.³⁵⁹

8) Спорт, култура и медији

У Републици Србији још увек нису довољно искоришћени потенцијали које спорт, култура и медији имају за оснаживања група које су у већем ризику од дискриминације и промоцију културе људских права, родне равноправности и поштовања и уважавања различитости. У спортском и културном животу и медијском простору и даље су присутни говор мржње, узнемиравање и други облици дискриминације. Посебно забрињава што се говор мржње толерише, јер на њега често не реагују ни регулаторна тела, ни тужилаштво.³⁶⁰ Упозорења да су агресивна комуникација, говор мржње и сензационалистички наративи у медијима који доприносе социјалној дистанци постали један од највећих проблема у области јавних комуникација све су оправданија, али се овој теми не придаје довољан значај.³⁶¹

Закон о спорту³⁶² донет 2016. године садржи много детаљније одредбе које се односе на забрану дискриминације и поштовање принципа равноправности у односу на претходни законски текст. Међутим, забраном дискриминације у овој области није изричито обухваћена дискриминација на основу сексуалне оријентације и родног идентитета, иако је ово чест основ дискриминације.³⁶³ Непознат је степен укључености припадника и припадница група у већем ризику од дискриминације у организоване облике рекреативног спорта и других спортских активности јер изостају адекватна истраживања и анализе, али има података да је приступ отежан женама, особама са инвалидитетом и старијим особама.³⁶⁴ Дискриминација постоји у третману, улагању и заради мушких и

³⁵⁷ Надежда Сатарих, *Алтернативни извештај Комитету за елиминацију свих облика дискриминације жена о дискриминацији старијих жена у Републици Србији*, Удружење „Снага пријатељства“ – Амиту, 2018, стр. 13.

³⁵⁸ О томе више видети у Бранкица Јанковић и други, *Положај старијих у руралним подручјима*, Београд, 2016, доступно на <https://www.redcross.org.rs>.

³⁵⁹ Повереник за заштиту равноправности, *Истраживање о положају старијих жена*, Београд, 2019, доступно на <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/istrazivanje-o-polozaju-starijih-zena-u-srbiji/>.

³⁶⁰ Београдски центар за људска права, *Извештај о стању људских права за 2020, 2021*, стр. 130.

³⁶¹ Ивана Крстић, *Извештај о употреби говора мржње у медијима у Србији*, Савет Европе и Повереник за заштиту равноправности, 30. децембар 2020, стр. 61.

³⁶² „Службени гласник РС”, бр. 10/16.

³⁶³ Видети члан 4. став 2. Закона о спорту.

³⁶⁴ Влада Републике Србије, *Стратегија развоја спорта у Републици Србији за период 2014–2018. године*, <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php>; Фадиљ Еминовић, *Спорт и особе са инвалидитетом*, Београд, 2020; Санела Славковић, Сабина Клбечек, Даниела Тамаш, Значај спортских и рекреативних

женских спортова, те није неуобичајено да се одређује мање финансијских средстава за женске клубове који се такмиче у истом рангу.³⁶⁵ Такође, учешће девојчица и жена у спорту није задовољавајуће, јер се у Србији мање од 25% жена бави рекреацијом или спортом.³⁶⁶ Поједина истраживања указују на потребу да се подрже спортски програми за децу са инвалидитетом.³⁶⁷ Особе са инвалидитетом често немају информације о томе где, коме, када и како да се обрате уколико желе да се баве спортско рекреативним активностима.³⁶⁸ Чест проблем представља и обезбеђивање спортских терена на којима би се спроводиле свакодневне спортско-рекреативне активности особа са инвалидитетом, као и непоседовање прилагођених реквизита за поједине спортске дисциплине, што је последица недовољних материјалних издвајања.³⁶⁹ Иако има врхунских спортских достигнућа особа са инвалидитетом, треба више улагати у развој спорта код млађих, повећањем обухвата особа са инвалидитетом у рекреативним активностима, развоју и унапређењу спортске инфраструктуре намењене спорту, али и даљем развоју врхунског спорта особа са инвалидитетом.³⁷⁰ Поред тога, забележено је насиље фудбалских навијачких група, које певањем навијачких песама, ношењем застава, симбола и слика лица оптужених за етничко чишћење унижавају припаднике одређене етничке групе, односно, користе говор мржње према Ромима и Ромкињама.³⁷¹ Полиција у великом броју случајева не реагује на расистичко понашање.³⁷² Тражиоци азила и мигранти често немају могућности за организовано бављење спортом, које се углавном своди на колективне спортове са лоптом и у центрима за азил у којима постоје услови за то.³⁷³

Могућност грађана да под једнаким условима учествују у културном животу и имају приступ културним садржајима није у потпуности обезбеђена. У многим локалним заједницама финансијска подршка локалним културним установама и програмима изузетно је скромна, па је сужена могућност грађана и грађанки да учествују у културним активностима, а скромна је понуда и квалитет културних садржаја. За припаднике и припаднице појединих група, попут деце и одраслих на институционалном смештају и особа из сеоских средина, многи културни садржаји су скоро потпуно недоступни.

активности за особе са инвалидитетом, *Наука и пракса*, вол. 1, бр. 1, 2021, стр. 15-24; КОмитет за елиминисање дискриминације жена, Закључна запажања у вези са Четвртим периодичним извештајем Републике Србије, 8. март 2019, пара. 34.

³⁶⁵ Повереник за заштиту равноправности, *Редован годишњи извештај за 2015*, март 2016, стр. 77; Муамер Тановић, (Не)равноправност полова: Жене осуђене на мрвице, *Aljazeera*, 11. октобар 2018, доступно на <https://balkans.aljazeera.net/news/sports/2018/10/11/neravnopravnost-spolova-zene-osudene-na-mrvice>.

³⁶⁶ Повереник за заштиту равноправности, *Редован годишњи извештај за 2016*, март 2017, стр. 183; Андреа Трајковић, *Дискриминација, спорт, ти и ја*, Фондација Центар за демократију, 14. фебруар 2021, доступно на <http://www.centaronline.org/sr/vest/12259/diskriminacija-sport-ti-i-ja>.

³⁶⁷ Повереник за заштиту равноправности, *Редован годишњи извештај за 2017*, март 2018, стр. 84.

³⁶⁸ Стратегија развоја спорта, „Спорт особа са инвалидитетом”, доступно на <http://sio.mycpanel.rs/sio.vojvodina.gov.rs/images/Dokumenta/Sport/StrategijaRazvojaSporta/9.%20Invalidi.pdf>

³⁶⁹ Исто.

³⁷⁰ Спортски савез Србије, *Стратегија развоја гране непараолимпијског и рекреативног спорта особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2017. до 2018. године*, 2018.

³⁷¹ Европска комисија против расизма и нетолеранције, *Извештај о Србији за 2017. годину*, пар. 22.

³⁷² Исто, пар. 30.

³⁷³ Београдски центар за људска права, *Право на азил у Републици Србији 2019*, Београд, 2019, стр. 75, 76, 86.

Тражиоци азила и мигранти имају ограничен приступ културним садржајима јер се многи центри за азил налазе у изолованим и економски девастираним подручјима, што отежава коришћење услуга локалне заједнице.³⁷⁴

Недовољно је програма у култури који промовишу мултикултуралност и међукултурни дијалог. Такође, недовољно је програма којима се кроз уметност и стваралаштво промовишу права ЛГБТИ особа и изазови са којима се сусрећу. Због тога је потребно повећати буџет за културни развој и учешће у културном животу мањина,³⁷⁵ као и за програме којима се промовише мултикултуралност и међукултурни дијалог. Установе културе треба да воде политику једнаких могућности и да буду отвореније према групама које су у повећаном ризику од дискриминације.

На нормативном плану успостављен је солидан правни оквир за спречавање дискриминације у медијима. Међутим, у медијском простору и даље се широко промовишу родни, етнички, верски и други стереотипи и предрасуде, ствара негативна слика и продубљује социјална дистанца према појединим групама, као што су Роми, ЛГБТИ популација, особе са инвалидитетом, жене и други.³⁷⁶ Највећи број притужби Поверенику за заштиту равноправности поднетих у области јавне сфере односи се на рекламне садржаје којима се подржавају обрасци понашања који су засновани на стереотипним улогама полова,³⁷⁷ те је улога медија у одржавању родних стереотипа и минимизирању родно заснованог насиља и даље проблем.³⁷⁸ Медијско извештавање о насиљу према женама потпуно је неадекватно и често је праћено исмевањем насиља, као и откривањем националне или верске припадности насилника, готово увек када су у питању припадници националних мањина или мигранти.³⁷⁹ Такође, медији често неадекватно извештавају о деци жртвама насиља и не показују највиши могући ниво опреза како би заштитили њихову приватност и њихово право на опоравак и реинтеграцију.³⁸⁰

Говор мржње, узнемиравање и вређање припадника појединих група у штампаним и електронским медијима је и даље веома присутно,³⁸¹ док реакција на ове облике дискриминације најчешће изостаје или није адекватна, тако да је ретка примена мера и санкција.³⁸² У бројним ситуацијама медијски актери одбијају да објаве одлуке Савета за

³⁷⁴ Београдски центар за људска права, *Право на азил у Републици Србији 2019*, Београд, 2019, стр. 70.

³⁷⁵ Комитет за економска, социјална и културна права, *Закључна запажања о другом периодичном извештају Србије*, 2014, пара. 36.

³⁷⁶ Видети, на пример, Горан Љ. Калуђеровић, *Етнички стереотипи у програмима цивилне и политичке деснице у Војводини, 2000-2012*, Београд, 2016; Јелена Вишњић, *Родна анализа текста у online штампаним медијима у Србији*, Универзитет у Новом Саду, 2016; Кристина Бојановић, Мирјана Влаховић, Марина Ацић, *Приручник за локалне медије о (не) дискриминацији*, Женска акција, август 2018.

³⁷⁷ Повереник за заштиту равноправности, *Редован годишњи извештај за 2019*, март 2020, стр. 11.

³⁷⁸ *Исто*, стр. 51. Видети и *GREVIO Baseline Evaluation Report Serbia*, Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), Стразбур 2019(20), р. 6.

³⁷⁹ Косана Бекер, Биљана Јањић, Валентина Лепојевић, *Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2019. годину*, FemPLatz, стр. 65.

³⁸⁰ *Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2020. годину*, 15. март 2021, стр. 39.

³⁸¹ Београдски центар за људска права, *Људска права у Србији 2018. године*, 2019, стр. 204.

³⁸² Комитет за укидање расне дискриминације, *Закључна запажања о комбинованом другом, трећем, четвртном и петом периодичном извештају Србије*, 2017, пара. 13.

штампу, а велики број кршења Етичког кодекса није разматран.³⁸³ Посебан глобалан криминални тренд, који је нарочито актуелан од 2017. године у свету и у Србији, јесте дигитално насиље на интернету, које се испољава кроз говор мржње и политичко насиље, ширење лажних вести и дезинформација, ширење свих врста ретроградних и нецивизацијских идеја (изазивање националне, расне, верске и других облика мржње и нетрпељивости), идеја тероризма, екстремизма, фашизма, расизма и ксенофобије, а све у циљу изазивања панике и нереда међу корисницима интернета, угрожавања људских права, слобода и права грађана и грађанки, угрожавања сигурности новинара и носилаца високих државних функција, прогањање и слично. Треба имати у виду да је Република Србија потврдила Додатни протокол уз Конвенцију о високотехнолошком криминалу који се односи на инкриминацију дела расистичке и ксенофобичне природе извршених преко рачунарских система.³⁸⁴ Надаље, у Општој препоруци XXIX Комитета за елиминацију расне дискриминације препоручебе су посебне мере против ширења говора мржње кроз масовне медије и интернет и предузимање мера у циљу заустављања заговарања супериорности и инфериорности између људи, као и мере против подстрекавања дискриминације или насиља против одређених заједница,³⁸⁵ док се у Општој препоруци XXX препоручује предузимање одлучних мера за супротстављање било којим тенденцијама циљаним на стигматизацију, ширење стереотипа на основу расе, боје коже, предака, националног или етничког порекла, посебно од политичара, функционера, васпитача и медија, на интернету и другим електронским комуникационим мрежама и друштву у целини.³⁸⁶

Веома је мало медијских прилога који промовишу идеју људских права и принцип једнакости и недискриминације и утичу на подизање свести јавности о проблему дискриминације.³⁸⁷ Проблеми у приступу правима и ресурсима заједнице са којима се сусрећу поједине групе у повећаном ризику од дискриминације, посебно вишеструко дискриминисане, није довољно видљив у медијима, на пример, жене са инвалидитетом, Ромкиње, ЛГБТИ популација, старије жена и др. Потребно је повећавање видљивост ових група у медијима, телевизијском и филмском садржају, нарочито садржајима финансираним из буџетских средстава. Грађани и грађанке препознају двоструку улогу

³⁸³ Европска комисија против расизма и нетолеранције, *Извештај о Србији за 2017. годину*, пара. 39.

³⁸⁴ „Службени гласник РС“, бр. 19/09. Чланом 3. Додатног протокола предвиђено је да свака страна уговорница треба да усвоји законодавне и друге мере, неопходне да би се као кривично дело у домаћем праву прописало, када је учињено са намером и противправно: ширење или на други начин чињење доступним јавности, преко рачунарског система, расистичког и ксенофобичног материјала.

³⁸⁵ CERD General Recommendation XXIX on Article 1, Paragraph 1, of the Convention (Descent), 1. новембар 2002, пара. 4, доступно на: *Refworld | CERD General Recommendation XXIX on Article 1, Paragraph 1, of the Convention (Descent)* (22.09.2021).

³⁸⁶ CERD General Recommendation XXX on Discrimination Against Non Citizens, 1.10.2002. пара 3., доступно на линку: *Refworld | CERD General Recommendation XXX on Discrimination Against Non Citizens*

³⁸⁷ Ивана Крстић, *Извештај о употреби говора мржње у медијима у Србији, Савет Европе и Повереник за заштиту равноправности*, 30. децембар 2020, стр. 61. CEPROM, Медијска реалност Србије: Агресивност, сензационализацим и мржња, 16. новембар 2019, доступно на <https://www.ceprom.rs/2019/11/16/medijska-realnost-srbije-agresivnost-senzacionalizam-i-mrznja/> (22.09.2021).

медија, те тако 59% сматра да медији у највећој мери подстичу дискриминацију, док истовремено 84% сматра да медији могу највише да допринесу смањењу дискриминације у друштву.³⁸⁸ Преко половине грађана и грађанки сматра да се у медијима мало прича о дискриминацији, а сагласни су у оцени да питање равноправности сиромашних треба да буде најзаступљенија тема у медијима, као и равноправност особа са инвалидитетом и равноправност старијих.³⁸⁹ Ови подаци јасно указују да су медији главни генератор стереотипних ставова у друштву, иако треба да промовишу идеју једнакости, толеранције и мултикултуралности, а да је расизам у медијима и на интернету и даље присутан у великој мери.³⁹⁰

3.3. Утицај епидемије ковида-19

У Србији је 15. марта 2020. године проглашено ванредно стање,³⁹¹ због епидемије ковида-19, које је трајало 53 дана, када су уведене мере којима је ограничена слобода кретања.³⁹² Овим мерама највише су погођене старије особе, чија је слобода кретања 35 дана била потпуно онемогућена. Поред старијих, мерама су несразмерно погођене жртве насиља, особе са инвалидитетом, деца и млади, ромска популација, мигранти и тражиоци азила и други.³⁹³

Повереник за заштиту равноправности, након усвајања Одлуке о проглашењу ванредног стања, интензивирао је праћење стања у области заштите равноправности и препорукама мера и иницијативама упућеним Влади Републике Србије и ресорним министарствима указивао на различите проблеме најугроженијих група грађана и предлагао конкретна решења за њихово превазилажење у пракси.³⁹⁴ Током трајања ванредног стања изазваног епидемијом ковида-19, Повереник за заштиту равноправности упутио је 312 препорука мера и 12 иницијатива органима јавне власти, у циљу деловања на унапређењу положаја појединих група становништва које су у условима пандемије нарочито рањиве, на пример, препоруке су се односиле на давање информација и обавештења у приступачним форматима, редовно пружање услуге помоћ у кући свим корисницима и обезбеђивање потребних дозвола за кретање лица која пружају ову помоћ,

³⁸⁸ *Извештај о истраживању јавног мњења однос грађана и грађанки према дискриминацији*, Повереник за заштиту равноправности, новембар 2019, стр. 1,

³⁸⁹ *Исто*, стр. 15.

³⁹⁰ Европска комисија против расизма и нетолеранције, *Извештај о Србији за 2017. годину*, стр. 13.

³⁹¹ Одлука о проглашењу ванредног стања, „Службени гласник РС“, бр. 29/2020.

³⁹² Наредба о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 34/2020, 39/2020, 40/2020, 46/2020 и 50/2020), Наредба о организовању и спровођењу мере карантина („Сл. гласник РС“, бр. 33/2020) и др.

³⁹³ Опширније: Косана Бекер и др, *FemPlatz магазин – ванредно издање, Трећи број, FemPlatz*, 2020, доступно на: http://femplatz.org/library/newsletters/FemPlatz_Magazin_3.pdf (22.09.2021).

³⁹⁴ *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину*, март 2021, стр. 7.

потребу да се услугама социјалне заштите и програмима помоћи обухвате сва лица која се налазе у стању потребе, шири обухват економским мерама помоћи и др.³⁹⁵

Жене су поднеле највећи терет у условима ванредног стања, јер су чиниле 86% запослених на првој линији борбе против епидемије, што је последица родне сегрегације на тржишту рада у области здравствене заштите и у сектору трговине.³⁹⁶ Укидање јавног градског и међуградског превоза више је утицало негативно на жене, јер оне много чешће од мушкараца користе јавни превоз.³⁹⁷ Припадницама вишеструко дискриминисаних група положај се додатно погоршао, посебно жртвама насиља, старијим женама, женама са села, самохраним мајкама, Ромкињама, мигранткињама, бескућницама, ЛБТ женама, женама са инвалидитетом и другим групама жена, имајући у виду да нису консултоване нити су њихове потребе узете у обзир приликом доношења мера за сузбијање ковида-19.

У посебно тешкој ситуацији биле су особе старије од 65 година које живе саме, нарочито оне које имају потребу за туђом негом и помоћи.³⁹⁸ Услуге социјалне заштите су већином обустављене или знатно ограничене, здравствене услуге биле су ограничене на ургентне ситуације, а због забране кретања, обављање свакодневних активности било је онемогућено старијима, док је уједно било отежано пружање помоћи и подршке од чланова породице и/или неформалних неговатеља.³⁹⁹ Поред тога, недостајале су разумљиве информације у вези са забраном кретања.

Положај особа са инвалидитетом је погоршан јер су капацитети здравственог система били ограничени,⁴⁰⁰ а информације нису биле приступачне свима, иако су на неким сајтовима државних органа коришћене услуге тумача за знаковни језик и савременији модели комуникације као што су опција „читај ми“ и видео релеј сервис за информисање глувих и наглувих особа који подразумева приступ интернету и коришћење различитих апликација (Viber, IMO, WhatsApp, Facebook, Skype). Међутим, искључене су биле особе које немају приступ интернету и/или који не знају да користе модерну

³⁹⁵ Исто.

³⁹⁶ Истраживање о ефектима пандемије и ванредног стања на запосленост, услове рада и бригу о домаћинству, СЕКОНС - Група за развојну иницијативу, 13.05.2020, доступно на: <https://www.secons.net/article.php?a=131> (22.09.2021).

³⁹⁷ Сарита Брадаш, Марио Рељановић, Иван Секуловић, *Утицај епидемије КОВИД-19 на положај и права радница и радника у Србији уз посебан осврт на раднике и раднице на првој линији и у неформалној економији и вишеструко погођене категорије*, Фондација Центар за демократију (ФЦД), Београд, 2020, стр. 6, доступно на: <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1811/uticaj-epidemije-covid-19-na-polozaj-i-prava-radnica-i-radnika-u-srbiji> (22.09.2021).

³⁹⁸ Невена Петрушић, Надежда Сатарих и Косана Бекер, *Положај и учеиће старијих жена у политичком и јавном животу у Србији*, Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Амити и удружење грађанки FemPlatz, Београд & Панчево, октобар 2020. године, стр. 86, доступно на: http://femplatz.org/library/publications/2020-12_Polozaj_i_ucesece_starijih_zena.pdf (22.09.2021).

³⁹⁹ Исто.

⁴⁰⁰ Naomi Rupasinge и др, *Утицај ковида-19 на здравствене системе на Западном Балкану*, World bank, стр. 2, доступно на: <http://pubdocs.worldbank.org/en/726641590707354436/RER17-Health-note-SRB.pdf> (22.09.2021).

технологију.⁴⁰¹ Персонална асистенција за неке особе са инвалидитетом представља неопходну подршку за функционисање, а тек три недеље након увођења ванредног стања објављена је процедура за издавање дозвола за кретање, која је била веома компликована.⁴⁰² Жене са инвалидитетом указују да су административни захтеви били непотребно и прекомерно компликовани, а многе нису имале приступ неопходној опреми за подношење захтева.⁴⁰³

Три дана пре проглашења ванредног стања посете у установама социјалне заштите су забрањене и ограничен је боравак и кретање лица ван система установе социјалне заштите,⁴⁰⁴ а потом је донета наредба о забрани посета и ограничавању кретања у објектима установа за смештај старијих лица.⁴⁰⁵ Наведене мере су на кратко биле суспендоване, а посете су биле дозвољене уз строге услове,⁴⁰⁶ а од краја јуна до краја августа 2020. године посете поново забрањене.⁴⁰⁷ Корисницима и запосленима је током ванредног стања било забрањено и кретање између одељења и соба без преке потребе, а кретање до амбуланте или канцеларија било је допуштено само уз одобрење задуженог радника и уз надзор особља.⁴⁰⁸ Није обезбеђено адекватно информисање јавности о условима у установама социјалне заштите током епидемије, о положају жена са инвалидитетом у установама,⁴⁰⁹ као ни информације о смртним случајевима особа у установама социјалне заштите.⁴¹⁰

⁴⁰¹ Косана Бекер и Биљана Јањић, *Извештај - Ковид-19 мере и социјална и економска права жена са инвалидитетом у Србији*, FemPlatz и Из круга Београд, 2021, стр. 17, доступно на: https://www.femplatz.org/library/reports/2021-02-16_Kovid-19_i_zene_sa_invaliditetom.pdf (22.09.2021).

⁴⁰² Маријана Пајванчић и др, *Родна анализа одговора на КОВИД-19 у Републици Србији*, Мисија ОЕБС-а у Србији и Женска платформа за развој Србије 2014-2020, стр. 49, доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf> (22.09.2021).

⁴⁰³ Косана Бекер и Биљана Јањић, оп. цит, стр. 19.

⁴⁰⁴ Инструкција МЗРЗБСП број 500-01-2/2020-09, од 12.03.2020, доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/2020.03.12.%20Instrukcija%20003.pdf> (22.09.2021).

⁴⁰⁵ „Сл. гласник РС“, бр. 28/2020

⁴⁰⁶ Инструкција МЗРЗБСП број 500-00-00023/2/2020-09, 09.06.2020, доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2020-06/2020.06.09.%20Instrukcija%20025.pdf> (22.09.2021).

⁴⁰⁷ Обавештење МЗРЗБСП број 500-00-00023/3/2020-09, 29.06.2020, доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2020-06/2020.06.29.%20Obave%C5%A1tenje%20001.pdf> (22.09.2021).
и Обавештење МЗРЗБСП број 500-00-00023/3/2020-09, 21.08.2020, доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/2020.08.21.-Obave%C5%A1tenje-001.pdf> (22.09.2021).

⁴⁰⁸ Инструкција МЗРЗБСП број 500-01-06/2020-09, 29.03.2020, доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/2020.03.29.%20Instrukcija%20009.pdf>.

⁴⁰⁹ *КОВИД 19 и особе са инвалидитетом у установама социјалне заштите Питања на која немамо одговоре*, FemPlatz, 13.04.2020, доступно на: http://femplatz.org/library/2020-04-13_Ustanove_soc_zastite_i_COVID-19.pdf (22.09.2021).

⁴¹⁰ *Домаће и међународне организације у писму премијерки Ани Брнабић траже информације о смртним случајевима особа у установама социјалне заштите*, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом (МДРИ-С), 31.07.2020, доступно на: <https://www.mdri-s.org/nekategorizovano/domace-i-medjunarodne-organizacije-u-pismu-premierki-ani-brnabic-traze-informacije-o-smrtnim-slucajevima-osoba-u-ustanovama-socijalne-zastite/> (22.09.2021).

Према подацима из службених евиденција МУП-а, током трајања ванредног стања од 15. марта до 7. маја 2020. године, био је смањен број позива којима је пријављивано насиље у породици за 9,5% у односу на исти период претходне године, а дошло је и до смањења поднетих кривичних пријава за кривилно дело насиље у породици за 29,83%, као и изречених хитних мера заштите за 4,81%. Међутим, мањи број пријава насиља последица је ограничених могућности жена да пријаве насиље, а не смањења насиља, што потврђује чињеница да је током ванредног стања повећан број жена које траже помоћ и подршку специјализованих женских организација.⁴¹¹ Током трајања ванредног стања нису донете посебне мере у циљу прилагођавања рада група за координацију и сарадњу,⁴¹² а жртве насиља сусреле су се и са отежаним приступом сигурним кућама, јер је инструкцијом министарства прописано да се пријем нових корисника услуга смештаја врши искључиво уз здравствену документацију која доказује да лице није заражено ковидом-19.⁴¹³ Истовремено, надлежне здравствене установе су вршиле тестирање из здравствених разлога и на основу медицинских показатеља (постојање симптома, контакт са зараженом особом и слично), тако да се тестирања у друге сврхе и на лични захтев нису вршила, што је жртве насиља стављало у веома неповољну ситуацију.⁴¹⁴

Деца и млади нису препознати као група у повећаном ризику током епидемије ковида-19, већ као потенцијални преносиоци вируса.⁴¹⁵ Настава у основним школама обустављена је 17. марта 2020. године и прешло се на наставу на даљину путем јавног медијског сервиса.⁴¹⁶ Настава на даљину је организована и у средњим школама, а обезбеђена је и настава на језицима националних мањина, док су високошколске институције самостално организовале наставу на даљину. За децу са сметњама у развоју и са инвалидитетом нису донете неопходне мере којима би им се омогућило да под једнаким условима остварују право на образовање,⁴¹⁷ а многа деца из ромских насеља немају

⁴¹¹ *Саопштење за јавност: Заштита и подршка женама жртвама насиља током првих месеца дана ванредног стања*, Аутономни женски центар, 16.04.2020, доступно на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1576-saopstenje-za-javnost-zastita-i-podraska-zenama-zrtvama-nasilja-tokom-prvih-mesec-dana-vanrednog-stanja> (приступљено 22.09.2021); *СОС телефон у Врању имао 690 позива*, Југпрес, 25.11.2020, доступно на: <https://jugpress.com/sos-telefon-u-vranju-imaо-690-poziva/> (приступљено 22.09.2021)

⁴¹² Маријана Пајванчић и др, оп. цит, стр. 109.

⁴¹³ Инструкција МЗРЗБСП број 500-01-2/2020-09 од 12.03.2020, доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/2020.03.12.%20Instrukcija%20003.pdf>

⁴¹⁴ Маријана Пајванчић и др, оп.цит, стр. 109.

⁴¹⁵ *Процена социо-економског утицаја КОВИД-19 у Републици Србији*, United Nations in Serbia, UNDP, 2020, стр. 25, доступно на: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/crisis_prevention_and_recovery/covid-19-socio-economic-impact-assessment-.html

⁴¹⁶ Одлука о обустави извођења наставе у високошколским установама, средњим и основним школама и редовног рада установа предшколског васпитања и образовања, „Службени гласник РС“, бр. 30 од 15. марта 2020.

⁴¹⁷ Маријана Пајванчић и др, оп. цит, стр. 51.

приступ техници што је онемогућило да прате онлајн наставу.⁴¹⁸ Такође, престанак рада педагошких асистената додатно је отежао положај деце са инвалидитетом и деце из ромске популације.⁴¹⁹ С друге стране, нема података о томе како је обезбеђена настава за децу из мигрантске популације, посебно у вези са језиком извођења наставе.⁴²⁰

Уведене мере довеле су до погоршања ситуације ромске популације, посебно оних који живе у неформалним насељима и немају приступ електричној енергији, води за пиће или канализацији, што је неопходно увек, а посебно у условима епидемије.⁴²¹ Посебан здравствени ризик током епидемије је и пренасељеност ромских насеља и начин живота који онемогућава физичку дистанцу, због чега је примена мера изолације, за случај да се неко разболи, била отежана а у неким случајевима и немогућа.⁴²²

Мигрантима је током епидемије било ограничено кретање,⁴²³ установљен је појачан војни надзор и обезбеђење објеката, а само у изузетним случајевима дозвољено је напуштање објеката уз посебну дозволу Комесаријата за избеглице и миграције. У току 2020. године организован је „протест против миграната“, на који су позивали припадници десничарских удружења,⁴²⁴ а догодио се и напад на Прихватни центар у Обреновцу.⁴²⁵

Самохрани родитељи суочили су се бројим изазовима: затварање вртића, онлајн настава, несигурност посла, мењање дневне динамике која је утицала и на децу. Самохрани родитељи деце са инвалидитетом су били посебно угрожени, због недостатка услуга подршке, забране кретања и дугог боравка у кући, што је представљало проблем и за децу и за родитеље.⁴²⁶

Надаље, положај бескућника се погоршао и појачала се њихова рањивост, док с друге стране нису препознати као једна од група у највећем ризику и у том смислу су изостале системске мере подршке с обзиром да нису имали адекватном смештају, чистој води, раду и изворима зараде, храни и народним кухињама.⁴²⁷

⁴¹⁸ Исто, стр. 53.

⁴¹⁹ Исто стр. 51, 53.

⁴²⁰ Исто, стр. 55.

⁴²¹ *Извештај о напретку Србије 2020*, Европска комисија, 06.10.2020, стр. 40, доступно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/kos/sites/near/files/serbia_report_2020.pdf.

⁴²² Маријана Пајванчић и др, оп. цит, стр. 92.

⁴²³ Одлука о привременом ограничавању кретања тражилаца азила и ирегуларних миграната смештених у центрима за азил и прихватним центрима у Републици Србији, Влада Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 32/2020 од 16. марта 2020. године

⁴²⁴ *Протест против миграната у Београду*, Радио Слободна Европа, 08.03.2020, доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30476286.html> (приступљено 22.09.2021)

⁴²⁵ *Инцидент у Прихватном центру Обреновац кулминација све заступљенијег анти-избегличког расположења*, А 11 – Иницијатива за економска и социјална, 07.05.2020, доступно на: <https://www.a11initiative.org/incident-u-prihvatnom-centru-obrenovac-kulminacija-sve-zastupljenijeg-anti-izbeglickog-raspolozenja/> (приступљено 22.09.2021)

⁴²⁶ Сарита Брадаш, Марио Рељановић, Иван Секуловић, оп. цит, стр. 38.

⁴²⁷ *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику - узроци, исходи и препоруке*, Тим Уједињених нација за људска права у Србији (уз подршку ОНСНР) и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије (СИПРУ), Београд, 2020, стр. 35-38, доступно на: https://serbia.un.org/sites/default/files/2021-02/LNOB%20analiza_SRB_web.pdf

Такође, ЛГБТ особе су се суочиле са бројним изазовима: незапосленост или страх од губитка посла, неадекватан приступ здравственој заштити осим у случајевима обољевања од ковида-19, особе оболеле од хроничних обољења су имале проблеме у лечењу, појачан ризик од насиља, сиромаштва и дискриминације у готово свим областима живота, уз изостанак конкретних мера подршке.⁴²⁸

Особама које живе са ХИВ-ом није омогућен континуиран приступ лекарима, тестовима и третману током трајања епидемије, с обзиром на кашњење у одговору на епидемију, као и оријентисаност целокупног здравственог система на одговор на епидемију ковида-19.⁴²⁹

4. ПРИНЦИПИ ДЕЛОВАЊА

Као резултат досадашњих истраживања, мапирања и консултација са кључним интересним групама у систему за превенцију и заштиту од дискриминације (државни органи, институције, независна тела, организације цивилног друштва, академија), дефинисана је листа кључних приоритета за актуелну политику усмерену на превенцију и заштиту од дискриминације.

Имајући у виду свеобухватност ове Стратегије и њеног општег циља, неопходно је да сви актери, у оквиру својих надлежности, усмере нарочиту пажњу и поштују основне принципе на којима Стратегија почива, како би се постигли жељени резултати који доприносе даљем побољшању положаја свих грађана и грађанки Републике Србије и стварању друштва са нултом толеранцијом на дискриминацију.

Стратегија се заснива на следећим принципима:

- равноправност и недискриминација;
- једнаке могућности и инклузивна једнакост;
- родна равноправност;
- међусекторски и мултидисциплинарни приступ кроз константну сарадњу у деловању свих актера на свим нивоима;
- партиципативност;
- стално прикупљање статистичких података, анализа и евалуација постигнутих резултата ради креирања нових мера и активности;
- поштовање људских права и слобода свих грађанки и грађана Републике Србије.

⁴²⁸ *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке*, оп. цит, стр. 45.

⁴²⁹ *Исто*, стр. 71.

Наведени принципи треба да се поштују и да буду водиља у реализацији Стратегије, односно, приликом реализације конкретних мера и активности које воде остварењу општег и посебних циљева Стратегије. Поштовање ових принципа приликом реализације мера и активности, допринеће не само побољшању положаја припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у Србији, већ и побољшању друштва као целине.

4.1. ВИЗИЈА

Република Србија је инклузивно друштво, са нултом толеранцијом на дискриминацију, у коме сви грађани и грађанке, без обзира на њихова лична својства, имају једнаке могућности и на равноправној основи уживају сва права и слободе гарантоване Уставом, законима и међународним уговорима.

4.2. ПРОМЕНА КОЈА ЋЕ СЕ ОСТВАРИТИ СПРОВОЂЕЊЕМ СТРАТЕГИЈЕ

Инклузивно друштво је оно које не толерише, већ прихвата и уважава различитости и у којем сваки појединац и појединка може да оствари своје пуне потенцијале, да се осећа прихваћено и учествује равноправно са другима у свим областима друштвеног живота. Предуслов за постизање оваквог стања у друштву јесте укидање штетних стереотипа и предрасуда, промовисање културе људских права и уклањање социјалне и сваке друге дистанце према припадницима група које су у ризику од дискриминације.

Промене које ће се остварити спровођењем Стратегије усмерене су на следеће приоритете, који представљају минималан услов за остваривање циљева Стратегије:

- Потпуна усклађеност домаћег правног оквира са међународним и европским антидискриминационим стандардима;
- Побољшан друштвени положај припадника група које су у ризику од дискриминације уклањањем препрека са којима се сусрећу у различитим областима друштвеног живота и стварање услова за уживање свих права и слобода равноправно са другима, што повећава друштвену партиципацију;
- Јачање међусекторске сарадње и обезбеђивање мултисекторског одговора на све изазове и препреке у остварењу права и слобода за припаднике група које су у ризику од дискриминације;

- Боља усклађеност интервенција са јавним политикама, која подразумева да су принципи равноправности и недискриминације системски укључени у све политике и законе у областима које су предмет ове Стратегије;
- Смањење социјалне и сваке друге дистанце према припадницима група које су у ризику од дискриминације, промена друштвених норми и вредности и смањење стереотипа и предрасуда којима се дистанца одржава и повећава;
- Унапређење механизма заштите од дискриминације (грађанскоправна, кривичноправна, прекршајноправна заштита од дискриминације);
- Унапређење механизма сарадње са организација цивилног друштва;
- Даље јачање капацитета и видљивости Повереника за заштиту равноправности као независног, специјализованог органа који има широку надлежност у области превенције и заштите од дискриминације;
- Успостављање адекватног система прикупљања и евидентирања података о положају припадника група које су у ризику од дискриминације, разврстаних по полу, старосном добу и другим личним својствима;
- Унапређивање компетенција јавних службеника, носилаца правосудних функција и других релевантних актера у систему превенције и заштите од дискриминације.

Жељена промена се огледа у унапређеном положају припадника група које су у ризику од дискриминације кроз уклањање препрека са којима се сусрећу у различитим областима друштвеног живота и стварање услова за уживања свих права на равноправној основи са другима у свим областима. Да би се остварила жељена промена, неопходно је да сви друштвени актери учествују у реализацији циљева Стратегије и спровођењу мера и активности планираних акционим планом који ће пратити ову стратегију, као и у предузимњу свих других активности у оквиру своје надлежности које доприносе унапређењу положаја припадника група које су у ризику од дискриминације до постизања њихове пуне равноправности и ефективног учешћа у свим аспектима живота.

Заинтересоване стране за израду и спровођење Стратегије су државни органи, организације, јавне службе надлежне за остварење права припадника група које су у ризику од дискриминације и организације цивилног друштва које се баве заштитом људских права и недискриминацијом.

5. ЦИЉЕВИ И МЕРЕ СТРАТЕГИЈЕ

5.1. ОПШТИ ЦИЉ

Општи циљ Стратегије је изједначавање могућности за припаднике група које су у ризику од дискриминације да на равноправној основи са другима уживају сва људска

права и слободе, као и унапређење ефикасности система превенције и заштите од дискриминације у свим областима и на свим нивоима.

Показатељи ефекта:

Процент грађана и грађанки који сматрају да је дискриминација присутна у Србији
Базна вредност (2019): 69%
Циљана вредност (2030): 20%

Процент грађана и грађанки који сматрају да је дискриминација у Србији у потпуности санкционисана

Базна вредност (2019): 7%
Циљана вредност (2030): 40%

Извор провере: Истраживање јавног мњења о перцепцији дискриминације у Србији, Повереник за заштиту равноправности

Анализа опција за остварење циља

У Републици Србији се спроводи опсежна реформа законодавства у многим областима, ради усклађивања са међународним стандардима и правом ЕУ. Према многим извештајима и истраживањима, припадници и припаднице појединих група налазе се у повећаном ризику од дискриминације и друштвене искључености, због чега је 2013. године донета Стратегија превенције и заштите од дискриминације, којом су дефинисани циљеви за период 2014 – 2018. Ова Стратегија није била подељена на стратешке области, већ је била структурисана око положаја група које су у ризику од дискриминације: 1) националне мањине; 2) жене; 3) ЛГБТ особе; 4) особе са инвалидитетом; 5) старије особе; 6) деца; 7) избеглице, интерно расељена лица и друге угрожене мигрантске групе; 8) верске мањине и 9) лица чије здравствено стање може бити основ дискриминације.

Општи циљ Стратегије био је поштовање уставног начела дискриминације, према лицу, односно, групи лица с обзиром на његово/њено лично својство, а посебно осетљивих друштвених група. У оквиру сваке посебне групе био је дефинисан по један општи циљ, који је разрађен на посебне циљеве.⁴³⁰ Ово је био први општи стратешки документ у области превенције и заштите од дискриминације, а уз стратегију је израђен Акциони план

⁴³⁰ У оквиру сваке посебне групе дефинисан је по један општи циљ, који је разрађен на посебне циљеве, којих је било укупно 43 (за националне мањине – 4; за жене – 7; за ЛГБТ особе – 7; особе са инвалидитетом – 7; старије особе – 6; децу – 2; мигрантске групе – 3; за верске мањине – 3; и за особе дискриминисане због здравственог стања – 4).

за спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период за период 2014 – 2018. године. Стратегијом је било планирано 127 стратешких мера, од којих се највећи број односио на све посебне групе.⁴³¹

Евалуација примене ове стратегије показала је да су многе планиране мере и активности реализоване, као и да је остварен напредак у:

- унапређењу политика и прописа;
- оквиру системске превенције дискриминације и побољшања праксе антидискриминационог поступања;
- унапређењу компетенција јавних службеника.

Међутим, евалуација је показала и да су преостали многи изазови јер поједине планиране мере уопште нису реализоване или су само делимично реализоване. Поред тога, за сагледавање системских мера превенције и заштите од дискриминације потребан је дужи временски период, како би се адекватно могли мерити ефекти мера.

Једна од разматраних могућности приликом израде нове стратегије била је да се она структурира на сличан начин као и претходни стратешки документ, односно, да се посебни циљеви стратегије поново дефинишу према групама које су у повећаном ризику од дискриминације. Након консултација са организацијама цивилног друштва и експертима и експерткињама у овој области, договорен је холистички приступ, који захтева сагледавање положаја група појединих група у областима у којима најчешће долази до дискриминације, како би се различитим мерама истовремено унапредио положај свих група које се налазе у повећаном ризику од дискриминације у конкретној области.

Поред тога, задржано је и сагледавање положаја група које су у ризику од дискриминације, посебно јер се на тај начин јасније уочава вишеструка дискриминација. Дефинисање једног општег стратешког циља осигурава да сви релевантни друштвени актери, појединачно и заједно, активно учествују у његовој реализацији, кроз учешће у спровођењу планираних мера и активности.

Са циљем остварења општег циља стратегије, утврђена су четири посебна циља: 1) усклађивање националног законодавства са међународним антидискриминационим стандардима и праксом; 2) системско увођење антидискриминационе перспективе у креирање, спровођење и праћење јавних политика; 3) унапређење равноправности и већа друштвена укљученост припадника група које су у ризику од дискриминације и 4)

⁴³¹ Остале мере односиле су се на ЛБГТ особе и особе са инвалидитетом (по 17 мера), на избеглице, интерно расељена лица и друге угрожене мигрантске групе (15), жене (13) и децу (10). Мањи број мера био планиран за лица чије здравствено стање може бити основ дискриминације, као и за старије особе (по 8 мера), док је најмањи број мера планиран за верске мањине (4).

унапређење система превенције и заштите од дискриминације. Утврђивањем ових посебних циљева одређују се основни правци деловања у циљу остваривања стварне једнакости у друштву, спречавања дискриминације и стварања услова да припадници група које су у ризику од дискриминације, на равноправној основи са другима, уживају сва људска права и основне слободе и активно учествују у свим областима друштвеног живота. За сваки посебан циљ, прописане су мере чија реализација доприноси остваривању посебног циља, а све мере заједно доприносе остваривању општег циља Стратегије.

5.2. ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ, МЕРЕ И АНАЛИЗА ЊИХОВИХ ЕФЕКТА

Да би се постигао општи циљ Стратегије, планирана су четири посебна стратешка циља:

- 1) Усклађивање националног законодавства са међународним антидискриминационим стандардима и праксом;
- 2) Системско увођење антидискриминационе перспективе у креирање, спровођење и праћење јавних политика;
- 3) Унапређење равноправности и већа друштвена укљученост припадника група које су у ризику од дискриминације;
- 4) Унапређење система превенције и заштите од дискриминације.

Посебни стратешки циљеви планирани су тако да одговарају променама које се желе постићи Стратегијом. За сваки посебан циљ, прописане су мере чија реализација доприноси остваривању посебног циља, а све мере заједно доприносе остваривању општег циља стратегије – побољшање друштвеног положаја и изједначавање могућности за припаднике група које су у ризику од дискриминације, као и унапређење ефикасности система превенције и заштите од дискриминације у свим областима и на свим нивоима.

5.2.1. Први посебни циљ: Усклађивање националног законодавства са међународним антидискриминационим стандардима и праксом

Први посебни циљ је у вези са следећим променама које се желе постићи Стратегијом: потпуна усклађеност домаћег правног оквира са међународним и европским антидискриминационим стандардима и праксом;

У оквиру овог циља, планирано је усклађивање националног правног оквира са међународним антидискриминационог стандардима на универзалном, регионалном и на нивоу Европске уније. Остваривањем овог посебног циља унапредиће се антидискриминациони правни оквир Републике Србије, тако што ће се ускладити са стандардима и праксом успостављеним под окриљем Уједињених нација, Савета Европе и Европске уније. Такође, остваривањем овог посебног циља унапредиће се национални правни оквир, тако што ће се секторски закони и подзаконска акта ускладити са антидискриминационим прописима и стандардима.

Кључни показатељи исхода првог посебног циља су:

- 1) Антидискриминациони закони и подзаконска акта су усклађени са међународним антидискриминационим стандардима и праксом

Базна вредност: (2021) непозната, утврдиће се током прве године спровођења Стратегије.

Циљана вредност: (2030) усаглашени антидискриминациони закони и усвојена два нова антидискриминациона закона

Извор провере: Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије.

- 2) Секторски закони и подзаконска акта су усклађени са антидискриминационим стандардима и праксом

Базна вредност: непозната, утврдиће се током прве године спровођења Стратегије.

Циљана вредност: 30% повећање у односу на базну вредност.

Извор провере: Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије.

Мере које доприносе остваривању првог посебног циља:

1. Усклађивање антидискриминационог правног оквира са међународним антидискриминационим стандардима и праксом

Опис и ефекти мере: Мера обухвата унапређење антидискриминационог правног оквира Републике Србије, усклађивањем са међународним антидискриминационим стандардима и праксом. Усклађивање је потребно извршити са међународним антидискриминационим стандардима на универзалном нивоу (општи коментари и

препоруке УН комитета, закључна запажања и препоруке упућене Републици Србији), на регионалном нивоу (стандарди садржани у инструментима Савета Европе и пракса Европског суда за људска права), као и на нивоу Европске уније (антидискриминационе директиве, препоруке из извештаја о напретку Србије, пракса Суда правде ЕУ). У оквиру ове мере је и усвајање нових антидискриминационих закона. Ефекти ове мере огледају се у унапређењу антидискриминационог правног оквира у Републици Србији, чиме се осигурава поштовање обавеза преузетих међународним инструментима, као и побољшана превенција и заштита од дискриминације припадника и припадница свих група које су у ризику од дискриминације.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство за европске интеграције, Министарство спољних послова, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Савет за праћење препорука Уједињених нација за људска права, Заступник пред Европским судом за људска права, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељи резултата:

- Број закона који су усклађени са међународним антидискриминационим стандардима и праксом;
- Број подзаконских аката који су усклађени са међународним антидискриминационим стандардима и праксом.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

2. Усклађивање секторских закона и подзаконских аката са антидискриминационим правним оквиром

Опис и ефекти мере: Мером се обезбеђује усклађивање великог броја секторских закона и подзаконских аката са антидискриминационим правним оквиром Републике Србије, као и са међународним антидискриминационим стандардима и праксом. Иако многи секторски закони садрже антидискриминационе одредбе, они често нису усклађени са антидискриминационим законима и стандардима. Ово се односи и на подзаконска акта којима се утврђују услови и критеријуми за остваривање права, због чега је неопходно њихово усклађивање. Ефекти мере су унапређење националног правног оквира у

Републици Србији, чиме се осигурава доследно поштовање принципа забране дискриминације и равноправности свих грађана и грађанки.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: сва министарства, Републички секретаријат за јавне политике, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељ резултата:

- Број секторских закона који су усклађени са антидискриминационим стандардима и праксом;
- Број подзаконских аката који су усклађени са антидискриминационим стандардима и праксом.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

5.2.2. Други посебни циљ: системско увођење антидискриминационе перспективе у креирање, спровођење и праћење јавних политика

Други посебни циљ је у вези са следећим променама које се желе постићи Стратегијом: боља усклађеност интервенција са јавним политикама, која подразумева да су принципи равноправности и недискриминације системски укључени у све политике и законе у областима које су предмет ове Стратегије и унапређење механизма сарадње са организација цивилног друштва.

У оквиру овог посебног циља планирано је увођење антидискриминационе перспективе у све јавне политике Републике Србије на свим нивоима, чиме ће се допринети превенцији дискриминације, као и отклањању структуралне дискриминације којој су изложени припадници појединих група, као што су на пример: жене, Роми, особе са инвалидитетом, ЛГБТИ популација и друге групе. Имајући у виду да је структурална дискриминација последица дугогодишњих неједнакости и системских препрека које постоје према појединим друштвеним групама, које немају једнаке могућности у приступу друштвеним ресурсима, евидентно је да антидискриминациона перспектива треба да буде саставни део планирања и креирања, примене и надгледања ефеката закона, политика и мера. Тиме се потребе, приоритети и специфичан положај група у ризику од

дискриминације на систематски начин укључују у јавне политике и активно се разматрају њихови ефекти. Истовремено, увођење антидискриминационе перспективе у јавне политике захтева успостављање адекватног система прикупљања и евидентирања података разврстаних по полу, старосном добу и другим личним својствима, анализу прикупљених података, спровођење истраживања на основу којих се креирају политике, анализу ефеката јавних политика и одговорно буџетирање.

Кључни показатељи исхода другог посебног циља су:

1) Антидискриминациона перспектива је укључена у све документе за спровођење и праћење јавних политика.

Базна вредност: непозната, утврдиће се током прве године спровођења Стратегије.

Циљана вредност: 30% повећање у односу на базну вредност.

Извор провере: Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије.

2) Успостављен систем прикупљања и евидентирања података разврстаних по полу, старосном добу и другим личним својствима код свих државних органа који прикупљају и евидентирају податке

Базна вредност: непозната, утврдиће се током прве године спровођења Стратегије.

Циљана вредност: 10% годишње повећање у односу на базну вредност.

Извор провере: Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије.

Мере које доприносе остваривању другог посебног циља:

1. Укључивање антидискриминационе перспективе у све јавне политике

Опис и ефекти мере: Мером се обезбеђује да приликом креирања закона, стратегија и других јавних политика на републичком, покрајинском и локалном нивоу буду узети у обзир права и интереси припадника група које су у ризику од дискриминације и да се прате ефекти ових јавних политика, у сарадњи са организацијама цивилног друштва. Ефекти мере су стварање системских услова за унапређење јавних политика усмерених на припаднике група које су у ризику од дискриминације и изједначавања могућности за припаднике ових група. Такође, обезбеђује се стварање услова за методолошки уједначено вредновање учинка јавних политика на положај припадника група које су у ризику од дискриминације.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Републички секретаријат за јавне политике.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељи резултата:

- Успостављена методологија за вредновање учинка јавних политика на положај припадника група које су у ризику од дискриминације;
- Број докумената јавних политика за које је урађено вредновање учинка на положај припадника група које су у ризику од дискриминације;
- Број организација цивилног друштва које су учествовале у изради и праћењу јавних политика, као и у вредновању учинка јавних политика на положај припадника група које су у ризику од дискриминације.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

2. Унапређење прикупљања, евидентирања и доступности података разврстаних по личним својствима припадника група које су у ризику од дискриминације (пол, старосно доба, национална припадност, инвалидитет и сл)

Опис и ефекти мере: Статистички подаци и евиденције представљају важан показатељ положаја група које су у ризику од дискриминације у одређеним областима друштвеног живота (образовање, социјална заштита, здравствена заштита, правосуђе и др). Мером се обезбеђује да се подаци који се прикупљају и евидентирају разврставају по личним својствима (пол, старосно доба, национална припадност, инвалидитет), чиме се унапређује вођење статистичких евиденција о положају припадника група које су у ризику од дискриминације. Мера се односи на органе јавне власти (државни органи, органи аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, као и јавна предузећа, установе, јавне агенције и друге организације и лица којима су законом поверена поједина јавна овлашћења, као и правно лице које оснива или финансира у целини, односно у претежном делу Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе) и привредна друштва које прикупљају и евидентирају податке. Ефекти мере су стварање системских услова за унапређење јавних политика усмерених на припаднике група које су

у ризику од дискриминације, кроз омогућавање услова за адекватно креирање, праћење и вредновање учинка јавних политика.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: сва министарства, Републички завод за статистику, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност.

Показатељ резултата:

- Број статистичких база података/евиденција разврстаних по личним својствима (пол, старосно доба, национална припадност, инвалидитет) у органима јавне власти и и привредним друштвима;
- Процент органа јавне власти на свим нивоима који у службеним евиденцијама воде статистику разврстану по личним својствима (пол, старосно доба, национална припадност, инвалидитет);
- Број органа јавне власти који су разврстане податке из евиденција које воде учинили доступним јавности.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

3. Унапређење механизма сарадње са организацијама цивилног друштва које се баве промоцијом и заштитом права група које су у ризику од дискриминације

Опис и ефекти мере: Мера обухвата обезбеђивање континуиране сарадње у планирању мера и активности које се односе на унапређење положаја припадника група које су у ризику од дискриминације у различитим областима друштвеног живота. Ефекти овакве мере огледају се у реалнијем сагледавању положаја припадника група које су у ризику од дискриминације и препрека са којима се сусрећу у уживању права и слобода. Поред тога, мера обухвата подстицање организација цивилног друштва да активно учествују у реализацији стратешких циљева и мера кроз пројекте које реализују, чиме се унапређује партиципација организација цивилног друштва у одлучивању о свим питањима која се тичу припадника група које су у ризику од дискриминације.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: сва министарства, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељи резултата:

- Организације цивилног друштва укључене у праћење, извештавање и оцењивање спровођења Стратегије, кроз Савет за праћење Стратегије и спровођење Акционог плана
- Број састанака Савета за праћење Стратегије и спровођење Акционог плана на којима су учествовале организације цивилног друштва
- Конкурси за организације цивилног друштва садрже подстицаје за пројекте који доприносе остваривању циљева и мера дефинисаних у Стратегији.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

5.2.3. Трећи посебни циљ: Унапређење равноправности и већа друштвена укљученост припадника и припадница група у повећаном ризику од дискриминације

Трећи посебан циљ одговара следећим жељеним променама: унапређена равноправност припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације уклањањем препрека са којима се сусрећу у различитим областима друштвеног живота и стварање услова за уживање свих права и слобода равноправно са другима, што доприноси повећавању друштвене партиципације припадника група које су у ризику од дискриминације. Такође, трећи посебан циљ усмерен је на смањење социјалне и сваке друге дистанце према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације, промену друштвених норми и вредности и смањење стереотипа и предрасуда којима се дистанца одржава и повећава.

Овај посебан циљ, као и цела Стратегија, заснован је на потреби да се унапреди равноправност свих грађана и грађанки у Републици Србији. У савременим друштвима није довољно задовољити услов формалне једнакости (*de iure*) већ је неопходно осигурати и суштинску једнакост (*de facto*), односно, равноправност. У том смислу, да би постојала равноправност у друштву, неопходно је узети у обзир постојеће неједнакости. Многобројни извештаји и истраживања показују да се припадници и припаднице појединих група налазе у повећаном ризику од дискриминације, да имају тешкоће

приликом остваривања гарантованих права и слобода, као и да њихова партиципација у друштву није остварена у довољној мери. Овакав положај у друштву последица је постојања постојећих стереотипа и предрасуда, због чега је неопходно предузимање разноврсних мера којима се припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације омогућава потпуна друштвена инклузија и уживање свих гарантованих права и слобода.

Кључни показатељи исхода трећег посебног циља су:

1) Смањена социјална дистанца према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације;

2) Повећан број грађана и грађанки који подржавају увођење посебних мера у области образовања и запошљавања за припаднике и припаднице група које су у ризику од дискриминације.

Извор провере: Истраживање јавног мњења о перцепцији дискриминације у Србији, Повереник за заштиту равноправности.

Мере које доприносе остварењу трећег посебног циља су:

1. Смањивање стереотипа и предрасуда према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације и промовисање позитивне слике у јавности о овим групама

Опис и ефекти мере: Мера обухвата сет активности усмерених на континуиране националне кампање и друге активности усмерене на смањивање стереотипа и предрасуда према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације, као и активности усмерене на промовисање позитивне слике у јавности о овим групама. Имајући у виду да су стереотипи и предрасуде узроци дискриминације, ефекти ове мере доприносе смањивању дискриминације припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у друштву. Смањивању дискриминације и већој друштвеној инклузији доприноси и континуиран рад на промовисању позитивне слике у друштву о припадницима и припадницама ових група. Треба имати у виду да поједини стереотипи и предрасуде потичу од непознавања и/или неразумевања културе и других особености припадника и припадница појединих група, те је неопходно радити на упознавању са другим културама, народима, језицима, обичајима и слично. У остваривању ове мере значајну улогу имају и медији. Медији су моћно средство за промовисање равноправности, али кроз медије се могу одржавати стереотипи и предрасуде у друштву.

Због тога ова мера обухвата и промовисање принципа равноправности у медијским садржајима и континуирану сензибилизацију новинара и уредника о важности смањивања стереотипа и предрасуда према групама које су у ризику од дискриминације и промовисању позитивне слике о вредности, важности и могућностима група које су у ризику од дискриминације. Ефекти ове мере огледају се и у повећању медијских садржаја усмерених на промовисање равноправности и позитивне слике о припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације, као и у смањењу дискриминаторног језика и терминологије која је присутна у медијима, укључујући и говор мржње.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство културе и информисања, Министарство омладине и спорта, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност, Повереник за заштиту равноправности, Регулаторно тело за електронске медије, Савет за штампу.

Показатељи резултата:

- Број кампања на националном нивоу којима се указује на штетност стереотипа и предрасуда према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације и промовише позитивна слика у њима;
- Конкурси за медије и конкурси за организације цивилног друштва садрже подстицаје за пројекте који доприносе смањивању стереотипа и предрасуда према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације и промовисању позитивне слике у јавности о њима;
- Смањен број дискриминаторних садржаја у штампаним и електронским медијима.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

2. Повећање заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у областима у којима нису заступљени у довољној мери

Опис и ефекти мере: У Стратегији су идентификоване одређене области у којима припадници и припаднице група које су у ризику од дискриминације нису заступљени у довољној мери, на основу резултата различитих истраживања. На пример, структура

запослених у јавној управи не одражава националну структуру становништва Србије, па је потребно повећати број припадника националних мањина у јавној управи. Такође, жене нису довољно заступљене у сектору безбедности, иако постоје одређени позитивни помаци у том правцу. Такође, нема довољно жена, Рома ни особа са инвалидитетом на јавним функцијама, а посебно их нема довољно у извршној власти. Старије особе се сусрећу са тешкоћама на тржишту рада, као и Роми, особе са инвалидитетом и друге групе. Ова мера обухвата истраживања о заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у различитим друштвеним областима, уз широке консултације и партиципацију ових група и организација цивилног друштва. Такође, ова мера подразумева и креирање и увођење посебних мера за повећање заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације, на основу резултата и препорука из истраживања. Ефекат мере се огледа у повећању заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у областима у којима нису заступљени у адекватној мери.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство културе и информисања, Министарство омладине и спорта, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство унутрашњих послова, Министарство одбране, Министарство државне управе и локалне самоуправе, Национална служба за запошљавање, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност, универзитети, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељи резултата:

- Број уведених посебних мера за повећање заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у областима у којима нису заступљени у довољној мери.
- Конкурси за научна истраживања садрже подстицаје за истраживања о заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у различитим друштвеним областима;
- Конкурси за организације цивилног друштва садрже подстицаје за партиципативна истраживања о препрекама са којима се сусрећу припадници и припаднице група које су у ризику од дискриминације у различитим друштвеним областима;

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

3. Унапређење социјалне инклузије припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације

Опис и ефекти мере: Припадници и припаднице група које су у ризику од дискриминације често се налазе на друштвеним маргинама, изоловани и искључени из главних друштвених токова. Мера која се односи на унапређење социјалне инклузије веома је широка и свеобухватна и подразумева неколико сетова активности усмерених на све области друштвеног живота, укључујући систем образовања, систем социјалне и здравствене заштите, културу, спорт, информисање, безбедност и слично. Припадници и припаднице различитих група сусрећу се са различитим изазовима у погледу друштвене укључености. На пример, припадници и припаднице појединих група се сусрећу са проблемима у приступу здравственој заштити, од недостатка здравствених књижица, преко неприступачних објеката и услуга, до стереотипа и предрасуда према њима. Надаље, Роми и Ромкиње често живе у подстандарним насељима, без основне инфраструктуре, а изложени су принудним исељавањима приликом којих им није обезбеђен адекватан алтернативни смештај. Развијање инклузивног програма социјалног становања омогућило би најугроженијим припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације достојанствен живот и кров над главом. Социјална инклузија подразумева и десегрегацију у образовању и обезбеђивање једнаких могућности за образовање све деце. Такође, социјална инклузија значи и упознавање деце и ученика са културом и идентитетом припадника и припадница националних мањина. Имајући то у виду, ова мера ће допринети креирању и имплементацији посебних мера којима се омогућава свој деци, а посебно деци са инвалидитетом, деци припадницима ромске националне мањине и деци мигрантима да уживају право на образовање, равноправно са другом децом. Поред тога, ова мера ће допринети друштвеној инклузији припадника и припадница група у већем ризику од дискриминације у области спорта, културе и информисања, развијањем и подстицањем програма и пројекта, на основу испитаних потреба припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације. Ефекат ове мере је и повећавање и продубљивање међусекторске сарадње, као и ојачавање партнерстава са организацијама цивилног друштва.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Министарство омладине и спорта, Министарство културе и информисања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство за

бригу о породици и демографију, Комесаријат за избеглице и миграције, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност.

Показатељи резултата:

- Обухват здравственим осигурањем припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације;
- Обухват програмима социјалног становања припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације;
- Обухват деце припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у редовном образовном систему;
- У наставни програм уведене теме које деци и ученицима пружају могућност упознавања са културом и идентитетом друштвених група у повећаном ризику од дискриминације, укључујући и националне мањине
- Културни и информативни садржаји којима су у фокусу групе које су у ризику од дискриминације.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

5.2.3. Четврти посебни циљ: Унапређење система превенције и заштите од дискриминације

Четврти посебни циљ кореспондира следећим жељеним променама: јачање међусекторске сарадње и обезбеђивање мултисекторског одговора на изазове и препреке са којима се сусрећу припадници група које су у ризику од дискриминације; унапређење функционисања механизма заштите од дискриминације (грађанскоправна, кривичноправна, прекршајноправна заштита од дискриминације); даље јачање капацитета и видљивости Повереника за заштиту дискриминације као независног, специјализованог тела који има широку надлежност у области превенције и заштите од дискриминације, као и унапређивање компетенција јавних службеника, носилаца правосудних функција и других релевантних актера у систему превенције и заштите од дискриминације.

Овај стратешки циљ је усмерен на унапређење међусекторске сарадње у области превенције и заштите од дискриминације и унапређење постојећих механизма заштите од дискриминације (судских, вансудских, интерних). Међусекторска сарадња је слабо развијена у многим областима, често се развијају секторске јавне политике па се не сагледава адекватно и холистички са каквим се све изазовима и у којим областима

суочавају припадници и припаднице група које су у ризику од дискриминације. Поред тога, иако постоји неколико различитих механизма заштите од дискриминације, треба имати у виду да је пружање адекватне заштите од дискриминације од кључне важности не само за особу која је била изложена дискриминацији, већ и због слања поруке друштву да се дискриминација понашање неће толерисати. Због тога је адекватно и ефикасно функционисање механизма за заштиту од дискриминације важно јер има и превентивну и реактивну улогу. Између осталог, то подразумева унапређење постојећих и развијање нових интерних механизма заштите од дискриминације у оквиру појединих система, као и делотворан приступ механизмима судске заштите од дискриминације, што подразумева да дискриминисано лице, односно групе лица имају обезбеђен приступ правди, да поступци брзи и ефикасни, као и да се изричу санкције које су адекватне друштвеној опасности учињеног дела, укључујући и досуђивање адекватног обештећења.

Да би правна заштита од дискриминације била делотворна, успостављен антидискриминациони правни оквир није довољан, уколико се законске одредбе не спроводе доследно у пракси. Адекватно спровођење прописа подразумева најпре разумевање феномена дискриминације и последица које изазива на припаднике и припаднице група које су у ризику од дискриминације. Јавни службеници који примењују прописе морају да имају довољно знања у овој области, како би могли да адекватно примењују прописе. Због тога је потребно спроводити континуиране обуке, у свим секторима, а фокус треба да буде не само на прописима, већ на разумевању узрока дискриминације, односно, улоге стереотипа и предрасуда и свеукупног друштвеног положаја група које су у ризику од дискриминације. Поред тога, потребно је стално унапређивати постојеће капацитете и ресурсе институција које имају улогу у превенцији и сузбијању дискриминације, како би се одржала делотворност и ефикасност заштите од дискриминације. Остваривање овог циља допринеће јачању демократског друштва у коме се различитост не посматра као претња, већ као богатство и које има нулту толеранцију на дискриминацију.

Кључни показатељи исхода четвртог посебног циља су:

- 1) Број успостављених интерних механизма за превенцију и заштиту од дискриминације
- 2) Доступни подаци о броју покренутих поступака за заштиту од дискриминације пред судовима;
- 3) Повећање видљивости институције Повереника за заштиту равноправности;
- 4) Повећање броја корисника и корисница бесплатне правне помоћи у антидискриминационим предметима;

- 5) Доступне обуке о превенцији и заштити од дискриминације за представнике извршне власти у свим секторима, као и за носиоце правосудне функције.

Базне вредности показатеља утврдиће се у првој години спровођења Стратегије.

Извор провере је Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије, истраживања о ставовима јавног мњења о дискриминацији Повереника за заштиту равноправности, извештаји/подаци Министарства правде о бесплатној правној помоћи.

Мере које доприносе остварењу четвртог посебног циља су:

1. Унапређење судских механизма заштите од дискриминације

Опис и ефекти мере: У Републици Србији је заштиту од дискриминације могуће остварити у грађанском, кривичном и прекршајном поступку. Законом о забрани дискриминације уведен је посебан парнични поступак за заштиту од дискриминације, а посебан поступак је регулисан и Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом. Одредбе којима су ови поступци регулисани нису међусобно усаглашене. Ефекат ове мере огледа се у повећању правне сигурности и унапређењу правне заштите од дискриминације, с обзиром да ће се усаглашавањем одредаба два антидискриминациона закона обезбедити виши ниво правне сигурности за особе које су биле изложене дискриминацији. Такође, у судским евиденцијама се поступци за заштиту од дискриминације воде заједно са поступцима за заштиту од злостављања на раду, па се не може са сигурношћу утврдити број покренутих поступака за заштиту од дискриминације. Ефекат ове мере састоји се у поузданом сагледавању коришћења овог механизма заштите од дискриминације. Поред тога, у случајевима дискриминације на раду, могуће је покренути радни спор или парнични поступак за заштиту од дискриминације. Међутим, прописима није уређен однос између Закона о забрани дискриминације и Закона о раду, а поступци се знатно разликују по питању рокова за подношење тужбе, правозаштитних захтева који се могу истаћи и др. Због тога је неопходно регулисати односе између ова два поступка, па ће се ефекти мере огледати у повећању правне сигурности запослених који су изложени дискриминацији на раду. С друге стране, прописи не пружају могућност да се заштита од дискриминације остварује у оквиру поступака у којима се остварује заштита права до чије је повреде дошло услед дискриминације, као што је на пример, радни спор, већ само у посебном поступку за заштиту од дискриминације, што доводи до гомилања предмета, изазива правну несигурност и дискриминисана лица излаже новим трошковима. Надаље, прекршајноправну заштиту од дискриминације потребно је унапредити, па ће ова мера допринети унапређењу ефикасности поступања прекршајних судова, смањењу

застаревања антидискриминационих прекршајних поступака и изрицању тежих санкција, пропорционалних учињеном делу. У домену кривичноправне заштите од дискриминације, поред неколико кривичних дела које су у директној вези са забраном дискриминације, уведена је и посебна околност за одмеравање казне за кривична дела учињена из мржње (обавезна отежавајућа околност). Међутим, иако има одређеног напретка, пракса показује да тужилаштва и судови, често не узимају у обзир ову посебну околност. Ова мера ће допринети подизању свести о важности адекватног утврђивања кривичних дела мотивисаних мржњом према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације и додатној сензибилизацији тужилаштва и судија за питања дискриминације и последица злочина учињених из мржње. На крају, важно је обезбедити и адекватан приступ правди особама које су изложене дискриминацији, које је важан део права на правично суђење. Овом мером се постиже да свака особа која је изложена дискриминацији има ефикасан, брз и квалитетан приступ правди.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство правде, Републичко јавно тужилаштво, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Правосудна академија, Повереник за заштиту равноправности, Адвокатска комора.

Показатељи резултата:

- Унапређени услови за остваривање грађанскоправне заштите од дискриминације;
- Унапређена судска евиденција о поступцима за заштиту од дискриминације;
- Унапређења ефикасност антидискриминационих прекршајних поступака;
- Повећање броја кривичних поступака у којима је дело квалификовано као злочин из мржње;
- Јединице локалне самоуправе имају успостављену службу правне помоћи.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

2. Јачање капацитета Повереника за заштиту равноправности и повећање видљивост институције

Опис и ефекти мере: Повереник за заштиту равноправности је независан, специјализован државни орган са широким надлежношћу у области превенције и заштите од дискриминације. Иако Повереник успешно обавља послове из своје надлежности и

даље постоји потреба за јачањем капацитета институције. Пре свега, неопходно је да Повереник за заштиту равноправности има довољан број запослених, у складу са систематизованим радним местима, као и да се запослени континуирано стручно усавшавају. Поред тога, потребно је повећати видљивост Повереника за заштиту равноправности на целој територији Републике Србије и упознати грађане са могућношћу коришћења овог механизма за заштиту од дискриминације. Између осталог, за остваривање ове мере је неопходно и повећање годишњег буџета Повереника за заштиту равноправности. Ефекти ове мере огледају се у континуираном унапређењу капацитета институције Повереника за заштиту равноправности и повећању видљивости институције, чиме се доприноси успешнијем обављању послова из надлежности Повереника, као и побољшању превенције и заштите од дискриминације у Републици Србији.

Институција надлежна за спровођење мере: Повереник за заштиту равноправности, Министарство финансија.

Показатељи резултата:

- Повећан број запослених у Поверенику за заштиту равноправности;
- Повећан годишњи буџет Повереника за заштиту равноправности;
- Број обука које су запослени у Стручној служби похађали, на којима се стичу специфична знања и вештине у вези са превенцијом и заштитом од дискриминације припадника група које су у ризику од дискриминације;
- Повећан број стратешких парница Повереника за заштиту равноправности.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

3. Унапређење других механизма за превенцију и заштиту од дискриминације

Опис и ефекти мере: Поред судске заштите од дискриминације и заштите пред Повереником за заштиту равноправности, постоје многи механизми који могу допринети превенцији и заштити од дискриминације припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације. У питању су институционални механизми за равноправност на нивоу локалних самоуправа, као и бројни интерни механизми који су упостављени у оквиру појединих сектора (нпр, сектор образовања, безбедности), као и интерни механизми за заштиту од дискриминације код послодаваца. Локални институционални механизми за равноправност представљају значајне актере за унапређење положаја припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације, кроз циљане

активности и локалне политике које препознају и уважавају специфичне потребе локалне заједнице. Ови механизми имају посебан значај при умрежавању са другим локалним актерима у стварању амбијента за синергично деловање на унапређењу равноправности, превенцији и заштити од дискриминације. Ефекти ове мере огледају се у подстицању оснивања и у оснаживању ових механизма (савети за националне мањине, локална тела за родну равноправност, мобилни тимови за инклузију Рома, службе правне помоћи, локалне канцеларије за младе, локалне канцеларије за старије и др). Надаље, иако постоје екстерни механизми за заштиту од дискриминације, сви послодавци (органи јавне власти и приватни послодавци) требало би да имају обавезу да развију интерне механизме за промоцију равноправности и заштиту од дискриминације. Ефекти ове мере су побољшање и повећање равноправности у радном окружењу, као и омогућавање брже интерне заштите од дискриминације. Интерни механизми за заштиту од дискриминације постоје и у систему образовања и васпитања, па је свака школа обавезна да формира тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања. Међутим, још увек има установа које нису успоставиле ове тимове. Поред тога, важно је да се ови тимови повезују и да размењују искуства, како би се побољшале компетенције чланова тимова, чиме се доприноси ефикаснијем раду, а предлог је да то буде на регионалном нивоу, односно, на нивоу школских управа. Ефекти ове мере су смањење дискриминације у школама и повећана безбедност ученика и ученица, уз уједно обезбеђивање веће доступности овог механизма. Ефекти ове мере огледају се и у унапређењу компетенција чланова тимова, чиме се повећава ниво заштите ученика и ученица од дискриминације и повећава свест о важности недискриминаторног и инклузивног образовног окружења.

Такође, у сектору безбедности постоје интерни механизми за заштиту од дискриминације (особе од поверења, колеге за подршку, официри за везу). Отпочета реформа сектора безбедности, између осталог, треба да осигура недискриминаторно поступање припадника и припадница ових институција према грађанима, али и да омогући да запослени у сектору безбедности уживају људска права и слободе равноправно са другим грађанима. Један од механизма за постизање родне равноправности у Министарству одбране и Војсци Србије, чије је увођење планирано и отпочето Националним акционим планом за примену Резолуције 1325 у Србији (НАП 1325) јесте успостављање и избор особе која посредује, саветује и предузима мере из области родне равноправности и дискриминације – особе од поверења. То значи да је запосленима на располагању, поред екстерних механизма и интерни механизам заштите, који је потребан због специфичности тзв. затворених система, у којима се запослени ређе одлучују да у случајевима дискриминације и узнемиравања искористе спољне механизме заштите. У Министарству унутрашњих послова се од 2006. године развија механизам колеге за подршку, а инструкција за поступање колега за подршку донета је 2012. године. Међутим, немају сви сектори именоване колеге за подршку, нити су са његовим именовањем запослени често упознати. Ефекти ове мере огледају се у именовању особа од поверења и колега за подршку у свим секторима у Војсци Србије, Министарству одбране и

Министарству унутрашњих послова и промоцији рада ових механизма, као и на подизању капацитета особа од поверења и колега за подршку и подршку њиховом умрежавању.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство унутрашњих послова, Министарство одбране.

Институције учесници у спровођењу мере: локалне самоуправе, Координационо тело за родну равноправност, Координационо тело за праћење реализације Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство омладине и спорта, СКГО, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, школске управе.

Показатељи резултата:

- Број локалних самоуправа које су успоставиле механизам/тело за равноправност;
- Број послодаваца (државних и приватних) који су увели интерне механизме за промоцију равноправности и заштиту од дискриминације;
- Успостављене регионалне мреже (на нивоу школских управа) тимова за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања;
- Повећање броја именованих колега за подршку у Министарству унутрашњих послова;
- Повећање броја изабраних особа од поверења у Војсци Србије и Министарству одбране.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

4. Унапређење механизма за сузбијање и спречавање говора мржње

Опис и ефекти мере: Претходне мере у оквиру овог посебног циља односе се на унапређење механизма заштите од дискриминације (судске заштите од дискриминације, заштите пред Повереником за заштиту равноправности, као и превенције и заштите пред институционалним механизмима на различитим нивоима). Ова мера се односи на унапређење механизма против говора мржње, посебно говора мржње на интернету, због распрострањености ове негативне друштвене појаве и због све значајније, односно, веће

употребе интернета у Србији. Употреба нових технологија омогућава корисницима лако преношење порука, учествовање на форумима и размену и објављивање аудио и видео материјала, те је у таквим условима могуће лако дистрибуирати расистичке, ксенофобичне и друге поруке са елементима говора мржње. Говор мржње на интернету захтева другачији приступ у превенцији и сузбијању због природе интернета која укључује неколико важних актера у дефинисању одговорности, а то су корисници, пружаоци приступа интернету (ISP – Internet Service Provider), пружаоци садржаја, добављачи телекомуникационих мрежа и емитери. Ефекат ове мере је побољшање система спречавања и сузбијања говора мржње, уз уважавање специфичности говора мржње на интернету, што ће омогућити бољу превенцију и заштиту од говора мржње припадника и припадница група против којих је говор мржње најчешће усмерен. Унапређење механизма против говора мржње подразумева унапређење политика и прописа против говора мржње са посебним освртом на интернет као средство за ширење мржње.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство трговине, туризма и телекомуникација, Министарство културе и информисања.

Учесници у спровођењу мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство правде, Министарство унутрашњих послова.

Показатељи резултата:

- Број правних лица која су усвојила интерне акте против говора мржње, укључујући говор мржње на интернету;
- Број медија који су усвојили и објавили процедуре против говора мржње на свом вебсајту;
- Унапређен правни оквир за забрану говора мржње на интернету.

5. Изградња капацитета и унапређивање знања и вештина у области равноправности и недискриминације

Опис и ефекти мере: Унапређење равноправности, превенција и спречавање дискриминације у великој мери зависе од постојања одговарајућих капацитета, знања и вештина свих друштвених актера, укључујући представнике законодавне и извршне власти, државне службенике, послодавце, синдикате и друге актере. Унапређење капацитета, знања и вештина у вези са темама из области недискриминације подразумева континуиране секторске и мултисекторске обуке, којима треба да буду обухваћени запослени на свим нивоима власти (републичком, покрајинском и локалном). То значи да

поред државних службеника и службеница, обуке треба да се континуирано организују и за запослене у јавном сектору, на пример, за запослене у социјалним службама, полицијске службенике, запослене у центрима за азил и прихватним центрима, здравствене раднике, спортске менаџере и тренере и друге. Поред тога, обуке су неопходне за послодавце и чланове синдиката, како у погледу права запослених на равноправност и недискриминацију, тако и у погледу законских обавеза које послодавци имају према антидискриминационим законима. Треба имати у виду да су у оквиру ове мере веома важна партнерства са организацијама које се баве превенцијом и заштитом од дискриминације и унапређењем положаја припадника група које су у ризику од дискриминације, имајући у виду њихова специфична знања и експертизу. Ефекти мере која је усмерена на изградњу и повећање капацитета, знања и вештина у области унапређења равноправности и недискриминације огледају се у бољем разумевању ових важних друштвених феномена, у бољем сагледавању положаја припадника група које су у ризику од доскриминације, што ће довести до боље превенције и заштите од дискриминације у Србији.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство државне управе и локалне самоуправе и Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Учесници у спровођењу мере: Национална академија за јавну управу, Министарство здравља, Министарство омладине и спорта, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство унутрашњих послова, Повереник за заштиту равноправности, покрајински органи, органи локалне самоуправе, Комесаријат за избеглице и миграције, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност, Национална служба за запошљавање.

Показатељи резултата:

- Број доступних обука (или број обука и ефекти обука) из области равноправности и недискриминације за представнике извршне власти на свим нивоима (републички, покрајински, локални);
- Јавна слушања у Народној скупштини у вези са темама из области равноправности и недискриминације, као и положаја група које су у ризику од дискриминације;
- Доступне обуке (или број обука и ефекти обука) из области равноправности и недискриминације за послодавце и представнике синдиката;
- Доступне обуке (или број обука и ефекти обука) из области равноправности и недискриминације за службенике запослене у органима јавне власти.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у акционим плановима за примену Стратегије.

6. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР, ПЛАН ЗА ПРАЋЕЊЕ ВРЕДНОВАЊА УЧИНКА И ИЗВЕШТАВАЊЕ

6.1. Институционални оквир

Република Србија је успоставила солидан антидискриминациони правни оквир током последње деценије. Међутим, неопходно је улагати додатне напоре како би се већ успостављени правни оквир доследно примењивао, као и омогућавање остваривања пуне равноправности у свим областима друштвеног живота свим грађанима и грађанкама. Институционални оквир, који се састоји од органа у чијој је надлежности остваривање појединих конкретних права, уз навођење институција одговорних за праћење спровођења Стратегије, детаљно ће бити представљен у Акционом плану за спровођење Стратегије за превенцију и заштиту од дискриминације.

У процесу достизања жељених промена планираних овом стратегијом, у циљу побољшања превенције и заштите од дискриминације у Србији, неопходна је сарадња свих заинтересованих страна и надлежних институција, као и њихова повезаност у интегрисаном одговору на дискриминацију, а пре свих:

- **Релевантних одбора Народне скупштине** који имају задатак да разматрају предлоге закона и других аката поднетих Народној скупштини, сагледавање стања вођења Владине политике и праћење извршавања закона и других општих аката, а посебно Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова; Одбор за образовање, науку, технолошки развој и информатичко друштво; Одбор за културу и информисање; Одбор за одбрану и унутрашње послове; Одбор за права детета; Одбор за правосуђе, државну управу и локалну самоуправу; Одбор за рад, социјална питања друштвену укљученост и смањење сиромаштва и Одбор за здравље и породицу;
- **Министарства надлежна** за област рада, запошљавања и социјалне заштите, здравства, науке, образовања и васпитања, унутрашњих послова, одбране, правде, културе и медија, државне управе и локалне самоуправе, омладине и спорта и друга министарства;
- **Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог** које обавља послове државне управе који се односе на заштиту и унапређење људских и мањинских права, израду прописа о људским и мањинским правима, као и праћење

усаглашености домаћих прописа са међународним уговорима и другим међународноправним актима о људским и мањинским правима;

- **Координационо тело за родну равноправност** које представља национални координациони механизам за питања родне равноправности и координише рад органа државне управе и других институција у циљу унапређења родне равноправности;
- **Савет за права детета** које је саветодавно тело Владе са задацима да иницира мере за усклађивање политика Владе у областима која се односе на децу и младе, дефинише препоруке за остваривање важних социјалних индикатора у области бриге о деци, као и предлаже политике остваривања права деце и анализира ефекте предузетих мера;
- **Повереник за заштиту равноправности** који је независан и специјализован државни орган који се бави превенцијом и заштитом од свих видова, облика и случајева дискриминације;
- **Савет за праћење примене препорука Уједињених нација за људска права** који је Влада основала 2021. године са задатком да разматра и прати примену препорука које Република Србија добија у процесу Универзалног периодичног прегледа Савета за људска права Уједињених нација и препорука уговорних тела Уједињених нација – Комитета за људска права, Комитета за економска, социјална и културна права, Комитета за укидање расне дискриминације, Комитета за елиминисање дискриминације жена, Комитета против тортуре, Комитета за права детета, Комитета за права особа са инвалидитетом и Комитета за присилне нестанке; предлаже мере за примену добијених препорука; даје мишљења о напретку људских права у извештајном периоду и даје стручна објашњења о стању људских права и резултатима који су остварени применом препорука;
- **Правосудних органа** пред којима се воде поступци за заштиту од дискриминације (грађански, кривични, прекршајни)
- **Правосудне академије** која организује и спроводи почетне обуке и континуиране обуке носилаца правосудних функција;
- **Националне академије за јавну управу** која представља централну институцију система стручног усавршавања у јавној управи, основана у циљу унапређивања компетенција запослених у јавној управи.

6.2. Управљање Стратегијом

Управљање Стратегијом састоји се од праћења, извештавања и оцењивања спровођења Стратегије. Праћењем, извештавањем и оцењивањем испуњености циљева Стратегије, процењује се ефективност, ефикасност и релевантност спроведених мера и активности. На тај начин се и детаљније анализирају изазови и препреке у процесу спровођења Стратегије и препознају остварена побољшања у раду.

Ради праћења и извештавања о примени Стратегије, Влада ће образовати Савет за праћење Стратегије за превенцију и заштиту од дискриминације и спровођење Акционог плана (у даљем тексту Савет). Савет чине представници министарстава и других државних органа, који поседују стручна знања из области од значаја за спровођење Стратегије и то: Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства правде, Министарства унутрашњих послова, Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Министарства здравља, Министарства финансија, Министарства омладине и спорта, Министарства културе и информисања, Министарства државне управе и локалне самоуправе, Министарства одбране, Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Министарства за бригу о породици и демографију, Повереника за заштиту равноправности, Републичког јавног тужилаштва, Правосудне академије и представника организација цивилног друштва. Састав Савета, избор председника и заменика председника, задаци и рок извршења задатака уредиће се решењем о образовању Савета.

Организације цивилног друштва учествују у праћењу и извештавању о спровођењу Стратегије, именованем представника организација цивилног друштва које се баве унапређењем положаја група које су у ризику од дискриминације и заштитом од дискриминације. Представници организација цивилног друштва бирају се на основу конкурса који ће расписати Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог. Поред тога, институције носиоци активности размењиваће информације са организацијама цивилног друштва о реализованим програмима, пројектима и активностима који доприносе реализацији мера планираних овом стратегијом и пратећим акционим плановима.

О реализацији мера и активности и испуњености циљева Стратегије, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог прикупља податке од државних органа задужених за реализацију конкретних мера и активности, које доставља Савету.

Извештаји свих органа задужених за спровођење мера и активности садрже податке о:

- реализацији циљева Стратегије и мера и активности планираних Акционим планом по појединачним областима, кроз достављање статистичких и других података о реализованим активностима и броју укључених особа;
- финансијским средствима утрошеним за реализацију мера и активности у току извештајног периода;
- планираним средствима за реализацију мера и активности текућу годину и пројекцијама за наредне две године;

- пројектним активностима на међународном нивоу на основу којих се обезбеђују средства за спровођење мера и активности и износом тих средстава.

Савет обједињује добијене податке у извештај који усваја најмање два пута годишње. У овом извештају оцењује се напредак у спровођењу Стратегије и Акционог плана и дају предлози мера за решавање уочених проблема, ангажовања потребних ресурса и усклађује поступање по планираним мерама и активностима. Финалну евалуацију спроводи Савет најкасније 120 дана по истеку периода важења Стратегије, на основу полугодишњих извештаја о реализацији мера и активности и испуњености циљева Стратегије. Основ за праћење и оцењивање Стратегије су акциони планови за њену примену, односно, поднети извештаји о спровођењу активности из акционих планова.

Непосредну одговорност за управљање Стратегијом има Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, које обавља и стручне и административно-техничке послове за Савет. На основу извештаја Савета, министарство извештава Владу о резултатима спровођења Стратегије у року од 120 дана по истеку сваке друге календарске године од дана усвајања, а финални извештај подноси најкасније шест месеци након истека примене Стратегије. Завршни извештај садржи анализу постигнутих резултата и извештај о утрошеним средствима у целом периоду спровођења Стратегије. Извештај за акциони план се припрема и подноси по истеку сваке календарске године. Завршни извештај о спровођењу акционог плана доставља се Влади, ради информисања и сачињавања акционог плана за наредни период важења Стратегије.

7. ИНФОРМАЦИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА СПРОВЕДЕНИХ КОНСУЛТАЦИЈА

8. ПРОЦЕНА ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА И ФИНАНСИЈСКИХ ЕФЕКТА

9. АКЦИОНИ ПЛАН

Акциони план за спровођење Стратегије за превенцију и заштиту од дискриминације за период од 2021. до 2023. године биће израђен у року од 90 дана од дана њеног објављивања.